

M. Aguilar, J. Maymí, J. Ros i X. Turró

El contraban

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

40 GUIES

EL CONTRABAN

**Marc Aguilar, Josep Maymí,
Josep Ros i Xavier Turró**

95 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 95

Sèrie: Guies (Núm. 40)

Primera edició en català: Desembre de 2001

Tiratge: 1.100 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

2

Director de la col·lecció:

Joaquim M. Puigvert

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Pepa Balsach,
Xavier Besalú, Maria Antònia Canals, Josep M. Cortadellas,
Jordi Dalmau, Joan Domènech, Maria Carme Domènech,
Marta Franch, Rosa Maria Gil, Glòria Granell, Àngel Jiménez,
Jordi Mascarella, Enric Mirambell, Joan Miró, Joan Nogué,
Josep Pujolràs, August Rafanell, Anna Ribas, Josep Maria Rus,
Joan Sala, Narcís Sureda, Xavier Terradas,
Montserrat Vayreda, Eva Vázquez, Anna M. Viader,
Mariàngela Vilallonga, Dani Vivern.

Cartografia:

Salvador Oliva

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 972 18 50 00.

Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Infografia i impressió:

Palahí Arts Gràfiques, SL. Girona

ISBN: 84-95187-29-9

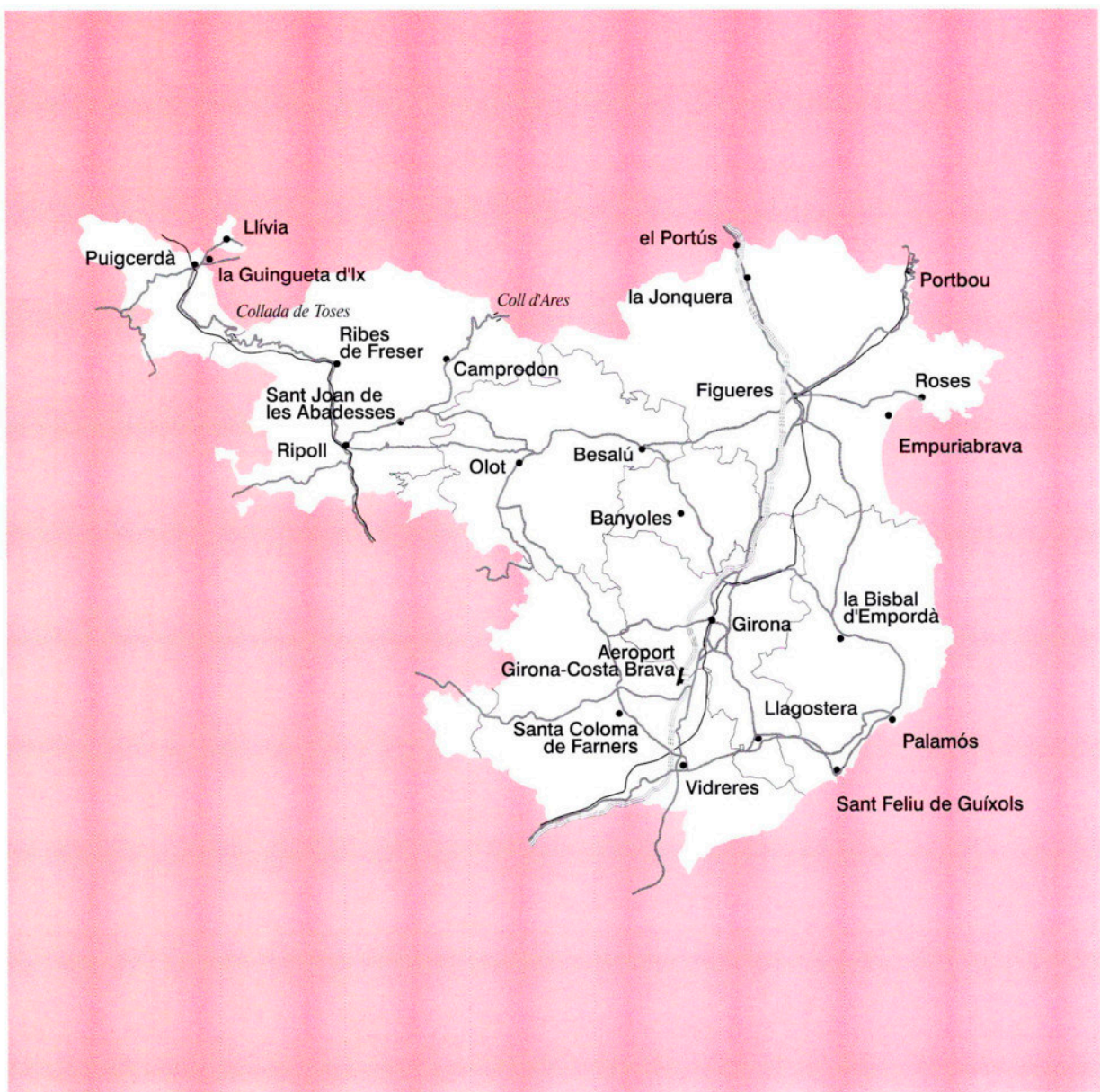
Dipòsit legal: Gi-1.262/01

LA NOSTRA PORTADA

Vista d'una barraca de carrabiners al terme de Colera amb el mar a primer terme i la línia fronterera amb França al fons, vies d'entrada de les més diverses mercaderies. Al llarg de tot el litoral gironí es construïren barraques d'aquest tipus, que s'han convertit en elements propis del paisatge. (Foto: Xavier Turró).

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1. La recerca	8
2. El món del contraban	10
3. Frontera i contraban	12
4. Organismes repressius	14
5. Camins de ronda	16
— Legislació	18
6. El segle XVIII	20
7. La Guerra del Francès	22
8. La I Guerra Mundial	24
9. 1936-1939	26
10. L'estraperlo	28
11. Bestiar	30
— L'època de la fam	32
12. <i>Libro secreto de denuncias</i>	34
13. El <i>desarrollismo</i>	36
14. Petits objectes domèstics	38
15. Peces de cotxe	40
16. Tecnologia	42
17. Antiguitats	44
18. L' <i>hermano</i> Fermin	46
19. Tabac al coll Portell	48
— Fent el paquet	50
20. Contraban i turisme	52
21. Pornografia	54
22. Souvenirs	56
23. Geografia i contraban	58
24. Dels bandolers a la Guerra Civil	60
25. Refugiats	62
26. Els maquis	64
27. Violència política	66
— Walter Benjamin	68
28. Derivats del cannabis	70
29. Opiacis	72
30. Cocaïna	74
31. Drogues sintètiques	76
32. Un viatjant	78
33. Connexions internacionals	80
— Tràfic de drogues	82
34. Convivència	84
35. Retalls	86
36. Les fronteres	88
37. S'acabarà el contraban?	90
38. Literatura	92
— Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies	94

Situació

L'àmbit d'estudi d'aquest treball sobre el contraban abasta el conjunt de la província de Girona. La determinació d'aquest marc geogràfic no és atzarosa, sinó que respon a l'estreta relació que s'estableix entre contraban i territori. En efecte, les característiques del territori són les que propicien l'aparició d'una activitat com el contraban. En aquest sentit, les comarques gironines reuneixen dues peculiaritats magnífiques per tal que s'hi desenvolupi: la presència d'una frontera estatal, i l'existència d'un marc físic muntanyós (amb els darrers contraforts dels Pirineus) i marítim (mar Mediterrània).

Pel que fa a la primera, la frontera entre els estats espanyol i francès, més que una simple línia imaginària, suposa la separació entre dos territoris amb realitats econòmiques i legislatives diferents. L'aprofitament dels avantatges d'aquestes diferències potencia el contraban. En un sentit més ampli, una frontera permet l'intercanvi legal de mercaderies (importacions i exportacions), però també il·legal (contraban).

Pel que fa a la segona característica, és evident que les condicions naturals d'aquest territori faciliten el tràfic il·legal de mercaderies. El relleu abrupte dels darrers massissos del Pirineu, abans d'arribar al mar, esdevé un espai idoni per a l'activitat esmunyedissa del contraban. D'altra banda, el mar és també una via d'entrada i sortida de productes ben coneguda i utilitzada pels contrabandistes. Així doncs, el contraban s'alimenta d'una frontera que el potencia i d'un marc físic que en dificulta el control.

Cronologia

S. XVI

1562-1598 Guerres de religió franceses.

S. XVIII

s. XVIII Contraban a les colònies americanes i a la mar Mediterrània.

1720-1760 Consum interior (manufactures tèxtils i tabac).

1760-1800 Consum interior i productes destinats al mercat colonial.

S. XIX

1808-1814 Guerra del Francès.

1829 Formació del Cos de Carrabiners.

1830 “Ley penal sobre delitos de fraude contra la Hacienda pública”.

1833-1840 Primera Guerra Carlina.

1842 Reorganització del Cos de Carrabiners.

1844 Creació de la Guàrdia Civil.

1847-1849 Segona Guerra Carlina.

1872-1876 Tercera Guerra Carlina.

S. XX. Els primers decennis del segle

1904 “Ley de Contrabando y Defraudación”.

1914-1917 Primera Guerra Mundial. La costa catalana esdevé una zona d'abastament de les potències aliades.

1925 Convenció de Ginebra. Prohibició del consum d'haixix.

1929 “Ley penal y procesal en materia de Contrabando y Defraudación”.

Els anys trenta

1931-1936 Segona República. Objectes de frau: aplicació del joc d'atzar amb la màquina denominada Straperlo.

1936-1939 Guerra Civil. Objectes de frau: evasió de capitals, repatriació de bitllets del Banc d'Espanya, articles de primera necessitat.

Els anys quaranta i cinquanta

1939-1945 Segona Guerra Mundial.

1940-1959 El franquisme autàrquic: l'època de la fam. Objectes de frau: articles de primera necessitat. Pas clandestí: refugiats de guerres que s'encadenen, el maquis.

1950 Creació del “Tribunal de Contrabando y Defraudación”.

1953 “Nueva Ley de Contrabando”.

1951 Comença la fi del període autàrquic imposat pel franquisme.

Els anys seixanta i setanta

1960-1975 L'impuls del "desarrollismo".
Objectes de frau: petits objectes d'ús domèstic, peces de cotxe, productes tecnològics, antiguitats, material pornogràfic.
Pas clandestí: violència política - MIL, ETApm.

1962-1969 Revolució psíquedèlica (EUA i Europa occidental).

1964 "Ley de Contrabando".

1975 Mort del General Franco.
Primeres eleccions democràtiques.

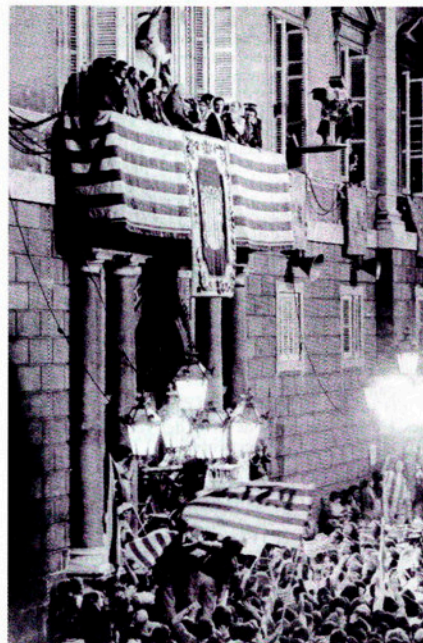
1977 Arribada del president Josep Tarradellas a Barcelona el dia 23 d'octubre de 1977.

1978 Constitució de 1978: prohibeix que l'Administració Civil imposi sancions privatives de llibertat.

Els anys vuitanta i noranta

1982 "Ley de Contrabando".

1983 Desaparició del "Tribunal de Contrabando y Defraudación". El frau passa a ser de competència judicial.

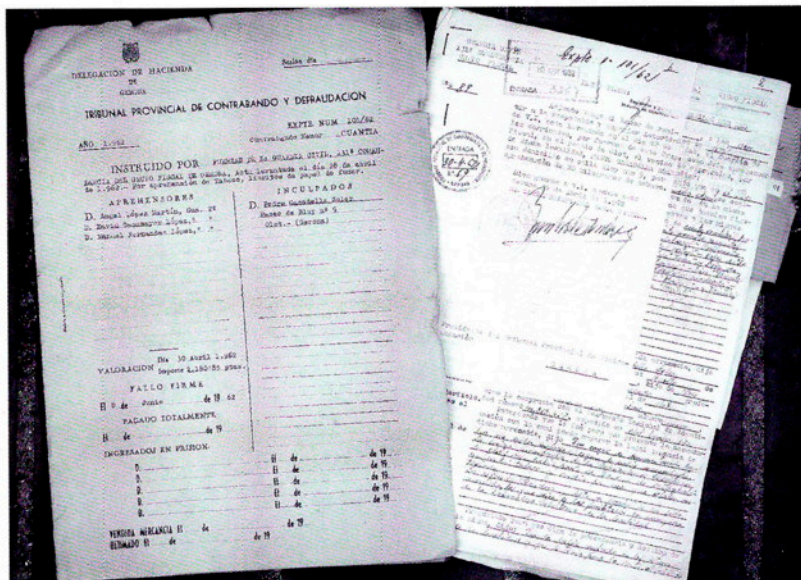
Després d'un llarg exili a terres franceses que havia començat l'any 1939, l'arribada del president Josep Tarradellas a Barcelona el dia 23 d'octubre de 1977 va marcar un dels moments simbòlics clau del que seria una llarga transició política.

1980-1999 Objectes de frau: diferents decomissos i detencions en terres gironines per tràfic i possessió d'haixix, cocaïna, heroïna, LSD i èxtasi.
Pas clandestí: violència política, Terra Lliure, GIA, processos migratoris extracomunitaris.

LA RECERCA

1

8

La manca d'estudis sobre el contraban és una de les motivacions que porta a plantejar-se la possibilitat de realitzar un monogràfic sobre aquest fenomen. Quin abast ha tingut i té realment en la nostra societat? És el mateix el contraban que es feia durant la guerra civil i la llarga postguerra que el que es realitza en l'actualitat? Quins eren els objectes més habituals que es passaven de manera fraudulenta? Com es passaven aquests objectes? Quines eren les autoritats que vigilaven atentament aquestes infraccions?

En definitiva, tot un seguit de qüestions que demanen resposta i sobre les quals es té

una visió molt fragmentària i altament imprecisa.

Davant la idea de realitzar un treball d'aquestes característiques es plantejava la necessitat de tenir una visió de conjunt al llarg del segle XX que oferís una radiografia del que havia estat aquesta realitat, i destacar-ne l'heterogeneïtat.

Una qüestió central que s'havia de resoldre era la recerca d'informació i quin tipus de fonts s'havien de consultar. Bàsicament han estat dues:

En una primera fase de la recerca es varen consultar sobretot les fonts escrites. En l'àmbit bibliogràfic es varen poder obtenir dades que oferien informacions

Aquest és un dels moltíssims expedients que es varen obrir per accions delictives relacionades amb el tràfic il·legal des del Tribunal de Contrabando y Defraudación.

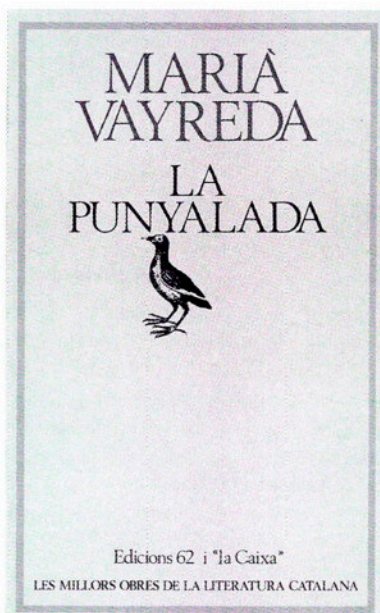
molt variades. L'estraperlo, el pas clandestí de frontera, la imatge romàntica del contrabandista, els processos dels segles XVIII i XIX, els estupefaents i les xarxes internacionals del contraban, han estat aspectes que s'han extret exclusivament d'obres d'autors especialitzats en aquests esdeveniments. Al costat d'informacions genèriques sobre el contraban, s'han consultat llibres escrits per erudits locals de les comarques gironines que específicament o bé parcialment tractaven el tema. També cal mencionar les aportacions

d'algunes obres clàssiques de la literatura catalana, d'autors com Marià Vayreda o Josep Pla. D'altra banda, algunes informacions s'han extret de la premsa comarcal, especialment de l'arxiu d'*El Punt*, que han ajudat a il·lustrar casos d'operacions fraudulentas a les nostres contrades.

L'altre gran eix de recollida d'informació escrita ha estat la recollida de dades i informació a l'Arxiu Històric de Girona i a l'Arxiu Històric de la Ciutat. Documents com els "expedients de pas clandestí", el "libro secreto de denuncias" i els innombrables expedients del "Tribunal de Contrabando y Defraudación" han estat fonts arxivístiques que han permès

il·lustrar amb força precisió casos concrets i quantificar d'aquesta manera l'heterogeneïtat de productes que circulaven de manera fraudulenta.

En una segona fase de la recerca, i davant la mancança que oferien les dades obtingudes fins llavors, es va decidir d'acostar la recerca cap a la recuperació de la memòria col·lectiva a través dels testimonis orals. Es van fer diverses entrevistes a persones que havien tingut una relació directa amb el tema que s'estava tractant. És a dir, persones que s'havien guanyat la vida "passant el paquet", d'altres que es van veure forçades a anar buscar subsistències de primera necessitat a comarques veïnes

La Punyalada, de Marià Vayreda, és una de les obres de la literatura catalana que remet al món del contraban en un context estrictament rural.

Aquesta és una imatge que s'ha pogut veure en molts països durant el segle XX, cues de persones desesperades per obtenir queviures quan aquests eren racionats. Circumstàncies com aquestes eren propícies per a activitats de contraban.

exposant-se a riscos, o persones que, ja més recentment, han passat estupefaents de països estrangers a les nostres contrades.

En definitiva, la recerca que teniu a les mans pretén oferir una visió el màxim d'àmplia possible d'unes pràctiques que avui, amb unes pretensions ben diferents de fa uns anys, segueixen persistint i són ben presents en la nostra societat.

EL CONTRABAN

2

Barraca de carrabiners arran del camí de pujada al Puig Neulós des de Cantallops, molt a prop de Recasens, on es controlava el pas de persones i mercaderies d'una banda i l'altra de la frontera.

10

A la seva esplèndida novel·la *La Casa dels Morts*, Dostoievski (1860) ofereix una visió crua i preciosista del contrabandista: "Un contrabandista treballa per vocació, per inclinació entusiasta. En cert sentit és un artista. Tot ho arrisca, corre incomptables perills, inventa els seus propis ardits per eludir les trampes que li paren i, en moltes ocasions, actua impulsat per una espècie d'inspiració. La seva és una passió tan forta com la del joc".

Aquesta concepció defineix el contrabandista com una persona apassionada, que viu al límit i arrisca la seva vida per aconseguir una fita. És una visió que parteix d'assumir el

contraban com a acte addictiu, no pas delictiu. La persona que es dedica a fer contraban ho fa per plaer, perquè això li suposa una satisfacció personal íntima que necessita i que no pot aconseguir de cap altra manera. Però aquesta definició de Dostoievski entronca molt clarament amb la seva personalitat de jugador compulsiu, tal com denota la mateixa citació bibliogràfica: la satisfacció d'un plaer morbós o malaltís que es tradueix, en el cas dels contrabandistes, en un plaer il·legal.

Ara bé, aquesta idealització de la satisfacció d'un plaer il·legal, aquesta visió romàntica de la figura del contrabandista, arrenca d'una llarga tradició

literària que s'ha dedicat a enaltir les accions i els personatges que han anat a la contra de la seva època. I anar a la contra vol dir en aquest sentit i en certa manera avançar-se al temps. Quan un producte era prohibit o el seu preu prohibitiu, el fet de transportar-lo a d'altres llocs on sí era legal o més econòmic va esdevenir un potenciador econòmic i/o social. Només cal veure un parell d'exemples

il·lustratius que apareixen en aquesta monografia: durant el segle XVIII es portaven d'Amèrica il·legalment fustes i metalls preciosos i s'exportaven, també il·legalment, teixits i articles domèstics. I d'altra banda, en ple franquisme, es portaven de França material pornogràfic, electrodomèstics i peces de cotxes, per posar-ne alguns exemples.

Un altre referent bibliogràfic ajudarà a il·lustrar aquesta argumentació. Aquesta vegada és del filòsof i economista escocès del s. XVIII Adam Smith: "El contrabandista és una persona que, si bé se la pot censurar per violar les lleis de la seva pàtria, tot sovint és capaç

de transgredir les de la justícia natural, per la qual cosa seria un excel·lent ciutadà si les lleis del país no haguessin convertit en delictes allò que la naturalesa mai va tenir la intenció que ho fos."

Indubtablement, tant aquesta argumentació com la visió romàntica citada més amunt, no tenen present que el contraban, com a acte delictiu, comporta també un risc per a les persones que no hi participen directament. I sobretot, que la principal finalitat del contrabandista, tant si trafica amb or, condons o caviar, és enriquir-se fàcilment pel fet de no pagar aranzels i l'alt preu que en paga la gent que ho necessita.

L'escriptor Josep Pla es referia al contraban en aquesta anècdota viscuda a Andorra: "En arribar a l'hotel, la senyora de la recepció em presentà un llibre i m'invità a escriure-hi les generalitats de la meua persona. Escriví el meu nom, els anys que tinc, el meu estat, i en arribar a la professió vaig quedar amb la ploma enlaire, dubtant. Sempre em passa el mateix. Posar escriptor és pretenció. Posar advocat, una exageració. Posar presumpte propietari, notòriament arriscat. –Posi contrabandista, si li sembla...– em digué la senyora del mostrador, amb una perfecta naturalitat". Viatge a la Catalunya vella.

11

Rètol del Pont d'en Valenti, que creua la riera de Sant Aniol, al municipi de Montagut. D'entre els antics usuaris del pont, el rètol destaca els contrabandistes.

FRONTERA I CONTRABAN

3

La frondosa vegetació i l'accés difícil han convertit la Serra de l'Albera en un espai utilitzat històricament pel contraban. A la foto, un sender que puja cap al Puig Neulós.

12

L'origen de la frontera és certament ambigu. Però no és menys cert que d'una manera recurrent l'home ha tendit a la delimitació del territori, ja a partir del moment que deixa de ser nòmada. Es pot parlar d'una resposta instintiva i vital, ja que fins i tot els animals necessiten un territori on desenvolupar el seu cicle reproductiu, establir-ne uns límits i defensar-los.

La frontera no és un element estàtic, sinó dinàmic, canviant. Tradicionalment, un criteri que ha servit per establir límits ha estat la predisposició dels accidents geogràfics, i es coneix com les fronteres naturals. L'altre criteri ha estat producte de lluites i pactes que

han acabat dividint el territori segons els interessos i la força, conformant així les fronteres artificials. D'aquesta manera, el caràcter de provisionalitat de la sobirania de les antigues ciutats-estat, dels imperis, de les propietats feudals o dels estats actuals sobre un territori determinat ha estat sempre un dels trets definitoris de la seva pròpia naturalesa.

L'establiment de fronteres ha estat susceptible de canvis i replantejaments d'una manera reiterada.

El que interessa però, és veure la regió fronterera com un espai geogràfic on hi ha migracions i on es desenvolupen intercanvis

econòmics i culturals constants. Des d'aquesta perspectiva, els antropòlegs Dolors Comas i Joan J. Pujadas (1997) pensen que "els espais fronterers, com a espais de transició i liminaritat, constitueixen llocs d'interacció

on la gent parla les llengües en contacte, estableix relacions regulars als dos cantons de la frontera, tot creant llaços d'amistat i parentiu, així com determinats tipus d'acords que poden ser d'àmbit personal o comunal. Per als qui habiten en les fronteres, aquestes no són un mur de separació, sinó un pont al voltant del qual s'estableix una comunitat d'interessos i s'organitza el sistema de vida”.

Tot i això, es considera un error atribuir al caràcter fronterer una exclusivitat causal a l'hora d'explicar la realitat del contraban. És evident que la realitat plural no desapareix pels sols acords o imposicions dels estats, ans al contrari, les actituds davant la nova realitat seran també plurals. Tanmateix però, l'etimologia del mot contraban remet a la pluralitat pròpia de les iniciatives de contravenció sorgides a la societat, però també a la complexitat dels interessos contradictoris i plens d'interferències dels estats i els corresponents afers fronterers.

Un exemple de delimitació territorial amb perspectiva històrica seria aquella que es va configurar amb les conquestes de Carlemany. Al segle IX, “el regne dels francs havia esdevingut un imperi que s'estenia des del vessant meridional dels Pirineus fins al curs del riu Elba, i des del mar del Nord fins al sud d'Itàlia”.

En aquells moments la marca era una entitat geogràfica i polític-militar fronterera. Amb aquesta terminologia es feia referència a tots aquells territoris fronterers de l'imperi. Hi havia la Marca Hispànica, la Marca Bretona, la Marca Danesa, la Marca Sòraba, la Marca de l'Est, la Marca de Pannònia i la Marca de Friül. (Història Universal – vol. 2 – 1993).

Vista de la carretera al pas de la frontera entre França i Espanya al barri dels Límits de la Jonquera. A la dreta, asseguts, guàrdies i funcionaris de la duana. A l'esquerra, darrera la fita, dues noies i la façana de la duana espanyola.

ORGANISMES REPRESSIUS

4

Cabana de carrabiner. Construcció que tenia una funció d'estricta vigilància, en aquest cas de la zona costanera, que permetia controlar les activitats marítimes irregulars.

14

El Cos de Carrabiners es va formar el 1829 i es reorganitza definitivament l'any 1842 amb l'objectiu de vetllar per la seguretat i la vigilància de les costes i fronteres i reprimir el contraban.

També ofería l'auxili necessari per al compliment de les lleis i disposicions dictades amb la finalitat d'augmentar el rendiment de la renda de duanes. El cos es va dividir en dues seccions, una que s'encarregava de la vigilància de costes i fronteres, i una altra que ofería el seu servei als ports, molls, badies, punts de descàrrega i reconeixement, recintes de les duanes marítimes i terrestres i als pobles on Hisenda ho considerava oportú.

Tot i l'existència, al segle XVIII, del cos especial dels parrots (guàrdies encarregats d'impedir el pas fraudulent d'articles de comerç), la realitat de la creació de la institució dels carrabiners es remunta a principi del segle XIX, ja que el contraban s'estava convertint en una activitat que s'anava engrandint. Fins llavors era l'exèrcit el que s'ocupava d'intervenir-hi, però la dimensió de l'activitat fraudulenta cada vegada més generalitzada va provocar la creació l'any 1820 d'un resguard militar per tal de vigilar costes i fronteres i un altre de sedentari que es va destinar a l'interior. Aquest va ser l'embrió de creació per real decret del cos de carrabiners de costes i fronteres l'any 1829, moment en

què encara estaven subjectes a la disciplina militar, tot i que no deixaven de ser paisans i depenien solament del Ministeri d'Hisenda. Finalment, l'any 1848, es va establir que l'organització, règim i disciplina del cos eren competència del Ministeri de Guerra, mentre que les particularitats del seu servei i "el percibo de sus haberes" ho eren d'Hisenda.

Segons la llei del contraban de principi del segle XX estan

destinats a la persecució del contraban la institució dels carrabiners (resguard marítim i terrestre) de la Hisenda Pública, els inspectors nomenats pel ministre d'Hisenda, les autoritats civils i militars, les tropes de l'exèrcit i marina i la Guàrdia Civil, a més de tota força pública armada gaudament requerida.

Tal com es diu a l'Enciclopèdia Espasa (1919), "Las luchas entre los encargados de vigilar y perseguir el fraude y los contrabandistas fueron terribles en otro tiempo, habiendo entre ellos verdaderas batallas, en algunas de las que llegó a emplearse hasta el cañón. La organización militar del Resguardo (carrabiners), el moderno armamento que sus

individuos usan, juntamente con otras causas secundarias, han hecho desaparecer tales luchas". Per contra, a l'àrea de la Jonquera, segons explica Albert Compte (1990) "els treballadors, en especial els del bosc, per millorar la precària situació econòmica es dedicaven a fer el paquet, o sigui, a passar contraban en colles organitzades. Carrabiners i contrabandistes eren adversaris però no enemics, ja que sovint són vistos jugant a cartes al cafè". Tot i això, en aquesta mateixa àrea hi ha documentats diversos enfrontaments entre uns i altres.

Finalment el cos de carrabiners va ser suprimit com a tal i va ser integrat a la Guàrdia Civil després de la guerra de 1936-39.

La Guàrdia Civil havia estat creada com a cos de seguretat l'any 1844. Tot i estructurar-se com un exèrcit, estava desproveïda d'atribucions judicials i depenia del cap superior polític o governador civil. Inicialment havia d'eradicar el bandolerisme i vigilar les zones rurals. Progressivament va anar esdevenint la principal força policíaca, ja a partir d'una primera reestructuració dels cossos de seguretat de l'estat. Durant el franquisme va veure augmentades les seves atribucions, de manera que va passar a gestionar la vigilància de costes i fronteres, serveis fiscals, trànsit, etc., a més de les tasques tradicionals de repressió política.

15

L'any 1950 es va crear el Tribunal de Contrabando y Defraudación, que depenia d'Hisenda. Aquest tribunal va ser durant trenta anys el que va encapçalar la lluita contra el frau, però va desaparèixer el 1983, i tot va passar a ser de competència estrictament judicial. És en aquest moment quan els expedients prescriuen als cinc anys i posteriorment són destruïts.

Membres del cos de la Guàrdia Civil als primers anys de postguerra en una àrea rural. La norma solia ser de veure'ls en parelles, imatge que va perviure fins pràcticament a l'actualitat.

CAMINS DE RONDA

5

Els camins de ronda resseguien la costa i eren una important via de comunicació de persones i mercaderies, i també desenvolupaven una funció de control del trànsit marítim.

16

Històricament, el control del contraban marítim a petita escala s'ha fet sempre des de terra. L'ús d'embarcacions en la lluita contra el tràfic il·legal de mercaderies ha estat una excepció durant molt de temps, i s'ha limitat a operacions d'inspecció de vaixells en ports i duanes marítimes. No és fins a mitjan segle XX que l'autoritat podrà perseguir els petits contrabandistes per mar obert, quan l'Estat disposi d'embarcacions ràpides i manejables per a la vigilància de les fronteres.

Per tant, el contraban ha hagut de ser perseguit durant molt de temps des de terra, i no pas únicament als barris portuaris de

les poblacions costaneres, sinó també al llarg d'extenses zones de litoral despoblat. El terme *camí de ronda*, en el seu sentit originari, fa referència al pas que s'agençava en l'obra de les muralles medievals, o al llarg del seu perímetre exterior, perquè el cos de guàrdia pogués vigilar la fortalesa o la ciutat i donar el crit d'alerta en cas d'atac. Posteriorment, i partint d'una antiga concepció del món que identificava la terra ferma amb una fortalesa i el mar amb un espai desconegut i paorós, el terme *camí de ronda* va començar a fer referència al seguit de corriols que recorrien la línia de la costa de cap a cap i que eren utilitzats pels soldats per a la vigilància. Aquella visió que es tenia del mar explica per

què a la costa gironina hi ha tantes torres de guaita, muralles i masies fortificades; són els vestigis d'una època en què el mar constituïa una via d'incursió d'exèrcits hostils, d'escamots de bandits i fins i tot -i ho testimonia el culte a sant Sebastià, tan estès al nostre litoral- d'epidèmies devastadores.

De totes maneres, els camins de ronda no van ser utilitzats només per soldats i pirates, o per carrabiners i contrabandistes. Fins ben entrat el segle XX aquests camins van constituir una via de comunicació i d'intercanvi econòmic entre poblacions del litoral, especialment en zones com el cap de Creus o les

costes accidentades del Montgrí, Begur i Tossa. Eren molts els traginers que transportaven les mercaderies pels camins de ronda, i els ramaders i tractants de bestiar els utilitzaven com a pas per als animals. Igualment, al cap de Creus alguns vinyaters baixaven per aquests camins el raïm fins a les cales, des d'on el transportaven a les poblacions més properes. També eren nombroses les explotacions de pedra, suro, llenya o sal que utilitzaven aquesta via de sortida

al mar, en comptes d'embrancar-se en un viatge penós pels passos de l'interior. Tampoc no es pot oblidar la gran utilitat que tenien els camins de ronda per als pescadors que treballaven des de terra o per aquells qui aterraven la barca en platges apartades.

Amb la millora de les comunicacions terrestres, però, i els canvis socioeconòmics de la segona meitat del segle XX, els camins de ronda van perdre aquests usos antics. És més, a partir dels anys seixanta van començar a ser engolits per la marea urbanística que es va produir al litoral gironí, fins al punt que, avui, qui vulgui seguir-ne el rastre toparà necessàriament amb alguna tanca metàl·lica, en la qual s'adverteix el caminant que més enllà trobarà una propietat privada.

Això no obstant, els ajuntaments i diversos organismes públics intenten recuperar des de fa uns anys els camins de ronda, atès el seu interès històric i la bellesa del paisatge pel qual transcorren. Passejant per aquests camins es travessen

Els vagarejos pels camins de ronda han agradat sempre als poetes i els artistes. A la foto, el mestre Pla passeja plàcidament per la costa de Grècia, l'any 1979.

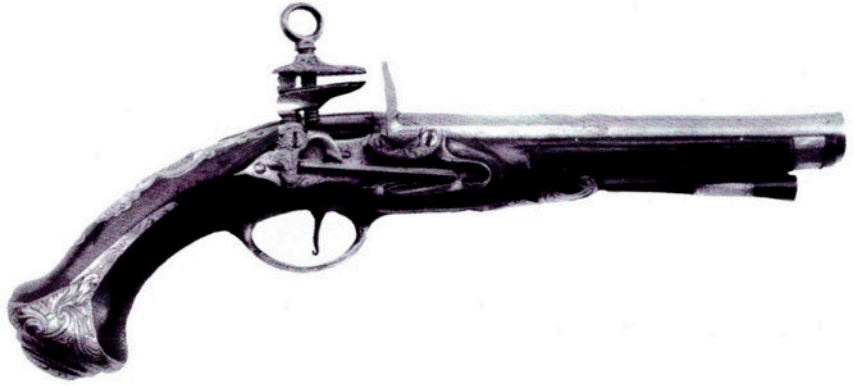

En els darrers anys molts municipis de la costa estan recuperant i adequant els antics camins de ronda.

Hi ha un projecte de recuperar els camins de ronda fent un itinerari que ressegueixi tota la Costa Brava.

horts, oliverars alineats i feixes embardissades que temps enrere van ser vinyes; hi ha trams en què es remunta una paret de roca granítica per una escala de pedra i trams en què el camí es perd en un codolar; en unes comarques el camí serpenteja per platges interminables i en altres es perd per canyissars i maresmes. L'itinerari que segueixen els camins de ronda ofereix una visió immillorable de la costa gironina.

Els delictes de contraban vénen donats a partir del moment històric i del règim fiscal que adoptin els diferents països. Així, es donaran en funció del sistema protector que prohibeixi l'entrada a un país de certs productes o imposa a aquests uns impostos determinats, que són coneguts amb els drets de duana, amb la finalitat d'afavorir la pròpia indústria. Es poden donar també a partir de l'interès fiscal dels estats que grava amb determinats impostos la fabricació o circulació de determinats productes.

Aquesta pistola de pedra de foguera data de la segona meitat del segle XVIII, i avui és una peça de museu.

Diverses legislacions anomenades positives han considerat doncs el contraban com una contravenció a les lleis fiscals i d'aquesta manera els delictes no s'inclouen al Codi Penal comú. Així va ser regulada la qüestió a l'estat espanyol l'any 1830, amb la "Ley penal sobre delitos de fraude contra la Hacienda pública", que va tenir vigència fins al 1852. La "Ley de Contrabando y defraudación", publicada per Decret Reial l'any 1904 i que constava de nou títols amb 128 articles va ser la base de la "Ley penal y procesal en materia de contrabando y defraudación" de 1929, que no va ser més que una actualització legislativa en funció de la realitat del moment.

Durant els primers decennis del segle, s'entenia per contraban la il·lícita producció, circulació, comerç o tinença de gèneres estancats (tabac, segells, combustibles minerals líquids i derivats) o prohibits (els estancats més els compresos en la disposició 12ª dels aranzels

del moment, que anava des d'armes de guerra, a pintures o figures que ofenguessin la moral, fins a preparacions farmacèutiques o remeis secrets de composició desconeguda).

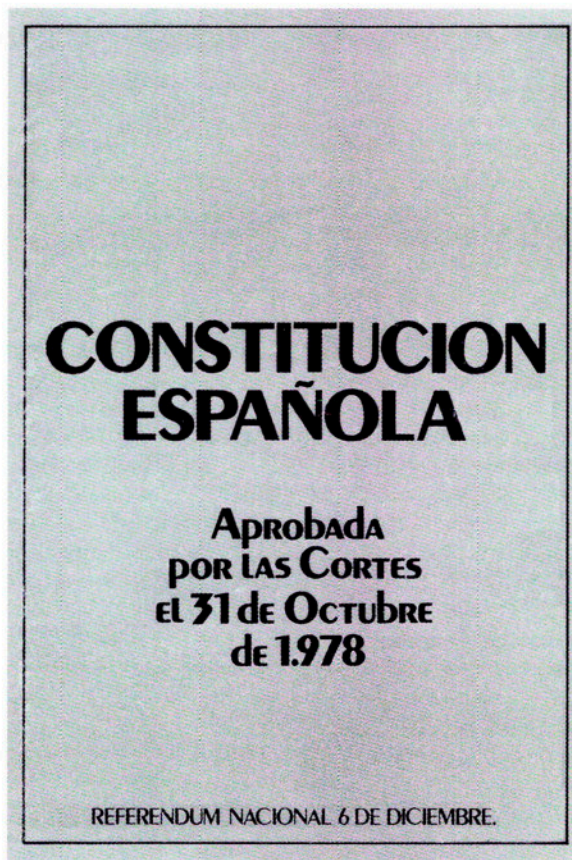
Es consideraven delictes connexos els delictes comuns que tenen per objecte preparar, perpetrar o encobrir el contraban. Les penes principals eren: presó correccional de tres mesos a sis anys i una multa que variava en funció de si es considerava delicte o falta (una i divisible entre els condemnats). El 1904 el límit entre falta i delicte se situava en les 25 pessetes, i l'any 1929 s'elevava fins a 5.000.

Amb posterioritat a la llei de 1929 i fins a l'actualitat es varen aprovar la "Nueva ley de contrabando de 1953", la "Ley de contrabando de 1964" i la "Ley Orgánica de Contrabando de 1982".

Les dues legislacions de l'època franquista tenien un fil de continuïtat i introduïen novetats. El principal motiu de la reforma de 1953 va ser la submissió a òrgans purament administratius. Així, el concepte de contraban es modificava: ja no només era contraban la importació o exportació de gèneres estancats o prohibits, sinó tota importació realitzada sense la llicència oportuna. Aquest fet suposava reduir pràcticament a res el concepte de defraudació. L'única sanció de privació de llibertat existent era la que es podia imposar amb caràcter subsidiari de la pena de multa. El text de 1964 recollia únicament les infraccions de contraban i aclaria algunes qüestions no considerades per la legislació precedent. Cal destacar que els delictes monetaris no quedaven recollits en aquesta llei, sinó que posseïen la seva legislació específica. Per altra banda la classificació de les sancions seguia essent com a principal la multa i, com a accessoris, el decomís i separació del servei o càrrec. Hi havia també la sanció subsidiària que es traduïa en presó per insolvència del culpable.

Amb l'entrada en vigor de la Constitució de 1978 es prohibeix que l'Administració civil imposi sancions privatives de llibertat i es deixa entreveure la necessitat de reformar novament la legislació sobre contraban.

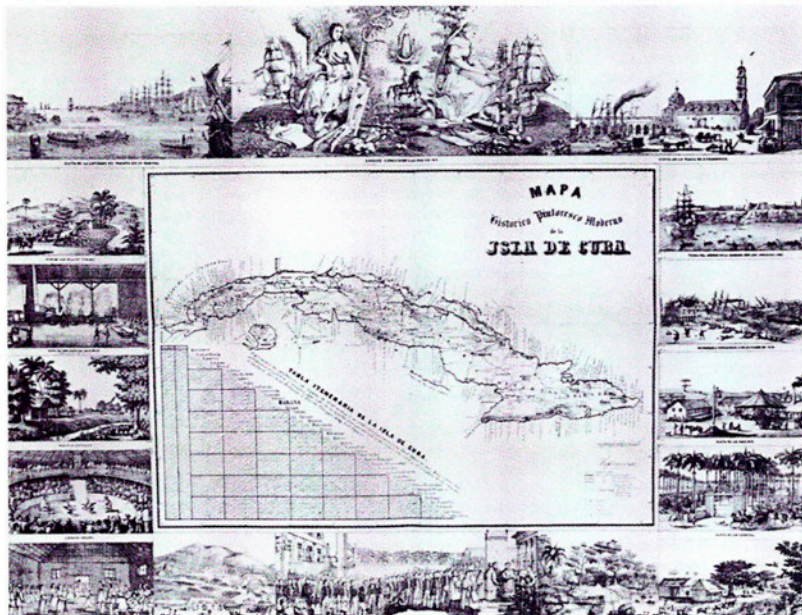
Així, la llei de 1982 recull en un mateix cos legal el nou delictes de contraban i les infraccions administratives del mateix nom. Retornava l'antic sistema utilitzat a les lleis de 1830 a 1929, incriminant les conductes més greus i donant la consideració d'infraccions administratives a aquelles altres que suposaven un atac de menor entitat al bé jurídic protegit. La distinció fonamental entre delictes i infraccions administratives ve marcada per la quantitat dels gèneres o mercaderies objecte de contraban.

La Constitució de 1978 va suposar l'entrada de l'estat espanyol en un nou procés constituent que va consolidar l'etapa de transició a la qual es va arribar després de la dictadura franquista.

EL SEGLE XVIII

6

Imatges de l'illa de Cuba segons l'"Album pintoresco de la isla de Cuba" de l'any 1856. Amb l'antiga colònia de la corona de Castella es varen realitzar grans negocis i fructíferes relacions comercials.

20

El fenomen del contraban va patir un canvi qualitatiu a principi del segle XVIII. Es va perfeccionar i es va integrar de ple en el teixit social i econòmic de l'època. Cal parlar bàsicament de dos àmbits geogràfics específics i diferenciats.

El contraban a les colònies americanes va tenir en aquest període una incidència considerable. L'excedent producte del creixement econòmic de les nacions europees i la deficient política mercantilista de l'estat, que no satisfia les demandes que generava la població colonial, van ser els elements que van facilitar l'acció del contraban, ja que oferia més varietat de

productes, qualitat i preus més suggeridors. Aquesta activitat s'organitzava bàsicament a través d'empreses comercials, de manera que les mercaderies que eren importades i exportades il·legalment eren productes americans, matèries primeres com tints, fustes i sobretot metalls preciosos. Per altra banda es van introduir a les colònies manufactures com els teixits, béns de producció agrícola i articles d'ús domèstic. La lluita contra el tràfic comercial il·lícit es va centrar en tota una sèrie de mesures punitives, jurídiques, diplomàtiques, militars i econòmiques.

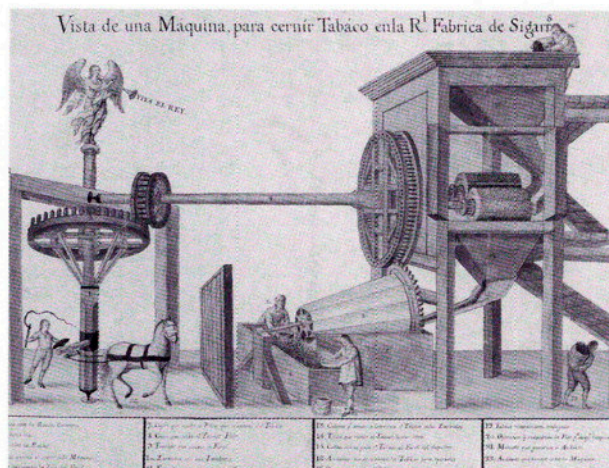
Són il·lustratives aquestes paraules d'Andreu Bibiloni

(1990): "Si diem que existeix el contraban des del moment en què s'estableixen les barreres duaneres, no és menys cert que els interessos creats entorn aquest negoci obren unes expectatives que el converteixen en suficientment interessant com perquè no se'l pugui combatre amb efectivitat. Es dona la confluència d'una sèrie d'interessos que li permeten subsistir, de manera que tots els sectors de la societat estan interessats en aquesta activitat".

El contraban a la mar Mediterrània va tenir també una incidència important. Hi va haver diferents elements que feren possible aquest desenvolupament del comerç il·legal: un alt grau de corrupció entre el funcionari de l'administració, una ineficàcia dels dispositius defensius, el fet que hi hagués amplis sectors socials que es dedicaven al contraban (funcionaris de rendes, mariners, militars, religiosos, comerciants i patrons), i conflictes de jurisdicció entre els rams de Sanitat i Rendes que limitaven la seva eficàcia. Per altra banda cal tenir present que l'hostilitat corsària hispano-magrebí va ser una dificultat més, juntament amb les insuficients mesures polítiques de l'època.

Al llarg del segle XVIII es va apreciar un creixement sostingut de l'activitat

El tabac ha estat sempre un dels productes més apreciats. En aquesta il·lustració de l'Arxiu General de les Índies es pot apreciar un dels seus processos d'elaboració, el moment en què intervenia la màquina de sedassar. El tabac era passat pel sedàs.

contrabandista, que es diferenciava en dues etapes: La primera anava des de 1720 fins als anys 60, i es caracteritzava per introduccions furtives orientades al consum interior, ja fossin de gèneres prohibits com les manufactures tèxtils o bé estancats com el tabac. La

segona s'allargava fins a principi del segle XIX i es caracteritzava pel contraban de manufactures estrangeres destinades al mercat colonial i productes per al consum intern.

Al cas concret dels Pirineus orientals els dos tipus de contraban majoritaris reflectien dos models de situació-límit: aquella que fa referència a la misèria i a la necessitat més fonamental amb el contraban de la sal i aquella que s'acostava més a la marginació amb el contraban de tabac. Gràcies als Cahiers de Doléances del Rosselló de 1789, sabem que a indrets com Banyuls s'havien arribat a concentrar més de 500 contrabandistes. Aquest poble destacava com un dels punts neuràlgics de les rutes de contraban.

Vista de Banyuls, població del Rosselló que a les darreries del segle XVIII es va destacar com un dels punts neuràlgics del contraban en aquelles contrades.

LA GUERRA DEL FRANCÈS

7

22

La Guerra del Francès (1808-1814) va representar un episodi històric ben curiós pel que fa a la relació de la situació política i social del país i el contraban. El 9 de febrer de 1808 les tropes franceses van entrar i es van instal·lar a Catalunya. S'iniciava així un dels processos de conquesta més invertebrats, en el qual l'astúcia de Napoleó contrastava amb la ingenuïtat de les autoritats espanyoles. La crisi social i política del moment i la passivitat governamental enfront la invasió francesa van originar un moviment de revolta que vehiculava la lluita contra els francesos i el malestar per la crisi política i social del país. D'aquesta revolta sorgí el moviment juntista alternatiu a les

autoritats espanyoles que desembocà en la constitució de la "Junta Superior de Catalunya". L'evolució de l'enfrontament va deixar el territori dividit en zones controlades per uns i per altres. Van ser episodis coneguts per la seva duresa els setges de Barcelona, Girona i el castell de Sant Ferran de Figueres. És en el marc d'aquesta situació que l'autoritat alternativa va decretar tota una sèrie de mesures per tal de debilitar l'invasor francès que tingueren relació directa amb el contraban. La primera d'aquestes mesures va ser l'acord que establia la necessitat d'un "despacho" de les "Juntas Particulares" per poder navegar per la costa gironina. Si es volia navegar per la resta d'Espanya i d'Europa calia un "despacho" de

9. S. Feliu de Guíxols — Punte de Llevant
L. Roda, fot. Harvina

El port de Sant Feliu de Guíxols era un dels més importants de la costa gironina. S'hi portaven els vaixells capturats i des d'allí s'instruïa el cas.

la "Junta Superior de Gobierno". L'objectiu d'aquesta mesura era evitar la fuga de contingents humans que podien ser necessaris per a la defensa del país. D'aquesta manera, qualsevol embarcació que volgués iniciar un viatge havia de demanar una sol·licitud que especificava el motiu del viatge, el material que transportava i el nombre de viatgers, que es distingien entre patró, mariners i "muchachos". Una segona mesura es relacionava amb l'ajuda que els francesos rebien, via marítima, de vaixells que, procedents de França, introduïen

material bèl·lic i menjar. Aquesta pràctica va ser bastant habitual fins que el 6 de novembre de 1808 el general Joan Miquel de Vives va decretar el setge marítim de Barcelona, ja que "tales egoístas codiciosos son los que introducen clandestinamente en Barcos y Botes chicos en Barcelona provisiones de boca y de guerra; burlando con simulaciones de documentos y con subterfugios la vigilancia de los Buques Ingleses". A partir d'aquest moment els ports gironins amb embarcacions de corsaris, Sant Feliu de Guíxols, Palamós i Begur, van començar a detenir vaixells francesos que tenien per destinació Barcelona.

Generalment, es tractava de petites embarcacions amb 6-7 mariners que transportaven carn

El port de Palamós, amb una important activitat comercial i pesquera, tenia una base de corsaris encarregats de controlar el trànsit marítim per la costa gironina.

de porc i de bou, galetes, blat, farina, arròs, sucre o vi. En altres casos, s'interceptava vidre o plom. Els vaixells capturats eren, generalment, conduïts pels corsaris fins al port de Sant Feliu

Durant el setge al castell de Sant Ferran alguns pastors francesos van intentar abastir de carn els soldats francesos que l'havien conquerit.

des d'on s'instruïa el cas. D'altra banda, també es produïa la detenció d'embarcacions amb matrícula gironina que introduïen productes a França. Destaca el contraban de pesca salada (anxova i sardina), que era molt valorada en el mercat francès, que n'era un gran consumidor.

Finalment, i relacionat amb el setge al castell de Sant Ferran de Figueres, apareix documentat el cas de detenció de pastors amb ramats de bestiar, que, provinents de la frontera francesa, pretenien introduir el bestiar al castell en mans franceses.

LA I GUERRA MUNDIAL

8

Durant la primera Guerra Mundial, els submarins alemanys varen castigar durament els combois marítims que, des de la costa catalana, abastien els ports aliats.

24

Durant l'última dècada del segle XIX i la primera del segle XX, com a conseqüència de les guerres que havien assolat el país i del desastre econòmic que va representar la pèrdua del cultiu de la vinya, a causa de la fil·loxera, un sector important de la població de Catalunya es va llençar a la pràctica del contraban. En un país que vivia immers en una profunda crisi econòmica, el contraban es va convertir per a moltes famílies en un activitat per atenuar la migradesa dels ingressos, i en molts casos fins i tot en l'únic mitjà de subsistència.

L'escassetat de productes de primera necessitat, com ara el sucre, la seda o el tabac, i la

gran demanda que se'n produïa, van ser dos factors que van contribuir a fer del contraban un dels negocis més rendibles d'aquesta època, atès el caos administratiu en què es trobava l'estat i sobretot la permeabilitat que afectava les fronteres. Com diríem avui dia, el país era un *colador*.

Va arribar un moment, però, que el volum de negoci que movia el contraban va ser tan substanciosos que els industrials, alertats per les pèrdues que provocava el comerç il·legal en les seves empreses, van decidir implicar-se d'una manera directa i activa en la construcció d'un estat eficient, capaç de controlar els aranzels i de defensar la indústria del país

amb una política proteccionista. Aquesta determinació de la classe empresarial va quedar ben demostrada en la Llei de Contraban i Defraudació Pública de 1904.

Ara bé, les iniciatives legislatives no van aconseguir aturar el contraban. L'entrada il·legal de productes no només es va mantenir durant la primera dècada en els nivells propis de l'etapa anterior, sinó que, a l'inici de la Primera Guerra Mundial,

encara va augmentar i es va situar en uns nivells inaudits. A més a més, en aquest període es produeix un fet paradoxal, mai vist fins aleshores: els industrials, que s'havien destacat tant en la lluita contra el contraban, ara s'aboquen també al comerç il·legal amb les potències bel·ligerants, una activitat que, segons el dret internacional vigent en aquella època, s'ha de considerar com a *contraban de guerra*.

Normalment s'entén per *contraban absolut de guerra* el que es fa amb productes d'ús exclusivament bèl·lic, com ara armes, explosius o maquinària bèl·lica, però durant l'època de la Primera Guerra Mundial hi havia juristes i polítics d'arreu d'Europa partidaris d'estendre la prohibició també a l'anomenat *contraban relatiu*, és

a dir, el que mou productes que, si bé són d'ús comú, també poden tenir una utilitat específica per als exèrcits dels països en guerra, per exemple els aliments, la roba, la maquinària industrial o els vehicles d'ús civil.

Aquesta diferència de criteris es farà palesa, en el transcurs de la guerra, amb l'esclat de diversos focus de tensió en la societat catalana. La banda de pistolers del baró Köning assassina en aquests anys diversos fabricants que subministren material als aliats i intenta persuadir-ne d'altres amb l'amenaça de provocar conflictes laborals a les seves empreses. Bravo Portillo, cap de la policia de Barcelona, és denunciat per Àngel Pestaña, director de *Solidaridad Obrera*, per haver proporcionat

La primera Guerra Mundial va significar la paràlització de la producció industrial de les principals potències europees. A la foto, el Kàiser alemany.

25

informació als espies alemanys sobre els vaixells que surten dels ports catalans carregats de material de subministres per als aliats.

L'enfonsament de vaixells de mercaderies a la costa serà una constant en aquests anys de guerra.

Amb l'esclat de la guerra, molts industrials catalans que fins aquell moment havien estat grans defensors dels aranzels van veure en aquell conflicte una oportunitat irrepètible per enriquir-se ràpidament.

1936-1939

9

NOMBRE	DIRECCIÓN	TIPO DE CONTRABANDO	REGLAMENTO	ESTADO	FECHA DE EMISIÓN	OBSERVACIONES
Salt Lluís	Vicente	Defraudación				n.º 38/1937
García Ramos	José	Contrabando por emisión de capitales				n.º 39/1937
Gutiérrez	José	Defraudación por emisión de capitales				n.º 47/1937
García Sangua	Andrés	Defraudación por emisión de capitales				n.º 49/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 55/1937
Sal Penya	François	Defraudación por emisión de capitales				n.º 59/1937
García Salazar	José	Contrabando por emisión de capitales				n.º 60/1937
García Mendel	José	Defraudación por emisión de capitales				n.º 71/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 77/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 78/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 85/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 86/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 87/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 88/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 89/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 90/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 91/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 92/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 93/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 94/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 95/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 96/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 97/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 98/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 99/1937
García	María	Contrabando por repatriación de billetes				n.º 100/1937

En el Registro General de penados por faltas de contrabando y defraudación es troba una extensa relació de les diverses activitats fraudulentas entre els anys 1937-1940.

26

Elis aproximadament tres anys que va durar la guerra civil i dins l'ambient que coneixem com a reraguarda varen coexistir diferents tipologies de frau. En aquells moments no es tractava de xarxes estructurades ni de grans organitzacions. Més aviat va ser un recurs lògic que va generalitzar-se a les diferents capes de la població, en moments puntuals diferents al llarg dels tres anys que va allargar-se el conflicte bèl·lic. Sens dubte va ser un recurs de supervivència de la societat civil.

De la "Comisaría General para la Represión del Contrabando y la Defraudación" destaca el "Registro General de Penados por Faltas de Contrabando y

Defraudación", entre els anys 1937 i 1940. L'existència d'una Comissaria General l'any 1937 mostra, implícitament, que el contraban o les activitats fraudulentas no surten per reacció espontània durant la guerra. Obviament la seva pràctica ja era habitual anteriorment, i l'estat ja havia creat les institucions i sistemes de control pertinents.

El juliol de 1936 va suposar a Catalunya el començament d'un període revolucionari d'encara no un any de durada. Aquest context va determinar una de les principals tipologies de contraban que es van donar fins ben entrat l'any 1938. Segons les dades obtingudes de la "Comissaria General", la principal

acció de contraban d'aquest moment era l'evasió de capitals. Bona part dels expedients d'aquest període tenien com a objecte l'evasió de quantitats de diners considerables tenint present el context de l'època. Per posar alguns exemples: desapareixen quantitats de 168 pessetes, 12.000 pessetes o 2.100 pessetes. La repatriació de bitllets del Banc d'Espanya serà quantitativament la segona acció fraudulenta fins a finals de 1937, amb quantitats que

arriben fins a 30.300 pessetes en un expedient d'aquest mateix any.

A mida, però, que la guerra es va anar allargant i els racionaments a les poblacions catalanes eren cada vegada més deficients, la que havia estat la tercera activitat principal de contraban fins al moment va passar a ser la segona a partir de 1938 i fins al final de la guerra, per bé que es va accentuar encara més durant la difícil i traumàtica postguerra. Les subsistències, l'obtenció d'articles de primera necessitat, van ser el gran objecte de frau de la població civil al llarg de la guerra. L'obtenció de productes com el sabó, llet condensada, bacallà, oli, sacarina, sucre i la circulació irregular de bestiar, més les corresponents partides de tabac i alcohol, van constituir

el corpus de productes més necessitats i preuats per la població.

Diferents testimonis han explicat les seves experiències durant aquests anys. És generalitzable el fet que la gent de pagès havia tingut poques mancances. Per una banda, perquè tenien verdures, granes, bestiar i molts es feien el pa, i per l'altra perquè, del que havien d'entregar a les autoritats, sempre es feia una mica de trampa i se'n donava menys. En canvi la gent que s'havia de refiar únicament i exclusivament del racionament ho tenia més difícil. En diferents poblacions gironines molta gent, davant de les dificultats laborals, van haver de buscar ocupacions alternatives, una de les quals tradicionalment era viure dels recursos del bosc (anar a fer rabasses o recollir aglans).

Amb una periodicitat irregular, però repetida, moltes famílies van haver de recórrer a l'obtenció de productes alimentaris per al propi consum en unes condicions difícils a través de l'intercanvi o bé amb el pagament de diners. A Olot i les Preses s'anaven a buscar mongetes i cigrons, i a Lloret, patates. Però els casos més coneguts sempre van ser protagonitzats per dones que es desplaçaven a diferents poblacions de l'Empordà, a localitats com Biure, Vilamalla, Roses, Agullana, etc., bàsicament a buscar oli. Solien anar en grups de dues a quatre, de manera que cadascuna podia portar cinc o sis litres. Oli, sucre, grana, pa; productes que en molts casos provenien de França. Hi havia persones que ja sabien on anaven a buscar-ho, per coneguts o amics; per a d'altres resultava més feixuc i cercaven a l'atzar. Un viatge d'aquestes característiques solia representar un absència de la llar d'unes 24 o 48 hores. Es feien trams en tren, a peu, en carro. Un testimoni directe explicava: "L'endemà arribava sense veu. De tant d'aire de matins i vespres i boires i fredor quedava amb una veu ben ronca".

S'havien de vigilar els controls de guàrdies civils i carrabiners que hi havia en diferents llocs com a la Muga, a Girona, als trens o als autobusos. Hi ha qui diu: "Fins que no eres a casa no estaves pas segura!".

Biure d'Empordà, població productora d'oli. Era habitual durant la guerra que s'hi desplaçessin moltes persones per anar a buscar oli i segurament altres productes que també podien venir de França.

L'ESTRAPERLO

10

28

Durant l'època de la postguerra va desenvolupar-se una activitat que va quedar indissolublement unida a aquest període, de manera que en l'imaginari popular tant l'una com l'altra han esdevingut referència mútua: quan es recorda la postguerra indefectiblement es fa esment de l'estraperlo; i quan es recorda aquesta activitat es relaciona directament amb aquesta etapa concreta de la història recent del nostre país.

Ara bé, què era l'estraperlo? Segons la definició del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (1995) l'estraperlo és el "nom d'un tipus de ruleta trucada" i també un "negoci il·legal de productes intervinguts per

Una variant d'aquesta ruleta va ser la que van crear Strauss i Pearl, i de la conjunció dels seus noms va acabar finalment creant-se el mot estraperlo.

seus inventors, David Strauss (mexicà) i Pearl (holandès)– que s'intenta introduir a l'estat espanyol durant el govern dels radicals de Lerroux, a la Segona República. En aquells temps, però, els jocs d'atzar estaven prohibits, de manera que un dels seus inventors, Strauss, va subornar determinats personatges de la dreta al govern per eludir la prohibició al·legant que es tractava d'un joc de retentiva i habilitat. El

l'estat, venuts a preus abusius". Ambdues definicions van molt unides, i malgrat que és la segona la que identifica l'activitat amb la seva conceptualització popular, en realitat aquesta deriva de la primera definició.

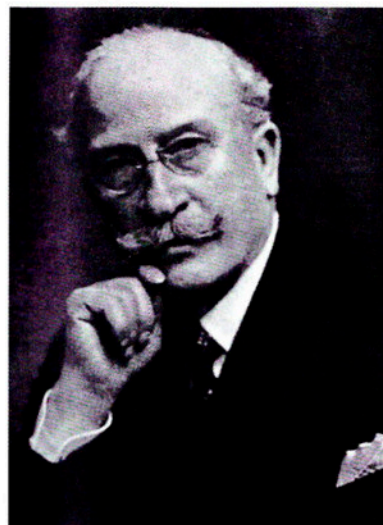
L'origen del mot sorgeix de la patent d'una màquina de joc que s'anomenava Straperlo –conjunció dels cognoms dels

joc es va posar en pràctica en dues ocasions (Sant Sebastià 1934 i Formentor 1935) però les autoritats van decidir intervenir i requisar els aparells. Davant d'aquest fracàs econòmic Strauss va intentar recuperar el capital invertit en suborns, amenaçant a la classe política conservadora d'esbombar tot l'afer si no li reemborsaven els diners. Finalment va esclatar

l'escàndol i el Partit Radical va quedar seriosament danyat, fet que va ser aprofitat pels partits d'esquerres per fer campanya política contra un "govern corrupte". La conseqüència més directa va ser la crisi que s'esdevingué l'octubre de 1935 durant la qual el govern de Lerroux va caure i va ser substituït per un nou equip encapçalat per Chapapietra, que no va reeixir i va acabar perdent les eleccions de febrer de 1936 davant el Front Popular. Va ser d'aquesta manera, davant el ressò que va tenir la notícia arreu de l'Estat, que la paraula estraperlo es va escampar i conèixer ràpidament. D'aquesta manera, el mot va quedar indissociablement unit a una

activitat o un fet de dubtosa moralitat, de manca de netedat i amb una certa murrieria. Aquesta associació va culminar amb l'esclat del conflicte bèl·lic més tard, identificant el mot a un significat de lluita per la supervivència i més enllà d'això, a l'obtenció de beneficis mitjançant activitats no del tot legals.

En l'activitat de l'estraperlo es diferencien dos períodes: l'un va ser durant la Guerra Civil i l'altre durant la postguerra. En el primer cas, es feia un estraperlo per necessitat, per anar tirant, per no morir de fam. Era una activitat que no aportava beneficis econòmics importants, sinó únicament uns recursos necessaris per al manteniment de les famílies. Era una època prèvia, d'aprenentatge, de l'inici de martingales i camuflatges que va servir també per al següent període. Durant la postguerra va aparèixer un estraperlo més encaminat a obtenir guanys econòmics. No és que desaparegués aquesta activitat

Va ser durant el govern de Lerroux que es va instaurar el mot estraperlo. A la fotografia, el mateix Lerroux abans de caure el seu govern l'octubre de 1935.

29

LA VOZ

ESPAÑA VOTA POR LAS IZQUIERDAS

EL FRENTE POPULAR TENDRA MAYORIA ABSOLUTA EN LA PROXIMA CAMARA

SE CALCULA QUE SE MAYORIA EXCEDERA DE DOSCIENTOS SETENTA DIPUTADOS

EL SR. LERROUX SE HA QUEDADO SIN ACTA

Se ha declarado el estado de alarma en toda España

El 2 de febrero de 1936. Las elecciones devuelven el poder a la coalición de izquierdas.

El general Emilio Mola, de izquierda y con pocas simpatías en Pamplona, queda en el gobierno cuando el 13 de julio de 1936.

El Sol

EN LA MAÑANERA DEL DOMINGO

El diputado Sr. Calvo Sotelo es sacado de su domicilio y asesinado

Resolución el crimen del asesinato la institución al Gobierno del Sr. Calvo Sotelo al 11 de febrero, que murió en el momento.

HA LA OPORTUNIDAD, MARCHA PARA RECONSTITUIR EL GOBIERNO.

Don Calvo Sotelo, asesinado en la madrugada del 13 de julio de 1936.

A les eleccions de febrer de 1936 el Front Popular es va emportar la victòria i va formar el govern de la república, que mesos més tard seria enderrocat per la sublevació militar feixista.

com a ajuda i complement per obtenir aliments racionats i intervinguts per l'estat, sinó que a banda d'això també va aparèixer el negoci i la picaresca. En aquells temps va conviure l'estraperlo de petits pagesos i comerciants, que mercadejaven amb cereals i llegums per fer-se un racó, amb autèntiques organitzacions estructurades que controlaven un mercat (el tabac, per exemple) que els aportava enormes beneficis.

BESTIAR

11

Immediatament després de la guerra civil espanyola les autoritats franquistes van decretar el control del trànsit de persones i mercaderies. En aquest context va aparèixer el contraban de bestiar.

30

Immediatament després d'acabada la Guerra Civil Espanyola, un grup d'homes de diverses poblacions de la Garrotxa es van dedicar al contraban de bestiar entre les províncies de Girona i Barcelona. Era l'època en què s'exercia un fort control sobre el trànsit de mercaderies, especialment els aliments, i va fer aparició l'estraperlo. Aquells anys, les autoritats franquistes van decretar la prohibició del lliure comerç entre les províncies. Les circumstàncies del moment, després dels estralls de la guerra, que va deixar el país per reconstruir, estaven regides per la gana i la misèria, molt més accentuades a les ciutats que als pobles. A pagès qui més qui menys podia anar subsintint

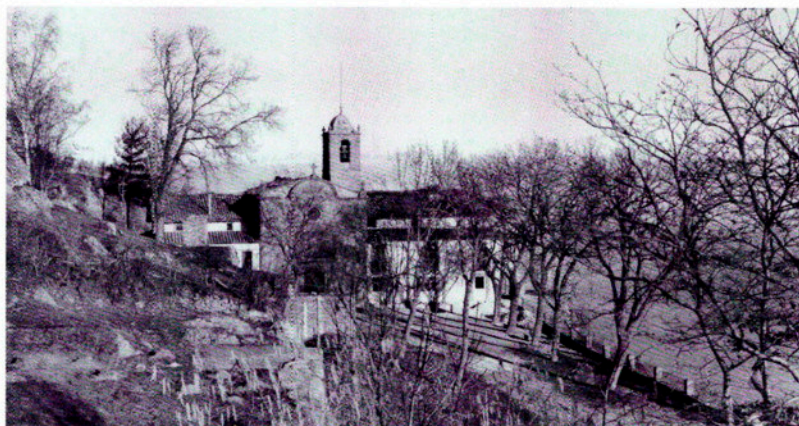
gràcies a la possibilitat de cultivar la terra i cuidar bestiar. A la ciutat això era del tot impossible i l'obtenció d'aliments i productes bàsics era molt més difícil. En aquest context, no és fàcil d'imaginar que alguns propietaris rurals veiessin la possibilitat de fer negoci transportant fraudulentament bestiar i aliments cap a les grans ciutats, especialment Barcelona i els seus voltants, que era on hi havia la major demanda.

Segons un testimoni d'aquella colla, cada dijous al capvespre, un grup d'una vintena d'homes es reunia als afores de les Planes d'Hostoles i anaven a recollir grups de vedells a diverses masies dels pobles del voltant: Cogolls, les Encies, Sant Feliu de

Pallerols i les Planes d'Hostoles. Un cop reunit tot el bestiar, el grup sortia en direcció al santuari de la Salut. El camí, amb fort pendent, era lent i s'agreujava els dies en què hi havia neu. D'una banda, perquè no era estrany haver de caminar amb neu fins als genolls, i d'altra banda, perquè la neu delatava el trajecte del ramat i els seus pastors. El pas pel santuari de la Salut era un dels punts més perillosos del recorregut. Era sabut que gairebé cada dia una parella de guàrdies civils del destacament d'Olot hi feia una

ronda. Alguna vegada els guàrdies civils hi pujaven al capvestre. Si això coincidia en dijous la situació de perill era màxima ja que el grup podia ser descobert. Era el moment en què mossèn Llampec (conegut així per la rapidesa amb què deia missa) havia de fer la seva feina. Sabedor que el dijous hi havia viatge, mossèn Llampec entretenia tant com podia amb abundosa conversa els agents a l'interior del santuari fins que el bestiar havia passat. Lògicament la seva valuosa feina estava remunerada.

Un cop passada la Salut, i creuada la carena, el grup continuava, ja de baixada, fins a deixar el bestiar en algun poble de la comarca d'Osona. El viatge es feia sense parades, només les

que el bestiar demanava. Tot i que el recorregut no era gaire llarg, calia cuinar i tornar el més aviat possible per tal de no despertar sospites al poble. En el lloc convingut entregaven el bestiar i cobraven la feina: unes 700 pessetes per cada vedell

Els afores de les Planes d'Hostoles era el lloc de trobada d'un grup de pastors que recollien el bestiar als masos dels pobles del voltant per portar-los a Osona i d'aquí cap a Barcelona.

transportat. Per fer el recorregut d'anada es tardaven unes set hores. La tornada, deslliurats del bestiar, era força més ràpida. El retorn però, mai no es feia de buit. Calia aprofitar el màxim el viatge i sempre hi havia alguna cosa per a carregar. Molt sovint eren paquets de caliquenyos que anaven molt buscats i es pagaven bé.

Els entorns frondosos i boscosos del santuari de la Salut al terme de Sant Feliu de Pallerols eren un bon aixopluc i lloc discret de pas de ramats de bestiar en una època en què mancava aliment a les grans ciutats.

La població gironina del temps de la guerra primer i de la postguerra després va patir a la seva pròpia pell una situació de canvi en la vida de cada dia, una situació totalment nova en la qual alguns aliments (sobretot) i d'altres productes bàsics com el sabó i el tabac, varen passar a ser racionats, és a dir, a ser intervinguts i controlats per l'estat; hi havia una manca de determinades coses que fins llavors eren ben habituals a les cases.

Si bé durant l'inici de la guerra semblava que aquesta situació no s'allargaria gaire, el pas dels dies i la constatació que el conflicte seria llarg varen encarregar-se de confirmar una situació de precarietat amb la qual es va haver de conviure durant molts anys.

Davant d'aquest fet les famílies varen haver d'organitzar-se i enfrontar-se a una situació nova de la qual no hi havia gaires referències viscudes llavors: acostumar-se a viure amb una sèrie de mancances i privacions que varen marcar una època.

Però la gent es va organitzar de tal manera que no els faltessin (almenys en determinades dates o quantitats) els productes racionats. Va ser llavors quan va aparèixer l'estraperlo: si hi havia racionament de productes i n'hi havia necessitat, el que calia era aconseguir aquests productes al marge del control de l'estat, i una de dos, o consumir-los per la necessitat que se'n tenia (situació que es va donar durant la Guerra Civil) o vendre'ls per treure'n un profit econòmic (que és el que va passar també durant la llarga postguerra).

Durant la guerra es feia estraperlo més que res per necessitat. Hi va haver molt poca gent que s'hi dediqués per guanyar-hi diners. El més habitual era aconseguir els productes que escassejaven. D'aquesta manera, s'organitzava espontàniament, però d'una forma específica sobre la base dels

La situació de carestia i manca de recursos va ser recurrent arreu de les comarques catalanes una cop finalitzada la Guerra Civil. Moltes persones havien d'esperar hores per aconseguir quelcom per menjar.

vincles familiars i d'amistat, una sèrie d'intercanvis de productes que circulen en tres grans direccions: dins les comarques gironines (entre els pobles), entre els pobles de Girona i Barcelona, i entre aquests i França. S'iniciaren unes rutes que van tenir continuïtat durant la postguerra per les quals van circular des de tabac a vedells, i des de sardines a sabó. La diferència però, era que durant la guerra era pura necessitat, mentre que durant la postguerra aparegué el negoci. Així, es va donar pas a tot un seguit d'experiències que permetien a les famílies subsistir en un període de penúries. La gent de Tossa portava peix fresc cap a Llagostera i el canviava per pa a cal forner que tenia farina de bona qualitat i no pas el pa de barreja de farines d'altres cereals (el pa de blat de moro) que els venien a casa seva; i el forner podia obtenir un aliment que d'altra manera li hagués estat impossible d'aconseguir. El pagès de Vilobí

baixava fins a Tordera unes dotzenes d'ous que canviava per oli, i nombroses persones de l'Empordà (i també de Girona i Barcelona) viatjaven cap a Portbou, Perpinyà i el Portús per comprar farina, ous, sucre, bacallà... que eren distribuïts a parents i amics.

Aquesta situació semblava que canviaria tot just finalitzar la guerra, atesa l'abundància d'aliments dels primers dies que les tropes franquistes varen distribuir a la població. Però passats els primers dies d'eufòria per la fi del conflicte va tornar a imposar-se la realitat, i l'escassetat i el racionament tornaren a aparèixer. I què va fer la gent? Doncs aprofitar l'experiència i els contactes de durant la guerra i recórrer a l'estraperlo, que en molts casos va esdevenir, i això el pas del temps ho va confirmar, un ofici en el qual no faltaven els que es declaraven "vocacionals".

A part dels aliments com l'oli, la carn, els llegums, la farina... hi havia altres productes que també eren objecte d'estraperlo i amb els quals es feia més negoci. Els primers anys 40 es feia estraperlo amb els vehicles usats, que canviaven moltes vegades de mans sense canviar de nom; per la seva escassetat hi havia molt poc control. Era el que s'anomenava la "gitaneria blanca", perquè del comerç (legal o no) de mules, cavalls i matxos se n'encarregaven tradicionalment els gitanos.

Un altre negoci profitós va ser el mercadeig de tabac de contraban. Hi havia un estraperlo "innocent" que consistia a comprar el tabac que pertocava per cartilla de racionament i llavors el que no era fumador el venia. Però el tràfic de tabac de contraban era molt rendible i també perillós. En general era controlat per un grup de persones ben situades socialment i políticament dins el règim: alts càrrecs de l'administració pública, empresaris... que organitzaven tota una xarxa de compra i distribució del producte i també de suborns a les forces d'ordre públic. Una manera de distribuir el tabac era carregant un tren de mercaderies en diferents

compartiments i llogar grups de dones que en arribar el tren a la ciutat s'encarregaven de descarregar-lo o de tirar-lo en un punt determinat del trajecte; o subornar el maquinista perquè parés el tren i permetés la càrrega o descàrrega de la mercaderia.

Una altra pràctica habitual era el tràfic de vedells entre diferents províncies, també ben organitzat. En aquella època molts productes eren de lliure circulació dins la mateixa província, però en canviar de demarcació eren intervinguts. Així s'organitzaven colles que havien de portar vedells d'una granja de Sils a Sant Celoni aprofitant la nit i les primeres hores de l'albada, en un viatge que podia reportar unes 300 pessetes per vedell, cosa que equivalia al sou d'una setmana de treball, sempre que la Guàrdia Civil no fes aparició i confisqués la mercaderia, que a vegades passava a engreixar la panxa o les butxaques d'algun sergent poc escrupolós amb la seva feina.

Però hi havia un estraperlo a petita escala, aquell que es feia individualment o amb els parents i amics, i que solia servir per fer-se un sobresou o de vegades (depèn del risc que es volgués córrer) fins i tot petites fortunes. Aquest és l'estraperlo que feien els nois quan els tocava fer el servei militar i treien del "cuartel" el sabó o uns quilos de carn que venien al poble. O també l'estraperlo del pagès que mercadejava amb cereals que tenia a casa i que eren destinats al bestiar (per la qual cosa tenien una declaració de dipòsit que els permetia emmagatzemar certes quantitats). És, també, l'estraperlo dels estudiants de poble a dispesa a les ciutats, que cada setmana portaven ous, farina i llegums i carn de casa dels pares per ajudar a pagar-se l'habitació o per fer-se un racó per poder anar al cafè o al ball.

Així, veiem com al llarg de la dècada dels 40 van aparèixer tot un seguit d'estratègies, unes més ambicioses que d'altres, encaminades a mirar de fer negoci o passar el millor que es podia una situació de precarietat i privacions que es va allargar massa i que va marcar tota una generació de persones del nostre país.

LIBRO SECRETO DE DENUNCIAS

12

34

La figura del delator és indissociable del fenomen del contraban. A causa del secretisme i del sigil amb què els contrabandistes realitzaven la seva feina, la Guàrdia Civil havia de basar una bona part de la seva acció en la informació que rebia, d'amagat, de terceres persones.

Aquestes denúncies eren registrades en un "Libro de denuncias secretas", en què s'anotaven les dades personals del confident, la seva declaració, el resultat de l'operació policial que se'n derivava ("positivo" o "negativo") i, en el cas que tot plegat acabés amb el decomís d'una partida de gènere de contraban, s'hi apuntava també el premi que rebia el denunciante.

En la persecució del contraban, la Guàrdia Civil va disposar sempre de confidents i delators que els proporcionaven tota mena d'informacions, unes vegades correctes i les altres, errònies.

Aquest últim detall és important, perquè la majoria de les denúncies es feien no pas per un impuls moral del denunciante per col·laborar en la lluita contra el crim, sinó simplement perquè la llei concedia als delators un percentatge del valor total del decomís. En moltes declaracions del "Libro" apareix per voluntat expressa del denunciante l'observació que la denúncia

s'efectua "con opción a la parte de la multa que la ley concede al denunciante"; en una de les declaracions, un denunciante temeroso demana "grandes reservas" però alhora insisteix que "desea participar de los beneficios que la Ley concede a los denunciantes".

De fet, el profit que es podia treure d'una denúncia fundada

era tan substanciosos que fins i tot alguns agents de l'autoritat, quan es trobaven fora de servei, aprofitaven l'oportunitat que els oferia la Llei de Contraban per arrodonir el sou amb aquest tipus de pràctiques, qui sap si amb la informació que recollien al llarg de la seva jornada laboral: "Valeriano A. G., inspector de Policia, vecino de Puigcerdá, manifestando que con opinión a la parte de la multa que la Ley le concede al denunciador, declara que entrará un camión cargado de madera por la Seu d'Urgell, procedente de Andorra, y que lleva escondido género de contrabando; pasará por la carretera de Puigcerdá a Barcelona hacia las 16 h. [1 d'agost de 1958]"

Un dels delators més actius dels anys 50 a les nostres

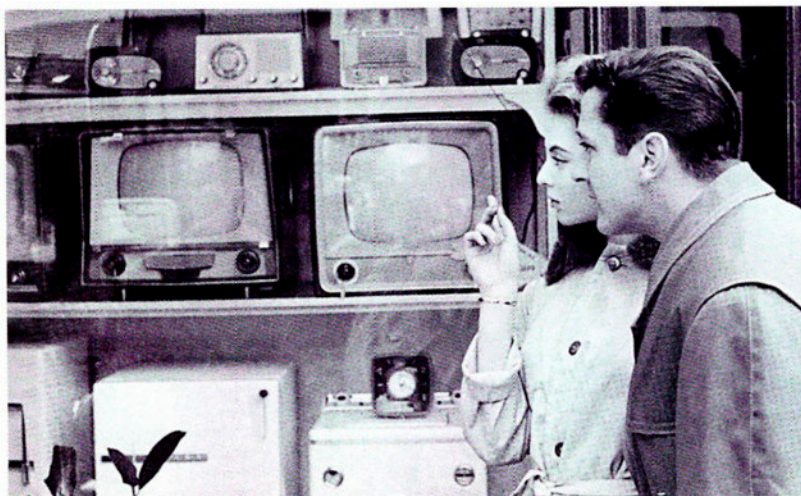
comarques va ser Pere J. P., nascut a Girona el 1925, i resident a Avinyonet de Puigventós. Entre el setembre de 1955 i el febrer de 1961 va fer 13 denúncies a la Guàrdia Civil. Les seves víctimes són de tota mena: denuncia un comerciant de Figueres que té un punt de distribució de productes francesos en un taller de reparació d'automòbils; destapa una xarxa que fa entrar gènere de contraban al Port Franc de Barcelona per terra i per mar, en la qual hi ha implicats un fabricant de joguets, un intermediari i dues agències de duanes; descobreix una banda d'"individuos de origen israelita" que transporten peces de cotxe des de diverses ciutats alemanyes a Barcelona a través d'una companyia d'autocars; anuncia l'arribada

d'un tren que conté 2.000 kg de recanvis de cotxe amagats en diverses caixes amb la marca SEAT (aquesta operació, per cert, li va valer, el 1956, un premi de 248.219 ptes.). Pere J. P. arriba a ser tan popular entre els guàrdies civils que al final ja ni li prenen les dades d'identificació a les denúncies: "No se hacen mención de sus datos personales por ser perfectamente conocido por el Jefe de Comandancia". Una altra dada important que es desprèn del "Libro de denuncias" és l'existència d'una xarxa d'informadors a l'altre costat de la frontera. És el cas de José T. A., de 20 anys, "hijo de Lorenzo y Rosa, natural de Massanet de Cabrenys, con domicilio en Perpignan, denuncia que durante los próximos tres días pasará por la provincia un cargamento de productos de cerámica para una empresa de Barcelona, y dice que avisará en el momento oportuno: pasará de Figueras a Granollers por Hostalrich, Breda y San Celoni".

Un dels informadors amb què comptaven les autoritats als anys cinquanta era Pere J. P., resident a Puigventós, un home que procurava estar al cas de qualsevol operació que es fes a la comarca.

EL DESARROLLISMO

13

La fal·lera per adquirir electrodomèstics a bon preu, que podien trobar-se amb facilitat a Andorra, va impulsar molts ciutadans a cometre petites violacions de la llei d'aranzels.

36

La dècada dels seixanta va ser un període d'importants canvis en la societat espanyola, tant en el terreny econòmic com en el social. El *desarrollismo*, nom que va rebre la política econòmica que va impulsar el franquisme en aquella època, va provocar la industrialització accelerada del país, el creixement ràpid i desordenat de les ciutats, la implantació del turisme de masses i l'assoliment d'un cert grau de prosperitat per a un segment considerable de la població. Els salaris industrials van créixer al ritme d'un 7,9 % anual entre els anys 1965 i 1972, i la partida de la despesa familiar destinada a l'alimentació va passar del 53,80 %, el 1960, al 36,7 % el 1974. Tot això va fer

que la població espanyola adquirís a poc a poc els mateixos hàbits consumistes que els altres països occidentals desenvolupats.

Evidentment, en aquells anys parlar de consum era parlar de tecnologia. Era un moment en què l'electrodomèstic es va convertir en un signe de distinció social. L'any 1960, només un 1 % de les llars espanyoles tenien televisor, un 4 % tenia frigorífic i un 4 % automòbil. Deu anys després, aquest percentatge es va disparar fins al 62 %, el 63 % i el 24 %, respectivament. L'electrodomèstic, doncs, en tant que objecte de consum (i en tant que producte gravat amb un impost especial, cal no oblidar-ho)

s'incorporà ben aviat a la relació de productes que habitualment van ser objecte de contraban.

Precisament, aquesta va ser l'època en què la visita anual a Andorra per comprar productes tecnològics es va convertir en tradició per a les classes mitjanes catalanes. Andorra va esdevenir el gran basar dels Pirineus, i els consumidors hi acudien en massa per comprar productes d'ús tan quotidià com ara una càmera fotogràfica, una màquina d'afaitar o la famosa *picadora undos-tres*. Era l'època en què els

caps de família jugaven a contrabandistes per un dia i intentaven evitar el fisc per tots els mitjans: s'aturaven amb el cotxe al marge de la carretera, abans de tornar a entrar a Espanya, i procuraven amagar en els racons del cotxe els aparells comprats. En aquest joc, uns van tenir sort i altres no.

Un dels productes que més decomissaven els agents del Servei de Vigilància Fiscal en aquests anys van ser els radiocassets per al cotxe. Com que llavors no era habitual que les concessionàries incloguessin aquest aparell en el preu de venda del vehicle, i atès l'elevat cost que representava instal·lar-se'l a Espanya, molta gent va optar per anar-se'n un dia a Andorra i fer-se'l posar allà mateix. Justament la concentració de les compres en

El desenvolupament va representar per a una part considerable de la població l'ingrés en la voràgine consumista, després d'un llarg període d'autarquia i de limitacions.

un punt geogràfic tan concret va permetre un major control del delicte per part de l'autoritat, la qual, en nombroses ocasions, gràcies a l'oportuna confiança del mateix comerciant, aconseguia identificar un important nombre d'infractors. I paradoxalment, les operacions

de decomís es produïen més a l'interior del país que a la duana. En aquests anys se succeïren una darrera l'altra les ràtzies del Servei de Vigilància Fiscal (SVF) contra els petits contrabandistes de radiocassets. Generalment aquestes operacions es produïen pocs dies després del viatge a Andorra i quan els infractors ja es pensaven, pel fet d'estar a casa, que el perill havia passat. Per mostrar només un exemple, l'octubre de 1972, el SVF va decomissar el radiocasset del cotxe a 21 persones del Gironès, la Garrotxa i el Baix Empordà. Tots havien comprat l'aparell Andorra, tots l'havien adquirit al mateix establiment, i sorprenentment, segons les actes del servei, tots van ser denunciats per un mateix confident.

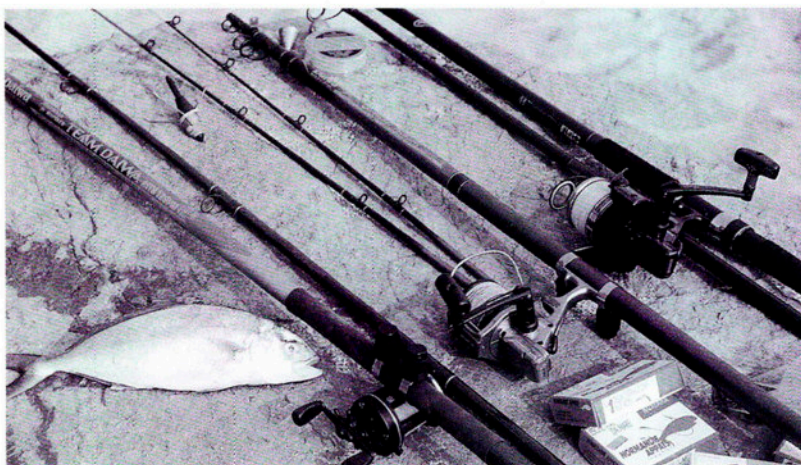
37

La circulació de persones que va propiciar el boom turístic dels anys seixanta va facilitar l'entrada il·legal de tota mena de productes de consum.

PETITS OBJECTES DOMÈSTICS

14

Objectes tan senzills com una canya de fibra o un tap de pescar, durant molt de temps van constituir productes de contraban, perquè aquí no n'hi havia o eren cars.

38

Durant els anys cinquanta i seixanta s'incrementà el contraban a petita escala. El gènere amb el qual es traficava constituïa una categoria de petits objectes relacionats amb activitats lúdiques o esportives (material de pesca, de muntanyisme) o bé amb l'incipient mercat de la moda (cosmètics, llenceria, bijuteria). Es tractava sempre de petits objectes de fàcil transport, que tenien com a destinataris tant els establiments comercials com directament els consumidors -en aquest últim cas, a través de la venda ambulante o de comerços il·legals.

El 16 de juny del 1956, al pas fronterer de Portbou, els agents del servei duaner van descobrir

en un Ford, amagat en els parafangs, un petit carregament de contraban compost per 1.500 jocs d'arracades, 196 anells, 370 agulles de pit i 150 polvoreres i estoigs de maquillatge, valorat tot plegat en 46.071 pessetes. Els ocupants del cotxe, un matrimoni italià de mitjana edat, van declarar que havien comprat la mercaderia a Milà i que tenien la intenció de vendre-la en diversos establiments comercials de Barcelona. El Tribunal de Contraban els va imposar una multa de 123.010 pessetes.

Aquell mateix dia, a la Cerdanya, es produïa un altre decomís de petits objectes, en aquest cas material de pesca esportiva. Va ser en un collet de la Serra Baladosa, a Bolvir. La Guàrdia

Civil havia estat advertida que aquell vespre passarien per la zona un grup de paquetaires provinents de França. A dos quarts de deu van aparèixer tres homes, a peu, portant un sac cadascun. Els agents de la Guàrdia Civil els van cridar l'alto immediatament, i els homes, sorpresos, van deixar anar els sacs i van arrencar a córrer. Els agents van disparar a l'aire, però no van aconseguir detenir-los. Els sacs, de 33 kg cadascun, contenien un total de 25.000 hams Lion d'Or, 8.750 taps de pescar, 1.060 boies de plàstic i 400 carrets.

Contràriament al que es pugui pensar, aquest tipus de productes no eren només cosa de petits contrabandistes, sinó que també despertaven l'interès de xarxes organitzades. El Llibre de denúncies secretes de la Comandància de la Guàrdia Civil de Girona conté algunes dades sobre aquest aspecte. En una denúncia datada el 16 de juny de 1956, un home de Serinyà resident a Avinyonet de Puigventós, P. J. C., denuncia l'empresari H. L. G. de Figueres per traficar amb joguets, esmalts i material fotogràfic. Segons el denunciador, aquest home es feia portar la mercaderia de França en cotxes de matrícula estrangera, i l'emmagatzemava

en un taller de Figueres fins que al cap d'un dies un camió la venia a recollir per endur-se-la a Barcelona. Les investigacions posteriors de la Guàrdia Civil van tenir un resultat positiu.

L'altra denúncia és de poques setmanes després, del 30 de setembre. En aquest cas, el denunciador era un contrabandista gironí domiciliat a Figueres, S. A. V. Aquest home va delatar els seus companys de colla a la Guàrdia Civil. Concretament, va informar l'autoritat sobre una

Durant la postguerra, les senyores que volien estar guapes utilitzaven tot sovint productes de contraban: des d'un pintallavis o un flascó de rímel, fins a unes mitges de niló.

Una gran part dels decomissos d'objectes d'ús quotidià es produïen al pas fronterer de Portbou i gairebé sempre estaven ocults al cotxe de l'infractor.

operació de contraban que tindria lloc la matinada del 2 d'octubre. Segons la declaració, els cotxes dels contrabandistes sortien del Pertús amb un carregament de puntes, niló i mocadors de seda, i abans d'arribar a Figueres s'aturarien perquè el gènere fos descarregat a les canalitzacions de desguàs del marge de la carretera. L'últim pas de l'operació es produiria quan un matrimoni francès, en dos cotxes d'aquesta nacionalitat, arribés en aquest punt de la carretera i s'endugués la mercaderia cap a Barcelona.

PECES DE COTXE

15

40

Amb l'increment dels salaris i l'augment del poder adquisitiu d'una part important de la població, l'automòbil deixa de ser a partir dels anys 60 un objecte de luxe i esdevé un autèntic producte de masses. La febre del motor que es desfermarà aquests anys irà acompanyada d'una eclosió del contraban de tota mena de productes relacionats amb la indústria automobilística.

Per la frontera entra, en aquest període, una gran quantitat de peces d'automòbil procedents de països industrials, sobretot d'Alemanya, Itàlia i el Regne Unit. Sovint es tracta de coixinets o petites peces de recanvi, de fàcil transport, destinades a comerços

especialitzats o a tallers. A diferència, doncs, de l'època de l'atarquia, en què el contraban podia ser l'única font de subministrament per a fàbriques senceres, als anys 60 el comerç il·legal de recanvis de cotxe mai no constitueix un canal d'abastament vital per a la indústria espanyola.

Vegem-ne alguns exemples. L'11 de gener del 1962, els agents de la duana de la Jonquera van aturar un autocar italià, conduït per un ciutadà d'aquell país, Mario de Filippi, i es disposaren a escorcollar-lo. Durant més de mitja hora la recerca no va donar cap resultat, però finalment, i després de regirar-ho tot, els funcionaris van acabar desco-

A partir dels anys seixanta la societat catalana comença a experimentar una autèntica febre del motor, coincidint amb l'aparició dels primers utilitaris per a rendes mitjanes.

brint un compartiment secret del vehicle que contenia 195 quilograms de peces de recanvi de cotxe, bàsicament injectors, anelles i juntes de cautxú, tot procedent d'Itàlia. Més tard, a comissaria, el senyor Mario de Filippi va declarar que el material li havia estat entregat a Gènova per dos homes, en un

magatzem del port, i que li havien encarregat de portar-lo a Madrid, a l'establiment d'un tal Messali. El premi per aquell servei, que havia de cobrar a la destinació, consistia en 500 lires per quilo de gènere transportat.

Un altre cas. El 29 de desembre del mateix any, també a la Jonquera, els agents van escorcollar el cotxe de Leopold S., un comerciant anglès. En un doble fons obert

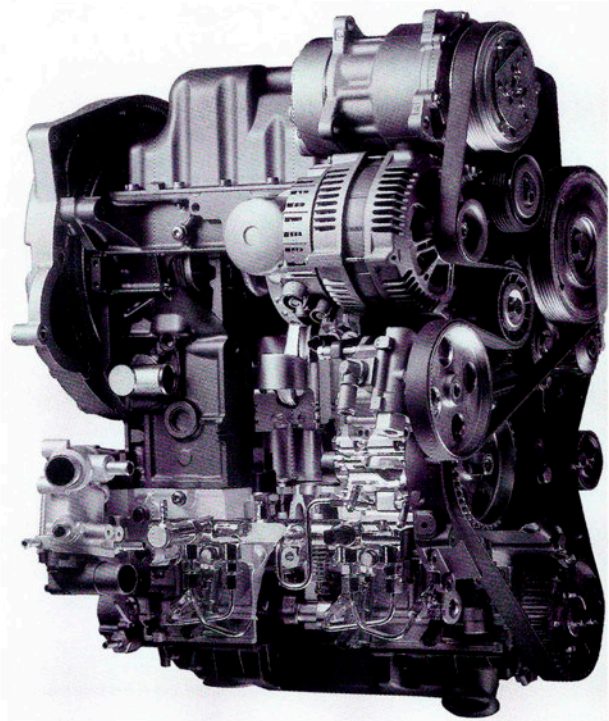
a la planxa li van trobar 890 injectors de bomba dièsel, valorats en 114.730 pessetes. La mercaderia provenia de diverses ciutats del Regne Unit. Aquesta vegada, però, el detingut va al·legar que de cap manera aquell transport podia considerar-se un acte de contraban, perquè, d'acord amb la seva declaració, "la partida tenia com a destinació l'agència Ford de Gibraltar". Sigui com sigui, la justícia no

va acceptar aquesta excusa i li va imposar una multa de mig milió de pessetes.

La gent normal i corrent, però, no corria tants riscos. Una modalitat de contraban automobilístic força popular aquests anys consisteix a endur-se les peces *posades*, és a dir, a fer les reparacions i les correccions de la mecànica del cotxe a l'estranger. Anar-se'n a Andorra a *calçar-se* unes rodes noves esdevé en aquesta època un autèntic hàbit social.

Els més rics, els que tenen un Mercedes o un Masseratti, arriben a plantar-se fins i tot a Alemanya o Itàlia per canviar, si convé, tot el motor. La qüestió és no haver de pagar impostos.

Durant els anys 60 i 70 els agents duaners descobriren nombroses infraccions d'aquesta mena, sovint gràcies a la diligència de comerciants andorranos conxorxats amb la policia. D'altra banda, amb l'augment del turisme, també creixerà el nombre de decomisos de vehicles que entren il·legalment al país: segons els arxius de contraban i defraudació, el Servei de Vigilància Fiscal va decomissar, a la frontera gironina, durant la dècada dels 70, un miler de cotxes, un centenar de motos i desenes de rulots i motors fora borda.

Gairebé totes les peces decomissades a la frontera procedien de països que, en aquells anys, tenien una indústria automobilística forta, com ara Alemanya, Itàlia o el Regne Unit.

TECNOLOGIA

16

Abans, quan un nen feia la Comunió se li regalava un rellotge. Moltes criatures presumien de rellotge suís sense saber que els seus papàs, probablement, els l'havien comprat al mercat negre.

42

Ja s'ha dit que, durant la dècada dels seixanta, els índexs de consum van créixer amb major o menor rapidesa en totes les capes de la població. Tothom que podia es comprava un cotxe o una moto (nous o d'ocasió). I així com avui dia sentim que els pobres es compren vídeos, telèfons mòbils i DVD amb els quatre calés que arrepleguen de la beneficència pública, en aquells anys fins els més necessitats sacrificaven el salari guanyat penosament a la fàbrica o a l'obra per tenir un televisor. I, és clar, en la mesura que les teles, les ràdios i els tocadiscos eren reclamats pel poble espanyol, els contrabandistes es van llançar de ple al comerç il·legal d'aquests objectes.

En aquesta època, la tecnologia d'ús domèstic que entra per vies il·legals prové normalment dels països industrials d'Europa i sol arribar per carretera, sobretot per la Jonquera. Els agents duaners d'aquest pas van descobrir, l'11 d'octubre de 1965, en un cotxe ocupat per un francès i un espanyol residents a Barcelona, 67 aparells de ràdio de la marca japonesa Standard i un gran nombre d'auriculars i piles, amagats en un doble fons sota el seient posterior. Un cop a comissaria, aquests dos homes van declarar que havien adquirit la mercaderia a Suïssa, al dipòsit franc de Ginebra, per mediació de l'empresa representant de la

firma Standard a Europa. Segons les seves paraules, tenien la intenció de vendre el carregament a diversos comerciants de Barcelona.

Com aquest cas, n'hi ha molts altres. El 13 de maig de 1966, dos germans de nacionalitat israeliana van ser detinguts amb 45 aparells de ràdio a sobre, i com que no van poder pagar la multa que els va imposar el Tribunal, van haver de passar una temporada a la presó de Salt. La tardor de 1968, un matrimoni suís va ser condemnat a pagar una multa de 881.229 pessetes per voler introduir al país, amagats al cotxe, 1.800 motors de

tocadiscos. Van declarar que el material, era de procedència italiana, que l'havien anat a buscar a Suïssa i que estava destinat a una casa comercial del centre de Barcelona. Ells hi havien de guanyar, si haguessin fet l'entrega, vuit pessetes per cada motor. Un altre cas. El març de 1968, els agents de la Jonquera van trobar en un Peugeot 203 conduït per un ciutadà marroquí 50 ràdios, un tocadiscos i 275 encenedors, amagat tot a la carrosseria. En aquesta ocasió el detingut va declarar que es dirigia al Marroc i que la mercaderia era seva, per a la seva botiga de Nador. Al final, res no el va salvar de pagar una multa de 387.984 pessetes.

En aquests anys, la tecnologia és tan llaminera que ni tan sols els contrabandistes de caire més tradicional, els paquetaires, poden estar-se de traficar-hi. Per a molts homes de la frontera, el pas de ràdios o de peces de cotxe significarà el colofó de tota una vida dedicada al contraban, durant la qual hauran traginat tota classe d'objectes i mercaderies. El 16 de juny de 1967, al paratge de la Creu de Ferro, dins el terme municipal de Guils de Cerdanya, dos agents de la Guàrdia Civil apostats en un turó criden l'alto a dos homes que surten d'una arbreda carregats amb grans paquets a l'esquena. Els contrabandistes, però, en comptes d'aturar-se, llencen la

càrrega i fugen immediatament. Els agents de la Benemèrita baixen del seu punt de vigilància i descobreixen que els dos paquets, d'aproximadament 30 quilos cada un, contenen en total 4.600 vàlvules de televisor, valorades en 352.000 ptes.

Segons consta en l'acta de decomís, hores més tard d'aquesta topada els agents van tornar a la Creu de Ferro i van aturar un home que rondava per la muntanya. Es veu que, quan li van preguntar si sabia res dels contrabandistes i dels paquets que havien estat decomissats, l'individu els va dir: "*Hagamos un trato, les doy mil pesetas y me dejan pasar veinte quilos de piezas*". L'home va ser detingut immediatament, i acusat de contraban i de temptativa de suborn d'un funcionari públic.

Al *quartelillo*, aquest paquetaire va explicar que havia recollit el gènere en una estació elèctrica a pocs quilòmetres de Sant Julià de Lòria, a Andorra, i després, amb el seu acompanyant, s'havien traslladat en cotxe fins al port d'Envalira; des d'aquest punt de la frontera havien entrat, aquell mateix dia, en territori espanyol. Segons la seva pròpia declaració, aquest home no coneixia quina era la destinació final del gènere que havia de transportar, i només sabia pel seu company que havien de deixar els paquets a Guils, en un

L'èxit de la música anglosaxona va tenir un paper decisiu en la popularització del tocadiscos, un aparell que tampoc no es va salvar del comerç il·legal.

xalet que hi ha a l'entrada del poble, al costat de la piscina.

Un cop tancat el procés judicial, aquest contrabandista va ser condemnat a pagar una multa de 984.162 pessetes. Com que no va poder pagar-la es va haver d'estar a la presó fins al març de 1970, gairebé tres anys.

ANTIGUITATS

17

Turistes de gustos refinats compraven peces d'art antic per quatre peles i després intentaven passar-les d'amagat per la frontera.

44

Gràcies a la relativa bonança econòmica d'aquells anys, un gran nombre de famílies es van trobar en aquesta època en condicions de destinar una part dels seus ingressos a satisfer necessitats de la vida quotidiana que fins llavors no eren considerades com a primordials, com ara l'embelliment de la llar o la substitució del mobiliari.

Aquest no és un fet irrellevant. Acabem d'entrar en l'època de la fòrmica, i en moltes cases es produeix aquell curiós fenomen, recordat avui amb dolor per moltes persones, consistent a substituir la vella taula de noguer, ennegrida pel pas dels anys, per una taula de

fòrmica blanca i lluent. Aquesta ànsia de modernització tindrà efectes notables en el món del contraban: la fal·lera per desempallegar-se d'andròmines i trastos vells, combinada amb el progressiu despoblament de les zones rurals, convertirà l'estat espanyol en un punt d'abastament per a antiquaris i marxants d'art de tot Europa.

Així, tots els casos de contraban d'antiguitats que hi ha en aquesta època tenen un tret comú: la destinació de la càrrega. Tot se'n va cap a l'estranger. Per dir-ho ras i curt: en aquests anys els catalans *importem* ràdios i peces de cotxe i, en canvi, *exportem* antiguitats i peces d'art. El

problema és que el beneficiari de les exportacions no som nosaltres sinó que sol ser algun estranger cultivat, que arriba un bon dia, omple el cotxe de gènere (comprat per quatre calés) i se'n torna a tot drap cap al seu país, per vendre'l. Vegem-ne alguns casos.

El mes de desembre de 1966, es produeixen a la duana de la Jonquera quatre decomissos d'antiguitats. El dia 11, de bon matí, els agents fan aturar un Peugeot conduït per L. L., empleat de comerç de Tolosa de Llenguadoc. Li fan obrir el portamaletes i descobreixen que porta dues talles policromades i un gran nombre de llums antics, marcs i peces de vidre. La datació d'aquests

objectes se situa, segons el cas, entre les darreries del segle XVIII i el final de l'època isabelina.

L'endemà, dia 12, els agents de la duana fan aturar un Ford de matrícula danesa que pretenia, també, entrar a França. En aquest cas, el conductor del vehicle és de nacionalitat danesa, es diu C. C., i és antiquari; el seu acompanyant, però, és mallorquí, A. F., de la població de la Selva. En aquesta ocasió els agents descobreixen al portamaletes del cotxe un autèntic tresor compost de canelobres, palmatòries, picaportes, plats, llums i quinqués, vasos,

vaixelles, morters i mans de morter, brasers, bazines, fruites de pedra, miralls i rajoles mallorquines... En total, 424 quilograms de gènere, amb un valor total de 226.212 ptes.

El cas no és gaire diferent del que es destaparà una setmana més tard. Aquesta vegada, els implicats són un matrimoni format per L. R., natural d'Etterbeck (Bèlgica) i S. G., de Saint Quentin (França). La càrrega que transporten la constitueixen 55 morters, 53 mans de morter, 58 gresols, brasers, cassoles, llànties, palmatòries, pistoles antigues, trabucs i fusells, miralls, peces de porcellana, plats, etc.

L'home, que és comerciant d'antiguitats, declara que no coneixia l'obligatorietat de declarar la mercaderia a la frontera franco-espanyola, i que en canvi es pensava que només l'havia de declarar entrant a Bèlgica. Són excuses que no li valdran per a res, perquè li serà imposada una multa de 415.000 ptes.

Com el senyor L. R., un ebenista de Thuir, G. Q. s'inventa també una excusa inversemblant. Els agents li troben un quadre del segle XVI de la Mare de Déu del Carme, un llibre cantoral de pergami (de 23 kg de pes), un tríptic de fusta, cadenats antics, canelobres, una figura de talla de fusta, una pistola antiga de dos canons, vaixelles antigues i 7 kg de claus antics. En total, 193 kg. L'home explica que pensava deixar el carregament a la Jonquera, però que badant badant havia passat de llarg de la població i s'havia trobat, de cop i volta, a la duana.

45

Els llibres antics també eren un objecte cobdiciat pels contrabandistes d'antiguitats, que després els venien a l'estranger per quantitats desorbitades.

L'HERMANO FERMÍN

18

Un cas de contraban a Sant Feliu de Guíxols. Un religiós de les Escoles Cristianes és detingut a la frontera amb material fotogràfic, coixinets i revistes obscenes.

46

La possibilitat de fer un guany, petit o gros, ha representat sempre una temptació per a tota mena d'homes i dones, independentment de la seva condició social i la seva capacitat econòmica. Al llarg de la història han fet contraban industrials i pagesos, comerciants i pescadors, autoritats municipals, militars, policies... L'home és un ésser corromput, se sent dir de vegades. Sens dubte una profunda corrupció de l'ànima és el que devia empènyer un religiós de Sant Feliu de Guíxols, el 1949, a afegir-se al món de la delinqüència.

El juliol d'aquell any, els serveis de vigilància fronterera de la

província de Girona van rebre notícies de la detenció, a la duana francesa del Pertús, d'un religiós de les Escoles Cristianes de Sant Feliu de Guíxols conegut com "el hermano Fermín". Segons l'informe policial en què es registra l'incident, el 8 de juliol aquest *hermano* va deixar dit als seus col·legues que se n'anava a Perpinyà per un assumpte relatiu al Col·legi, i que estaria fora tot el dia. Resulta, però, que al moment d'entrar a França amb l'autobús de línia, l'*hermano* va despertar les sospites de la policia francesa, la qual, tement que no fos un agent d'algun servei d'informació espanyol, va decidir seguir-lo de prop. A les sis de la tarda, quan l'autobús

va arribar de nou a la frontera i l'*hermano* es disposava a entrar a Espanya, els agents francesos el van detenir.

A la maleta que duia, que, segons l'informe, era de "regular tamaño", hi varen trobar amagats en un doble fons 200 carrets de fotografia i quatre plaques de pel·lícula verge. Deprés, sempre segons el relat de la policia espanyola, els agents francesos van escorcollar el detingut de cap a

El Bisbe Cartaña va haver d'aplicar mesures disciplinàries a un herman que, els dies de festa, en comptes d'ajudar els pobres es dedicava al contraban.

peus i, al moment d'aixecar-li la sotana, es varen trobar amb la formidable sorpresa de descobrir-li un paquet de coixinets d'automòbil i "varias revistas semipornogràficas". Sembla clar, doncs, que Perpinyà ja despertava l'interès de les persones àvides de sexe molt abans que s'estrenés *El último tango en París*, el 1972.

La policia francesa va imposar a aquell tutor de la Doctrina Cristiana una multa, de pagament immediat, de 200.000 francs. La nota policial explica que l'*hermano Fermín* no disposava en el moment de la detenció d'una suma tan gran de diners, però gràcies a un agent de duanes de la frontera espanyola que es va oferir per pagar-li la multa, va esquivar la penitenciària republicana i va tornar, sa i estalvi, a Sant Feliu.

Dies més tard, el governador civil de Girona, Luis Mazo Mendo, va enviar una carta al bisbe Cartaña en què l'informava de l'incident. La carta diu: "Mi respetado y querido Prelado: Siento tener que acompañarle la nota fidedigna de la Comisaría de Figueras y que por referirse a un hermano de la Doctrina Cristiana creo prudente ponerle en su conocimiento para que su experiencia y sabiduría adopte las medidas que crea procedentes. Yo por mi parte no hago nada por el carácter del infractor. Con el ruego de que se digne otorgarme su paternal bendición, queda suyo afmo. y buen amigo q.b.s.a.p. Firmado: Luis Mazo".

La resposta del Bisbe, que transcrivim, es va produir el dia 30 de juliol: "Mi respetado y querido señor Gobernador. Recibí su atenta carta sobre el

asunto del Hermano de las Escuelas Cristianas con el mayor agradecimiento, e inmediatamente llamé al Superior de San Feliu de Guixols para hablarle del asunto, quedando con él que visitaría a V. para agradecer su atención y explicarle cuanto había ocurrido sin la menor responsabilidad de la Casa y la Congregación. (...). Ya sabe que en todo momento puede disponer de su aftmo. s.s. y capellán que le bendice. José, obispo de Gerona".

Gràcies a la col·laboració francesa en matèria antiterrorista, el governador Luis Mazo va poder neutralitzar un herman que duia un carregament de "revistas semipornogràficas" amagat a la sotana.

TABAC AL COLL PORTELL

19

48

El 16 de gener de 1969, la Guàrdia Civil va avortar a la Jonquera una operació de contraban de tabac que es pot considerar paradigmàtica.

Els agents havien estat alertats el dia abans (possiblement per un confident) de l'entrada per un punt de la frontera de diversos vehicles carregats de tabac. El dia indicat, cap a dos quarts de deu del vespre, dos agents de la caserna d'Agullana situats a la pista forestal de coll Portell van deturar dos cotxes; l'un era conduït per J. P. B., un pagès de Pals de 38 anys, i l'altre conductor, E. P. P., un industrial de Sabadell de 44. Van ser detinguts. Els guàrdies encara van arribar a veure un tercer vehicle que s'acostava pel camí,

una furgoneta, però abans d'arribar al coll va fer mitja volta i se'n va tornar cap a França.

Ara bé, les detencions no es van acabar aquí. Els mateixos agents, quan duien els dos detinguts cap a la caserna d'Agullana, van trobar prop de l'ermita de Santa Eugènia un malagueny de 43 anys, J. V. G., i li van demanar què feia allà dalt a aquella hora. L'home, segons sembla, no va ser prou convincent, així que els guàrdies van resoldre endur-se'l també cap al calabós.

Més tard, un cop fet l'interrogatori, els guàrdies van tornar al lloc on havien topat amb els detinguts i hi van trobar una sèrie de documents que

El terme municipal de la Jonquera van ser durant anys un punt d'entrada de contrabandistes de tabac, que tot sovint transportaven el gènere a l'esquena, en grans paquets.

aquells homes havien llençat precipitadament, uns papers que demostraven que l'activitat que realitzaven era contraban de tabac.

Però aquí no s'acabà la història, perquè aquella mateixa nit, a un quart d'una, dos guàrdies apostats a coll Pomé van veure passar, procedent de coll Portell (el punt on havien estat detinguts els altres dos conductors), una furgoneta que es dirigia a tota velocitat cap al Portús. Els agents van pensar que es tractava del vehicle que

havia fugit en el control. Vist el temps que havia transcorregut des de la topada (tres hores), i la velocitat a què circulava el vehicle (impròpia per a un vehicle carregat), els guàrdies van deduir que els contrabandistes, abans d'entrar de nou a França, havien deixat el gènere amagat en algun indret de la muntanya.

Efectivament, l'endemà al migdia, els agents van descobrir al pla de les Bateria (dins el terme municipal de la Jonquera), amagades sota una penya, desenes de caixes de tabac que contenien en total 250.000 cigars de la marca Rössli, amb un pes brut de 1.237 quilos.

Els detinguts van acabar confessant que havien comprat el tabac a Alemanya (a 22 pessetes el paquet de 10 cigars grans, i a 14 el dels petits) amb la intenció de vendre'ls a

Espanya a diverses persones amb qui mantenien contactes. Els homes havien travessat clandestinament la frontera franco-alemanya en la furgoneta (de matrícula francesa i conduïda per un italià) i més tard, un cop arribats de Besièrs, el pagès de Pals s'havia posat al capdavant de l'expedició per passar a Espanya pel coll Portell.

Segons l'acta de la Guàrdia Civil, l'industrial sabadellenc

El tabac ha estat al llarg de la història un dels principals productes amb què s'ha traficant il·legalment, tant en forma de cigarrets com sense manufacturar.

La posició fronterera del poble d'Agullana el convertia en un nucli de població de trànsit continu de mercaderies i persones.

“acompanyaba la expedició para solucionar cualquier imprevisto que pudiera surgir”. El tercer implicat, l'home que va ser detingut prop de Santa Eugènia, tenia la missió de vigilar els moviments de la Guàrdia Civil i avisar els contrabandistes en cas de perill. Per a aquesta tasca havia cobrat 5.000 pessetes, i encara li n'havien donat 2.000 més perquè arreglés el camí del coll Portell per la banda francesa.

En “Santa Fe”, destacat contrabandista dels anys 40, és el cap d’una de les colles que operen a la zona. Ahir mateix, l’home de Figueres li va encarregar una feineta. La sortida serà demà i sembla que serà d’un volum considerable, per la qual cosa necessitarà almenys cinc homes. Com que treballa a la mina de sabonet de la Vajol no li costa gaire posar-se en contacte amb la resta de la colla, ja que a la mina hi treballa el municipi en ple. Al vespre, passa per l’ateneu, lloc de reunió del poble, on de ben segur trobarà alguns dels set carrabiners que hi ha destinats a la vila. No és que les relacions siguin especialment cordials, ja que, per naturalesa, uns han d’impedir el treball dels altres. Però la realitat és una altra i en aquests moments de penúria després de la Guerra Civil qui més qui menys ha de fer la viu-viu per anar tirant. Després d’un breu intercanvi de paraules, un vaset de conyac i uns copets subtils a l’esquena, l’acord és total. De fet, de tots els carrabiners de la contrada només “el Caiman” és perillós. La resta són de fàcil “untar”.

L’endemà, amb el sol ja baix, els sis individus caminen muntanya amunt. Ho fan per separat i seguint rutes diferents. La consigna és trobar-se en muntanya francesa, on la pressió dels gendarmes és menor. En el seu caminar enmig de les espesses suredes, han de vigilar no fer-se notar i caure en algun dels paranys dels carrabiners. És habitual que aquests, especialment “el Caiman”, disposin fils gairebé invisibles que travessen els camins més freqüentats. Si el fil apareix trencat, el “passafraus” (nom amb què es coneix l’ofici de contrabandista) es delata.

Sense incidències remarcables (potser l’ensurt de creuar-se amb altres paquetaires que ja tornen), els sis homes es retroben als afores del petit poble francès de les Illes. Alguns d’ells, no tots, han aprofitat el viatge d’anada per “col·locar” algunes ampolles d’anís o planters de tarongers, molt valorats en aquests temps. El contacte allà és el mateix de les últimes setmanes i, per tant, no cal prendre gaires precaucions. Sense perdre més temps la nit és freda i encara queden moltes hores de camí cadascú es carrega el paquet a l’esquena. Pesa entre 30 i 35 quilos, excepte el d’en “Santa Fe” que, per ser el cap de colla, pesa una mica menys. És l’únic avantatge que té el cap de colla ja que el guany de l’operació és el mateix per a tothom: aproximadament unes cent pessetes per paquet, quan a la mina el jornal és d’un duro. La mercaderia és molt habitual: peces de bicicleta i motocicleta.

En grups de dos i separats per uns dos-cents metres, inicien la tornada. És una mesura de precaució ja que en cas de perill es poden avisar i així no “cauen” tots i “salven” el material. Tots ells són ben conscients que si perden la mercaderia no cobraran i, a més, potser no rebran nous encàrrecs.

Tot caminant de tornada, realitzen algunes parades i la colla es reagrupa per descansar i comentar en veu baixa la jugada. Recorden que el mes passat van haver de suspendre una sortida perquè una gran nevada va emblanquinar les muntanyes. No hi ha res més cridaner que unes petjades a la neu verge. Els carrabiners ho saben bé.

Avui el lloc de destí és Darnius, en un indret prop del pantà de Boadella. A l’hora

El poble de la Vajol es troba a tocar la frontera amb França. En línia recta i seguint camins de bosc amb poca estona s'és en territori francès. Entre el nucli de la Vajol i el poble francès de les Illes hi ha tres quilòmetres en línia recta.

51

establerta, els espera una tartana que carregarà els paquets i se'ls emportarà a Figueres. Allà entraran en la cadena de muntatge d'una coneguda firma de motocicletes que fa temps funciona gràcies al material de contraban. No és l'única empresa. Moltes, i de molts rams diferents, produeixen a partir de mercaderies que han entrat al país de forma fraudulenta. És un dels recursos al qual s'ha de recórrer quan la política determina el tancament de fronteres i s'aplica l'autarquia.

Abans d'entregar els paquets els sis individus s'asseguren que el contacte és correcte. És un dels moments delicats en aquesta activitat tan exposada. En aquest cas, el branquilló al mig del camí anuncia la presència de la tartana uns

revolts més enllà. Un cop descarregats els paquets, la colla inicia a ritme viu el camí de tornada. De retorn a casa queden encara algunes serres per pujar i baixar i és necessari dormir unes hores ja que cal matinar per anar a la mina. A més, potser caldrà tornar a fer jornada completa.

CONTRABAN I TURISME

20

52

La dècada dels cinquanta va suposar l'explosió de la Costa Brava com a destinació turística internacional. Es reprenia així el procés d'expansió turística que la Guerra Civil espanyola i la II Guerra Mundial havien estroncat. S'iniciava un llarg procés de modificació profunda de les estructures econòmiques, socials i territorials de la Costa Brava. En efecte, el fenomen turístic d'aquells anys no es va limitar a l'entrada de grans fluxos de turistes que introduïen, a més, grans quantitats de divises, i a l'adaptació del territori per donar resposta a les demandes del turisme, sinó que va suposar l'establiment de contactes i relacions entre la gent del país i

els turistes. En la societat tradicional i tancada pròpia de l'època franquista, la vinguda de grans contingents de turistes provinents d'Europa va suposar la introducció de certs *vents de renovació*. Cal tenir present que el període d'autarquia imposat pel franquisme va durar fins pràcticament els inicis de la dècada dels cinquanta i que, amb anterioritat, els intercanvis comercials eren migrats. Així, el boom turístic va representar un fort trencament en les aspiracions d'autososteniment del projecte franquista.

D'aquesta manera, amb el turisme, els ciutadans d'aquest país van entrar en relació amb altres idees, motivacions, pautes de comportament i

L'arribada del turisme massiu a la Costa Brava va iniciar-se als anys cinquanta i va suposar un increment del moviment de vehicles, persones i mercaderies.

formes d'entendre la vida que, sense aquest contacte, no s'haurien produït. Però si el fenomen turístic va suposar la introducció de noves idees i la constatació d'altres realitats, també va representar l'augment de la mobilitat a la frontera franco-espanyola i, per tant, l'increment de les entrades i sortides de vehicles.

Així, l'any 1953 el governador civil de Girona i el director general de duanes es traslladen

a la Jonquera amb la finalitat de “estudiar el emplazamiento de la nueva Aduana, a consecuencia del cambio de la carretera general de Madrid a Francia (...). La nueva aduana reunirá todas las comodidades para dar las máximas facilidades a los turistas. Varias carreteras cruzarán el edificio a fin de poder efectuar los trámites reglamentarios por varios lugares simultáneamente”. I afegeixen de forma pomposa: “Se calcula que será el más moderno de España en su clase.”

Associat a aquest creixement de la mobilitat van aparèixer

noves possibilitats per al contraban ja que l'augment del nombre d'entrades i sortides va fer més difícils les tasques de control. En efecte, durant els mesos d'estiu i davant la necessitat d'agilitar l'entrada massiva de turistes al país amb els seus vehicles a la duana de la Jonquera, era necessari suavitzar els controls.

D'altra banda, durant els anys seixanta i setanta la Guàrdia Civil va augmentar la decomissió de rulots i autocaravanes de matrícula estrangera abandonades pels seus propietaris en càmpings o als marges de les carreteres.

Als anys cinquanta i seixanta es documenta una gran quantitat de caravanes i autocaravanes de matrícula estrangera abandonades i requisades per la Guardia Civil.

La Costa Brava aquell estiu va ultrapassar les seves màximes possibilitats (...) No hi cabia ningú més, ni estrangers ni nacionals. Josep Pla em deia, divertidament horroritzat, que els quatre-cents llits per a forasters de què es disposava a la Costa Brava es trobaven perpètuament ocupats. La resta de turistes circulaven en els seus automòbils com fantasmes en les clares nits de la Costa. El cert és que recorrent la Costa vam veure a les nits força automòbils estrangers amb gent dormint a dintre. Si hem de subratllar la característica de la nostra Costa Brava en aquell temps, del seu estiu eieg, hem de reconèixer que el signe més visible era la seva incoherència, el seu desmanegat desordre, la manca absoluta de preparació. (...) La cuina, exceptuant alguns excel·sos casos particulars de menja familiar, estava deixada de la mà de Déu. El peix que es consumia arribava en la seva major part del Cantàbric; la carn, de fora de la regió. La gent, com hem dit, havia de dormir en cases de pescadors, entortolligats en els seus automòbils, en tendes de campanya o en hotels amb aigua corrent teòrica. No hi havia lloc per a ningú. El turisme ens va desbordar.

Néstor Luján, Costa Brava: 1952. *Avui*, 23 d'abril 1995

PORNOGRAFIA

21

Mentre als països democràtics el consum de productes pornogràfics era tolerat, el general Franco s'entossudia a prohibir-lo i a perseguir-lo en nom de la moral catòlica. Franco, de visita a Girona, el 1960.

54

A principi dels setanta el contraban de material eròtic, sempre present al llarg de la història, va tenir a Catalunya una època daurada. Què ho va motivar? La revolució sexual que s'estava produint en els països avançats? El Maig francès? Els hippies? El turisme? La creixent influència del PSUC i de la *gauche divine* en les classes subalternes? No se sap. El 1972, quan es va estrenar *El último tango en París*, milers de persones van córrer cap a Perpinyà, en un èxode que no es veia des de la Guerra Civil, per veure en Marlon Brando i la Maria Schneider fent-se fregues amb mantega. Per què, aquest capteniment? És difícil de saber. L'única cosa clara,

irrebatible, és que els catalans i les catalanes d'aquella generació volien marxa.

No cal dir que aquells anys, a Espanya, la pornografia era rigorosament prohibida, i que l'adquisició de qualsevol mena de material pornogràfic era tipificada per la legislació franquista com un delicte. El terreny era abonat, doncs, perquè els contrabandistes s'hi fessin la barba d'or.

Normalment, la pornografia arribava del nord. Aquells anys, les revistes i pel·lícules eròtiques, es produïen sobretot a la Gran Bretanya, a França i als països escandinaus. Moltes vegades eren els mateixos consumidors els qui introduïen

el material en territori espanyol. Era un contraban a petita escala, per al consum particular. Als registres del servei duaner hi ha recollides dotzenes de casos en què es decomissen quatre o cinc revistes a un ciutadà (o ciutadana) d'aparença respectable, un parell de pòsters, una pel·lícula que duu amagada sota el seient...

Els contrabandistes de veritat, els estrangers, baixaven d'Alemanya, Holanda, Finlàndia

o Suècia amb el cotxe ple, i solien entrar al país aprofitant la temporada d'estiu. De vegades aquest mercat clandestí arribava fins al nord d'Àfrica. El juny del 1970, dos ciutadans algerians residents a França van ser detinguts al pas de Portbou amb una quarantena de pel·lícules amagades en el cotxe. Les duïen a un hotel de la ciutat d'Alger.

Però tampoc no es pot dir que només es mercadejava amb revistes i pel·lícules. El juny del 1971, un súbdit anglès resident a Roses va ser detingut per voler introduir a Espanya 700 jocs de cartes de pòquer en què sortien dones despullades. Havia comprat la mercaderia a Perpinyà i pretenia revendre-la al propietari d'una botiga de

souvenirs de Roses. Li va baixar una multa. Com que no podia pagar-la, es va haver d'estar un parell de mesos a la presó.

Un cas no gaire diferent es va produir la tardor del mateix any. Llavors un empleat d'una impremta de Rubí, José G. I., de 31 anys, va ser condemnat a pagar 32.000 pessetes per dur al maleter del cotxe 1.500 calendaris de noies que ensenyaven els pits. El material, que era de tipus publicitari (el clàssic calendari de taller mecànic), havia estat imprès per una casa de recanvis de Milà.

Finalment, més enllà de la sexualitat intangible del paper couché i el cel·luloide, hem de dir que durant molts anys les

El 1973, quan es va estrenar L'últim tango a París, milers de ciutadans i ciutadanes van córrer cap a Perpinyà per veure copular en Marlon Brando i Maria Schneider.

cases de cites de les nostres comarques es van abastir de permangat a través del contraban, un producte gràcies al qual milers de clients i clientes podien gaudir de l'esbarjo sexual que s'oferia en aquests locals en unes condicions higièniques altament satisfactòries, com als països desenvolupats.

Sessió de destape en una discoteca. Tota revista, pel·lícula o joc de cartes en què sortissin tetes i culs tenia, en el mercat il·legal, l'èxit assegurat.

SOUVENIRS

22

56

L'estiu de 1997 la Guàrdia Civil i els Serveis de Duanes van tenir més feina del compte. Entre els mesos de juny i setembre es van confiscar més de 150.000 paquets de tabac ros, valorats en uns 35 milions de pessetes, i es van detenir 14 persones. En la majoria dels casos es tractava de ciutadans anglesos que havien passat uns dies de vacances a la Costa Brava i que intentaven treure un rendiment econòmic al seu viatge emportant-se al seu país una determinada quantitat de tabac ros de les marques més conegudes. És un dels casos més curiosos de compatibilitat entre el temps d'oci i el de negoci. En efecte, durant els mesos d'estiu de 1997, la Guàrdia Civil es va fer un fart

d'enxampar vehicles de turistes britànics carregats d'aquest gènere. Fins i tot, es va produir l'anècdota del primer cas de comís de tabac de contraban a l'aeroport Girona-Costa Brava. Els fets van ocórrer quan dues dones britàniques embarcaven en un vol que les havia de tornar al seu país. Els agents de l'aeroport van sospitar d'unes maletes excessivament carregades i un cop tretes de la cinta transportadora hi van trobar una quantitat de més de 2.000 paquets de tabac ros valorats en gairebé 700.000 pessetes.

Però no van ser les úniques confiscacions d'aquell estiu. Al marge d'aquests turistes que aprofitaven el viatge, hi ha el cas de persones que aparenten ser

L'estiu del 1997 es van produir nombroses confiscacions de tabac a l'aeroport Girona-Costa Brava atribuïdes a turistes que tornaven als seus països.

turistes però no ho són, perquè el motiu principal del seu viatge no són les vacances sinó fer negoci. És el cas de parelles que llogaven un cotxe a Gran Bretanya i que un cop aquí el carregaven de tabac ros.

A l'hora de creuar la frontera intentaven despistar la Guàrdia Civil fent-se passar per turistes. El cas més espectacular va ser la detenció de dos anglesos que a la duana de la Jonquera intentaven passar una caravana amb 30.000 paquets de tabac

valorats en 10 milions de pessetes. Els dos detinguts van confessar que havien comprat el tabac a Andorra i volien introduir-lo al mercat negre britànic.

Finalment, hi havia el cas de conductors d'autobusos que transporten turistes a la Costa Brava. Aquests conductors aprofiten els seus constants viatges per Europa per introduir tabac que porten amagat en els seus vehicles, actuant així com una via més de distribució.

L'augment del confiscació de partides de contraban de tabac ros durant l'estiu de 1997 s'explica per dos elements. D'una banda, un increment espectacular del tràfic de tabac ros provinent d'Andorra com a conseqüència d'una certa actitud passiva per part de les autoritats

Una de les fórmules per passar tabac de contraban i esquivar l'atenció dels agents de duanes era camuflar els paquets de tabac a l'interior de les caravanes dels turistes.

andorranes i espanyoles a l'hora de frenar el contraban de tabac. D'altra banda, i aquest és el factor més important, cal considerar l'elevat preu del tabac ros a Gran Bretanya (tres vegades més car que a Espanya) que va traduir-se en un augment del mercat negre del tabac.

D'aquesta manera, la diferència de preu entre els dos països va donar lloc a viatges organitzats, però també a actituds més espontànies com és el cas dels turistes.

L'elevat preu del tabac a Anglaterra va fer que molts turistes anglesos aprofitessin les seves vacances a la Costa Brava per tornar carregats de paquets.

GEOGRAFIA I CONTRABAN

23

58

Després de tot, el contraban no és res més que el moviment de mercaderies, capitals i persones d'un indret a un altre. Per tant, cal relacionar-lo amb el desplaçament, el canvi de lloc. La feina del contrabandista és portar una cosa d'un lloc a un altre. És, per sobre de tot, un transportista. Des d'aquesta perspectiva és interessant resseguir les rutes dels contrabandistes; esbrinar el lloc de procedència, el recorregut i el destí de la mercaderia. Tal com passa amb el tipus de material amb el qual es trafica, el lloc d'origen, l'itinerari i el destí també depenen de les condicions (necessitats) polítiques, socials

i econòmiques de cada moment. Un estudi històric a partir dels expedients policials instruïts per casos de contraban permet establir tota una sèrie de curioses relacions entre origen, ruta, destí i tipus de material transportat.

Un exemple interessant va ser la detenció, a final dels anys seixanta, de ciutadans algerians residents a França que pretenien introduir armes a l'estat espanyol per després passar-les a Algèria.

Algèria va ser fins a la seva independència l'any 1962 colònia francesa, i a França hi resideixen un bon nombre de ciutadans d'origen algerià. La via natural de comunicació

Els viatges al Marroc de particulars per anar a comprar haixix per al consum personal o per a vendre a petita escala han estat fins i tot portats al cinema de la mà de la pel·lícula Bajarse al moro.

entre França i Algèria és marítima, a través, sobretot, del port de Marsella, un dels ports comercials amb més activitat de la Mediterrània. L'altra alternativa és terrestre, travessant tota la península ibèrica i creuant l'estret de Gibraltar amb vaixell. El fet d'haver de travessar la península explica la detenció a la frontera de la Jonquera

d'algerians que portaven camuflades en els seus vehicles armes amb destí a Algèria. Els nombrosos expedients sobre requisites d'armes a ciutadans algerians posa de manifest la situació d'inestabilitat política i social que vivia el país magrebí pocs anys després de la seva independència.

Una altra constatació destacable que posen de relleu els expedients policials és el fet que molts inculpatos en casos de contraban detinguts en territori gironí entre els anys 50 i 70 manifestaven haver adquirit la mercaderia a Marsella. Es confirmava així el paper d'aquest port francès com a lloc d'entrada i posterior distribució

de mercaderies tant legals com il·legals arreu d'Europa.

Més clàssic i conegut és el cas de ciutadans europeus que viatjant amb cotxe intenten introduir a la frontera de la Jonquera haixix adquirit majoritàriament al Marroc. En un bon nombre de casos no es tracta de viatges perfectament organitzats, amb infraestructura i de gent que es dedica i viu d'aquest negoci. Al contrari, moltes vegades en aquests "viatges" intervé un cert esperit d'aventura, de risc i desafiament a la legalitat (es tracta de gent jove), o, fins i tot, s'entén com una "feineta" que cal assumir en situacions molt desesperades i que pot millorar temporalment la subsistència.

La influència del port de Marsella com a centre d'entrada i sortida de mercaderies a la Mediterrània arriba fins a les comarques gironines ja que és un dels punts de les rutes del contraban.

L'emplaçament geogràfic de Catalunya fa que se situï enmig de les rutes habituals de tràfic de mercaderies entre el nord i el sud, entre Europa i el continent africà. Als anys seixanta es van detenir diversos ciutadans francesos d'origen algerià que transportaven armes cap al país africà.

DELS BANDOLERS A LA GUERRA CIVIL

24

60

Ja a les darreries del segle XVI, en el context històric de les guerres de religió franceses, els canonges de la Seu, amb competències senyoriales en una trentena de pobles de les vegueries de Lleida, Agramunt, Puigcerdà i el Conflent, van demanar al virrei ajuda econòmica a fi de pagar més soldats per contrarrestar els atacs, deien, de la “mala gent de bandolers y luterans y ladres que entren de Fransa cada dia”. A part d’estar “afligits de tanta sanch que y ha escampada per los camins...”, (Sales, 1985) segrestar rectors, robar campanes i endur-se matxos i mules dels traginers, aquestes infiltracions que es van produir a través dels Pirineus començaven a ser contemplades com un perill de contagi luterà.

A la primera meitat del segle XIX s’observen exemples de pas clandestí en el marc de les guerres carlines. Entre 1820 i 1848 Navarra i Catalunya van ser els dos territoris on el realisme i el carlisme armat va sorgir més cops. Els carlins van utilitzar Andorra i el sud de França “com a plataformes d’incursió i com a magatzems de recursos procedents d’Europa”. L’any 1834 es creà el “Comisionado especial del Gobierno de la Reina” a fi de controlar les activitats il·legals a Andorra: venda/dipòsit d’armes i municions, entrada de partides a Catalunya, reunions de dirigents i juntes carlines, refugi per a familiars, malalts o ferits i sortida per a desertors liberals i partides carlines empaitades per les

El carlisme ha estat un fenomen amb personalitat pròpia que arrela a diferents àrees de l’estat. A la il·lustració es pot apreciar una partida carlina.

tropes governamentals. Uns anys més tard, el 1840, moment en què va acabar la primera carlinada, bona part de les partides catalanes travessaren la frontera passant per Cabrera, tot i que d’altres grups reentraren des de França “per fugir de la vida penosa dels dipòsits o per reprendre la lluita ideològica o la pràctica del bandolerisme”. (Anguera, 1991).

Ja durant la Segona República, immediatament després del fet d’octubre de 1934, Josep Dencàs (conseller de Governació de la Generalitat) va haver de passar la

frontera clandestinament des de Vilallonga de Ter, guiat per un mosso d'un hostel del poble que es dedicava al contraban.

La situació revolucionària que es va viure a Catalunya des del juliol de 36 fins al maig de 37, que es va concretar entre altres actuacions en expropiacions i en una dinàmica repressiva, va provocar la fugida de molts grans propietaris i representants de l'estament eclesiàstic. Però aquesta fugida va ser més generalitzada. L'historiador Ucelay Da Cal (1982) afirma que "una part de l'aparell de l'ERC

s'esmicolà. Dirigents destacats, (...) van 'fotre el camp', alguns amb més dignitat, com Lluhí, de cop esdevingut cònsol republicà a Tolosa, altres amb menys, com l'escriptor Puig i Ferrer, o fins i tot Ventura Gassol". A mitjan 37, el setmanari satíric *L'Esquella de la Torratxa* ironitzava que "els catalans de París i els que van i en vénen demanaran l'autonomia". Per altra banda, Escofet va haver dimitir del seu càrrec de Comissari General d'Ordre Públic i va fugir a l'agost "per evitar represàlies dels faistes" (Termes 1987). Un cas més: Tísner, escriptor i escenògraf, va fugir a París també per por a represàlies de la CNT per les publicacions a *L'Esquella de la Torratxa*, ja que la Generalitat no li podia donar la protecció que calia. Va tornar, però, a final de setembre del 36: "Vaig entrar per Portbou sense encallar-me a cap dels tràmits ni descobrir obstacles ni indicis". (Artís Gener 1989). Hi va haver també, un flux d'entrada semiclandestina que va ser protagonitzat per alguns dels 45.000 estrangers voluntaris combatents de 35 països de tots els continents, 35.000 dels quals eren brigadistes internacionals, tot i els problemes burocràtics

Avel·lí Artís-Gener va passar clandestinament la frontera en diverses ocasions, primer fugint de la repressió revolucionària i després fugint de la repressió de l'exèrcit franquista.

Els bandolers són una figura gairebé mítica en la memòria col·lectiva del nostre país, ja que representen una imatge romàntica de valor i justícia.

que molts van tenir per sortir del seu país, arribar a París i entrar per diverses vies a la Península Ibèrica. És conegut el cas de l'escriptor George Orwell, que, després d'haver lluitat amb les milícies del POUM al front d'Aragó, no va tenir cap altra sortida que amagar-se fins que amb l'ajuda del cònsol britànic va fugir a França després dels fets de maig de 1937, sis mesos després d'haver arribat.

REFUGIATS

25

Refugiats: Imatge que recull el drama i la desesperació de manera colpidora. És la viva expressió de la derrota, amb un horitzó incert. Un dels èxodes d'aquest segle.

62

Acabada la Guerra Civil i després de l'èxode de mig milió de persones cap a França, amb la deguda autorització del govern a condició d'entregar les armes, es va inaugurar un període especialment prolífic de pas clandestí de frontera que va tenir diversos factors que el provocaren: per una banda l'esclat de la Segona Guerra Mundial, i per l'altra l'establiment i progressiva consolidació del franquisme. Es pot establir una triple tipologia de pas clandestí en totes dues direccions que coincideixen amb els primers anys quaranta, i que s'allarga fins als anys 60.

Al fons del Govern Civil de l'Arxiu Històric de Girona hi ha

els expedients de pas clandestí de l'any 1941 que il·lustren casos com els següents: una dona que va passar clandestinament i va acabar presentant-se a la "Inspección" de la Jonquera volent passar a Espanya com a refugiada; un aragonès que intentava passar a França, on vivia la seva família; el retorn d'un refugiat que "durante el período marxista (...) se afilió a la UGT como dirigido, no significándose por su poca iniciativa y analfabetismo"; una dona que viatjava sense salconduït a Lourdes perquè la Verge li curés una malaltia i, finalment, el cas d'un home que anava a buscar feina a França en plena temporada de la verema. Aquestes van ser les declaracions fetes a la policia,

per tant la seva versemblança o realitat pot ésser qüestionada, però es pot pensar que durant l'inici de la postguerra hi va haver el que es podria anomenar un pas clandestí civil sense connotacions polítiques.

A conseqüència de la Segona Guerra Mundial es varen configurar diferents vies de passatge amb l'objectiu de treure persones civils, evadits, ferits o militars d'alta graduació de la França ocupada, amb

destinacions finals als Estats Units, Gran Bretanya, Portugal o al Nord d'Àfrica, entre d'altres. El setembre de 1940, l'alcalde de Banyuls va revelar a Lisa Fittko (refugiada alemanya) l'existència d'un passatge secret i segur, un camí de contrabandistes. L'alcalde l'anomenava la "route Líster", pel general republicà que durant la guerra hi havia tret les seves tropes. Aquesta via, que va de Banyuls a Portbou, va constituir la salvació per a més d'un centenar de persones. La "route Líster" es va convertir en "ruta F" quan s'establí una infraestructura organitzada i finançada per dos nord-americans, un representant dels sindicats i l'altre de l'"Emergency Rescue

Committee". Lisa Fittko i el seu marit es van encarregar de fer dos o més passatges setmanals. Les maletes eren enviades en quantitats modestes a través d'una empresa de transports de Cervera que tenia una filial a Portbou, amb la complicitat de les autoritats duaneres dels dos costats, "les quals prefereixen cigarros a diners". Aquesta activitat va durar mig any, fins al març de 1941.

Durant els anys de la II Guerra Mundial, una altra organització que depenia dels consolats britànic, canadenc, nord-americà i la Creu Roja francesa organitza més vies de passatge, que podem concretar en tres: de Bazerque a la Seu d'Urgell,

Celebració del triomf sobre França al balcó de la cancelleria del Reich a la Wilhelmplatz de Berlín el dia 6 de juliol de 1940.

Lisa Fittko, refugiada alemanya que durant la Segona Guerra Mundial residia a Banyuls, des d'on va ajudar a escapar dels nazis més d'un centenar de persones, per un antic camí utilitzat per contrabandistes.

de Quèrigut a Ripoll i de Caramany a Massanet de Cabrenys. Llorenç Torrent (1997) parla del mas Arnau de Cistella, on existeix "un vell amagatall de temps immemorial a l'àmbit d'una de les xemeneies (...). Durant la invasió napoleònica, les tres guerres carlines i al principi de la revolució de 1936, l'amagatall serví de lloc de refugi", que seria utilitzat també durant la II Guerra Mundial.

ELS MAQUIS

26

Aquesta és la cantonada del carrer de José Antonio amb el carrer de Santa Tecla. A la població de Sant Celoni va ser on Quico Sabaté va trobar la mort.

64

Expedient 338 dels de Frontera del Fons del Govern Civil: l'any 1941 una persona va ser detinguda per un servei de vigilància pròxim a Peralada amb dos salconduits falsos. Complia un encàrrec remunerat econòmicament per una "banda de falsificadors de documents" residents a França, de la qual eren caps homes pertanyents a la CNT. La resistència llibertària concretada en el maquis, bona part de la qual habitava a França, va traspasar la frontera de manera recurrent ja que el seu camp de lluita, com ells deien i creien, era l'interior" (Malló 1997). El moviment llibertari s'organitzava a través de grups d'acció o grups d'afinitat: "Aquells que havien

compartit escola, taller, barricada i presó establien uns lligams d'amistat que els feien immunes a tots els factors de disgregació que el moviment llibertari patia des dels seus inicis: infiltració policial, caigudes en cascada, dissensions suïcides" (Malló 1997). Les accions de lluita que es realitzaven s'encaminaven a reorganitzar grups de suport a l'interior, atracament de bancs, distribució de propaganda, assassinat de confidents, etc., i Barcelona era una de les destinacions finals. Cal tenir present que per a "poder circular per la zona fronteriza con Francia" hi havia el "salvoconducto especial", que permetia circular "per les àrees prohibides demarcades per una

línia que sortint de l'Escala, en direcció a Olot, s'empassava tota l'alta muntanya fins a Navarra. (...) Tots aquells indocumentats que es trobessin a bosses impermeabilitzades com Ribes de Freser o Castelló d'Empúries rebotaven directament a la presó de Salt acusats de *pase de fronteras clandestino*" (Malló 1997). Hi havia diferents vies d'incursió i

de fugida, però sovint en funció dels esdeveniments s'havia d'improvisar. L'any 1946 Quico Sabaté creuà la frontera per Banyoles - Costoja - Perpinyà i va instal·lar la seva primera base d'operacions prop de Prats de Molló. Sembla que aquesta via va ser utilitzada habitualment perquè uns mesos després, l'abril del mateix any, el grup d'en Quico va ser sorprès a Banyoles quan anaven a agafar un autobús en direcció a Girona; Banyoles va ser ocupada per la Guàrdia Civil i la policia. Altres vies de pas serien: Prats de Molló - Ripoll - Olot; La Molina - Collada de Tosses. La utilització de camins secundaris amb visis freqüents de vehicles va ser un recurs de fugida. El grup Facerias, l'any 1949, en un punt de la ctra. de la Jonquera, va aturar un "Studebaker MSG"

que ocupaven el director i novel·lista Edgar Neville i altres persones. Després d'haver-los lligat a uns arbres, es van dirigir cap a Vilamalla, i arribaren a la frontera al cap de tres dies. Un altre recurs va ser la recuperació de vies no utilitzades des de feia molt de temps. A final de 1956 en Quico passà des de Barcelona per Granollers - Hostalric - Arbúcies - Santa Coloma. A principi de 1960 el grup d'en Quico va ser detectat en la seva darrera incursió prop de Besalú. Es feren controls en dies successius a Borrassà, Crespià, Lledó d'Empordà; Caldes de Malavella, Platja d'Aro; Sant Gregori, Canet d'Adri, etc. Van ser detectats novament al mas Clarà a Sarrià de Ter. Sabater va poder arribar fins a Fornells on agafà el tren fins a Sant Celoni, on fou mort a trets.

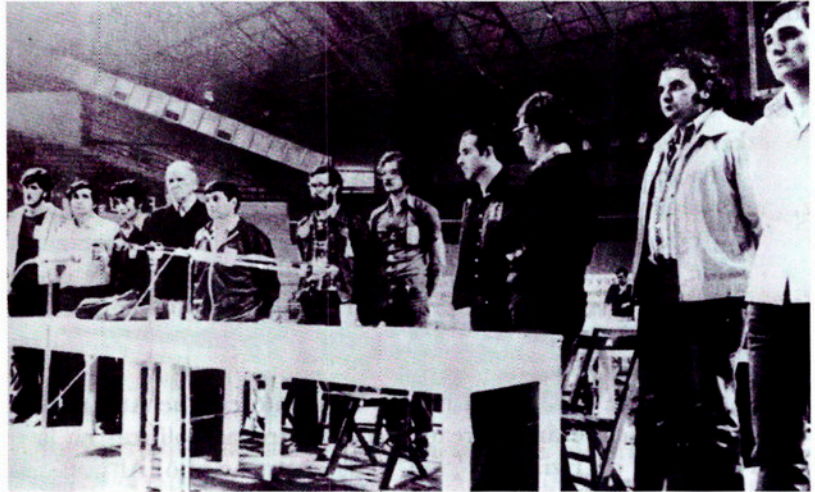
Quico Sabaté, un dels maquis més coneguts, en una imatge de la seva activitat incansable. El pas d'un costat a l'altre de la frontera era recurrent, els Pirineus una via indefugible.

La presó de Salt va ser una de les que va acollir nombrosos maquis durant la primera postguerra, època de màxima activitat de diferents grups d'acció vinculats a la CNT.

VIOLENCIA POLÍTICA

27

66

Partint de final dels anys seixanta i arrel de diferents col·lectius i organitzacions obreres va néixer a principi dels anys setanta el MIL (Movimiento Ibérico de Liberación). Influït per l'activisme del maquis, es va constituir en banda armada que tenia la seva base a Tolosa. Les seves accions consistien a reunir armes, imprimir textos, organitzar el pas de frontera, aconseguir documentacions falses o fer atracament de bancs. A més, tenien contactes amb els grups autònoms europeus. Al llarg de la seva curta història els viatges entre Tolosa i Barcelona van ser constants. Els municipis de la Guingueta d'Ix i Bellver de Cerdanya, entre d'altres, van ser llocs de pas clandestí i d'atracs, precisament per

la seva proximitat amb la frontera. El grup es va autodissoldre l'agost de 1973.

En l'àmbit de la violència política moderna es troben més casos. L'any 1975 uns militants bascos d'ETA-pm fugien de l'estat d'excepció del País Basc cap a l'estat francès, i trobaren refugi i ajut a Catalunya per passar la "muga" (paraula de l'argot que es refereix a la frontera). Cinc anys més tard, ETA-pm va assaltar la caserna de Berga. Tot i que hi van haver algunes detencions fruit de l'establiment de nombrosos controls policials que van arribar a penetrar dos quilòmetres a l'interior de l'estat francès, a la zona de La Vajol i les Illes-Morellàs, bona part de l'escamot es va poder escapar.

La ciutat de Sant Sebastià va viure el mes de juliol de 1977 un acte multitudinari per rebre membres d'ETA que havien sortit de la presó o tornaven de l'exili. Les peticions d'amnistia de la societat basca havien estat escoltades.

Per altra banda, Terra Lliure va tenir com a recurs constant el refugi dels seus membres a la Catalunya Nord. El testimoni de Jaume Fernández, que va patir dos refugis, i tants d'altres es van entreveure a final de gener de 1985 quan van ser detinguts a Puigcerdà, amb la col·laboració de les policies francesa i espanyola, el mateix Jaume Fernández, Carles Sastre i Montserrat Tarragó. Dies més tard es van produir noves detencions i retencions de refugiats a Perpinyà, d'entre els quals hi ha

La serp, la tàctica sinuosa. La dextral, l'acció directa. La simbologia és present d'una manera colpidora en l'organització ETA. Les paraules "bietan jarrai" signifiquen aquesta dualitat, que se segueixen aquestes dues direccions.

Pere Bascompte, que va ingressar a la presó de Tolosa.

Més recentment es pot parlar d'una "xarxa de suport" del GIA (Grup Islàmic Armat) a Martinet de Cerdanya i Puigcerdà. A final de març de 1996 es van detenir dotze persones, de les quals dues van quedar retingudes, acusades de donar recolzament,

allotjament i cobertura a terroristes del GIA a l'hora del seu pas cap a França i Bèlgica, o bé cap a Algèria.

Una tipologia diferent de pas clandestí de frontera, desvinculada absolutament de la militància política, és la que va quedar al descobert a mitjan de març de 1997 quan van morir onze magribins i set van resultar ferits en bolcar el camió en què viatjaven el·legalment, quan aquest circulava per la carretera N-II al terme de Capmany. Els immigrants, sense documentació, anaven amagats a la caixa posterior del vehicle entre caixes que contenien ampolles de vidre buides. La seva destinació final era Itàlia. L'existència de màfies constituïdes per marroquins i gent del país sembla que tanca els acords de passatge a diferents locals pròxims a la frontera. Els preus són difícils d'establir, de

Salvador Puig Antich va ser un dels integrants del MIL, i es va fer dramàticament popular el dia 2 de març de 1974, quan va ser assassinat pel procediment del garrot vil a la presó Model de Barcelona.

manera que poden oscil·lar entre les 20.000 i les 350.000 pessetes. S'han documentat altres casos semblants al descrit des de l'agost de 1996, però segons fonts de l'Associació de Magribins de l'Alt Empordà, el tema ja estava encarrilat pel Govern Civil de Girona des de feia anys. El pas a peu a través dels camins de bosc de la Cerdanya, el Ripollès i l'Alt Empordà, i el tren via Portbou, són altres recursos habituals utilitzats pels immigrants provinents del Nord d'Àfrica.

L'Anagrama de Terra Lliure. Els membres d'aquesta organització independentista que va actuar entre 1979 i 1985 van refugiar-se a la Catalunya Nord en diverses ocasions.

“Aquest fet es remunta a més de quaranta anys. Però jo me’n recordo fins al més mínim detall. Sé que fou el 25 de setembre de 1940. Me n’havia anat a dormir feia estona quan un cop a la porta de la meua exigua habitació hem despertat. La llum de l’alba que penetrava per la lluernera era encara d’un color grisós. Jo em dic: ‘Deu ser la filla dels veïns de sota’. Toquen de nou. Jo m’aixeco i ben adormida vaig mig obrir la porta. No era pas la nena que pensava. Em vaig fregar els ulls: davant meu hi havia un dels nostres amics, Walter Benjamin, qui, com molts d’altres, s’havia refugiat a Marsella quan els alemanys havien envaït França. L’anomenàvem ‘El vell Benjamin’, però no sé pas per què, ja que només tenia 48 anys.

– Us prego que m’excuseu si us molesto, estimada senyora. Així mateix, espero que la meua visita no us resulti gens inoportuna.

Vaig pensar que el món vacil·lava sobre les seves pròpies bases, però la correcció de Benjamin es mantindria per sempre impertorbable.

– El vostre marit, va seguir ell, m’ha explicat com us podria trobar. Ell m’ha dit que vostè m’ajudaria a passar la frontera espanyola” (FITTKO 1985)

Va ser així com va començar, a Portvendres, l’experiència del pas clandestí que havia de realitzar aquest reconegut filòsof jueu-alemany. Walter Benjamin havia nascut a Berlín l’any 1892. L’amistat amb el filòsof jueu Greshom Scholem determinà el seu apropament al sionisme (moviment creat a la segona meitat del segle XIX per rabins i pensadors jueus de l’Europa oriental, encaminat a reconstruir a Palestina una pàtria jueva que acollís els jueus de tot el món que ho volguessin), convicció que va combinar amb

Portvendres va ser la darrera població on el filòsof jueu-alemany Walter Benjamin va estar hostatjat abans d’enfrontar-se amb el seu destí final a Portbou.

diverses tendències progressistes influïdes pel marxisme. L’any 1920 aprofundeix en la seva reflexió teòrica quan desenvolupa el concepte de crítica, que considerà com a immanent a tota veritable obra d’art.

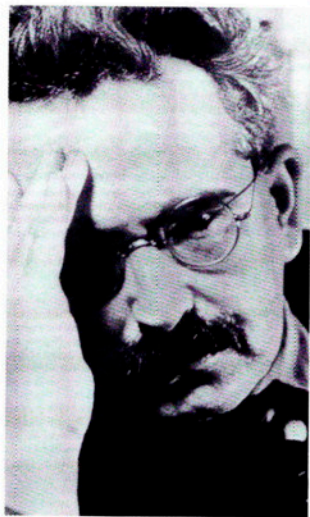
L’any 1933 va emigrar a París, on coneix, entre d’altres, Bertol Brecht. L’entrada dels nazis a França l’any 1940 va provocar que molts refugiats alemanys, crítics amb el règim, fessin les maletes de nou.

La “route Lister” implicava necessàriament travessar els Pirineus més cap a l’oest, fet que significava afrontar una ascensió dura. Benjamin ja havia previngut a Lisa que no podria caminar amb rapidesa i agilitat perquè patia del cor. A més, cal tenir present encara un nou contratemps: era la primera vegada que Lisa s’aventurava a franquejar la frontera, i tot el que tenia era un mapa fet per l’alcalde de Banyuls d’un passatge aparentment segur que ella desconeixia absolutament.

Benjamin i dues persones més que havien fugit de Marsella amb ell, la senyora Gurland i el seu fill, formarien la totalitat de l'expedició. Amb Lisa, tots tres van fer una primera exploració del camí, però a mig trajecte de Portvendres, Benjamin es va quedar a passar la nit al ras en una clariana amb la finalitat de reservar-se el màxim de forces possibles, a fi i efecte de poder franquejar la frontera amb les màximes garanties.

Davant d'aquest fet, l'endemà a la matinada, tot el grup es va retrobar al punt on s'havien separat la tarda anterior i van prosseguir el camí: "la route Lister, utilitzada des de temps immemorials pels contrabandistes, estava a un nivell inferior, dissimulada pels sortints rocosos, de manera que quedava amagada a la vista dels guàrdies de frontera francesos que patrullaven més enlaire. A segons quins llocs, les dues veus s'acostaven perillosament i nosaltres havíem de vigilar molt a no fer cap tipus de soroll".

En el transcurs d'aquell viatge, Benjamin avançava a un pas lent i regular. A intervals de deu minuts es parava i en descansava un. En un fort pendent Benjamin va caure.

Walter Benjamin, filòsof jueu-alemany nascut a Berlín l'any 1892. Va morir a Portbou l'any 1940, després de ser conduït per Lisa Fittko des de Portvendres i en la més absoluta clandestinitat.

Monument commemoratiu que es va erigir a Portbou en homenatge a la figura de Walter Benjamin, que es va suïcidar en aquesta vila fronterera.

Tot i que va ser l'única vegada, Lisa i el fill de la senyora Gurland el van portar durant una estona a les espatlles.

Després de deu hores de caminada, Lisa els va deixar i va reprendre el camí de tornada a Portvendres quan es començaven a veure les primeres cases de Portbou. Els tres expedicionaris es van dirigir directament a les autoritats frontereres espanyoles ja que posseïen passaports i visats de trànsit espanyol i portuguès. Però malauradament s'havien rebut noves directrius de Madrid: no es podia entrar a Espanya sense visat de sortida francès.

Walter Benjamin es va suïcidar la nit següent de la seva arribada a Portbou, ja que estaven obligats a tornar a França. Però "El vell Benjamin" ho tenia tot previst perquè portava una dosi letal de morfina en cas de necessitat. Impressionades per aquest fet, les autoritats espanyoles van permetre que els Gurland poguessin seguir el seu camí.

Lisa Fittko afirma en el seu relat que Benjamin havia fet tot aquest trajecte amb la companyia d'un manuscrit inèdit. El fet és que avui dia encara no s'ha trobat.

DERIVATS DEL CANNABIS

28

Flor o cabdell de la planta Cannabis sativa o marihuana femella. Aquesta part de la planta, un cop seca, és la que s'utilitza per fumar, tal com ve o espolsada i amassada.

70

Aquest capítol i els següents parlen d'un tipus de contraban que mercadeja amb substàncies considerades il·legals, que trafica amb un tipus de material perseguit per la llei i que és reprovat per una majoria de la societat, una activitat que per aquest fet reporta enormes beneficis (no exempts de riscos) als contrabandistes.

El primer cas que tractarem és el contraban dels derivats de la *Cannabis sativa*. Aquesta planta creix en diverses latituds del nostre planeta i rep diferents noms. Al Brasil hom la coneix com *maconha*, al Marroc com *kif*, a Jamaica com *ganja*, a Gran Bretanya i als Estats Units com *pot*, a Sud-àfrica *dagga* i a

casa nostra es coneix amb el nom (entre d'altres) de *marihuana*. Aquesta planta pot produir dos tipus de substàncies: la *marihuana* o *herba* pròpiament dita, que és la flor que genera la planta femella en forma de cabdell, i el *haixix* (*costo* o *xocolata* segons els diferents llocs) que no és més que la pols que deixa anar la planta femella un cop es pica i s'espolsa, que és batuda i amassada en forma de barres o rajoles.

El cultiu d'aquesta planta és mil·lenari, i en tenim referències escrites que es remunten al segle VII aC, quan els assiris en cremaven grans quantitats en petits brasers. Des de llavors ha estat un producte utilitzat per

diferents cultures en diferents usos, des de terapèutics (segle I aC a l'Índia) fins a rituals (cerimònies al món greco-romà) i lúdics o socials (*Cercle des Haixixiens* de París al segle XIX). El seu consum ha estat molt estès i s'ha vinculat a unes pautes i hàbits culturals que no corresponen exactament amb els occidentals. Per això i per la consideració que el seu consum és perjudicial per a la salut, es dictaren unes lleis que en prohibiren el tràfic, a la Convenció de Ginebra de 1925, prohibicions que foren revisades i ampliades el 1961.

El consum d'aquests tipus de substàncies a casa nostra era ínfim abans de la dècada dels seixanta, però a partir de l'aparició del moviment contracultural d'aquella època, el seu consum (i el d'altres substàncies) s'estengué enormement. És en aquests moments quan va aparèixer el primer tràfic important de derivats del *cannabis*. Inicialment era un tràfic espontani, de turistes que aprofitant el viatge feien una compra a bon preu i de bona qualitat per revendre-ho als coneguts un cop arribaven a casa. Els principals llocs de compra eren (i segueixen essent) la zona del Rif al Marroc (uns contraforts muntanyencs amb grans plantacions al nord

del país) sobretot i en menor mesura el Líban i Turquia, tot i que darrerament també es produeix un mercadeig a petita escala amb Holanda, atesa la permissivitat de les lleis sobre consum en aquell país.

De totes maneres a les grans organitzacions mafioses no els va agradar gaire traficar amb *haixix*, perquè ocupa molt, per la qual cosa és de difícil transport, i perquè és fàcilment detectable per l'olor. Però això no ha impedit grans operacions de transport d'aquest producte que s'han descobert a les comarques de Girona. El fet d'estar situades entre una de les principals zones productores i una zona consumidora (l'Europa occidental) fa que les nostres

contrades esdevinguin zona de pas o d'arribada. En aquest sentit només caldria recordar decomissos de gran volada efectuats a la costa gironina. El primer va tenir lloc el març de 1981 al port de Palamós, quan la Guàrdia Civil va interceptar més de dues tones d'*haixix* a bord del iot *M.Y. Orion*, de bandera panamenya, que un cop descarregades havien de ser transportades amb camió fins a Holanda. El segon va ser molt més sonat i va posar de manifest el que tothom sabia: que la Costa Brava era un punt important d'entrada d'*haixix* a Europa. Aquest va ser el cas de cala Morisca l'any 1988, on es trobaren (juntament amb un amagatall a Maçanet de la Selva) més de nou tones d'aquesta substància i unes instal·lacions i infraestructures dignes d'una pel·lícula. La participació de Jacques Cannavaggio en el transport va posar de manifest la participació de la màfia de Còrsega en l'afer; una organització que comptava amb diferents contactes gironins que es van encarregar d'emmagatzemar la mercaderia.

El vaixell M. Y. Orion, utilitzat per la banda de Jacques Cannavaggio per portar 2.500 quilos de haixix del Marroc, va ser descobert mentre descarregava en una finca de Torre Valentina.

OPIACIS

29

El consum d'opi per via inhalatòria ha estat una pràctica arrelada a la tradició dels pobles de l'extrem orient. Al gravat es pot veure l'interior d'un fumader d'opi.

72

Els opiacis són un tipus de droga que deriva d'una planta, el cascull, de la qual, mitjançant un procés d'elaboració químic, s'extreu la morfina, l'heroïna i l'opi, entre d'altres. La majoria d'aquestes plantes es troben a les regions centrals de Turquia i l'Índia, encara que també a Tailàndia i en menor quantitat a Mèxic.

El cascull és una planta de difícil adaptació climàtica. Necessita d'unes condicions molt determinades per desenvolupar-se. La majoria de la producció es destina a productes farmacèutics, ja que les propietats de la planta i la seva conversió química s'utilitzen com a sedants i calmants en el món mèdic. Però una part

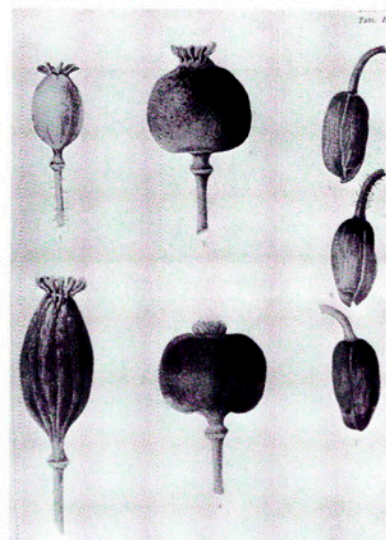
d'aquesta producció es desvia cap al mercat negre i esdevé un preuat material per als contrabandistes, atesa la seva rendibilitat.

El procediment a partir del qual s'obté l'heroïna (principal objectiu) és molt complicat i requereix d'una infraestructura i uns laboratoris que necessiten una forta inversió, a més d'un químic que controli tot el procés. El procediment és el següent: la càpsula del cascull s'endureix al cap de dues setmanes d'haver estat arrancada i llavors es talla amb unes incisions verticals. El líquid blanc que en surt esdevé gomós i marronós quan tomba la nit. Després es rasca i s'obté l'opi pur. A partir d'aquí comença un procés complicat.

Es barregen 20 quilos d'aquest opi més un quilo de clorur càlcic i aigua. S'escalfa i es deixa refredar lentament; la solució esdevé morfina i codeïna, mentre que l'opi resta al fons. Llavors es deixa evaporar el líquid i només resta la morfina base, que s'escalfa juntament amb anhidrid acètic per obtenir diacetilmorfina, un compost molt semblant a l'heroïna, al qual s'afegeix àcid clorhídric, fins que s'obté finalment heroïna pura.

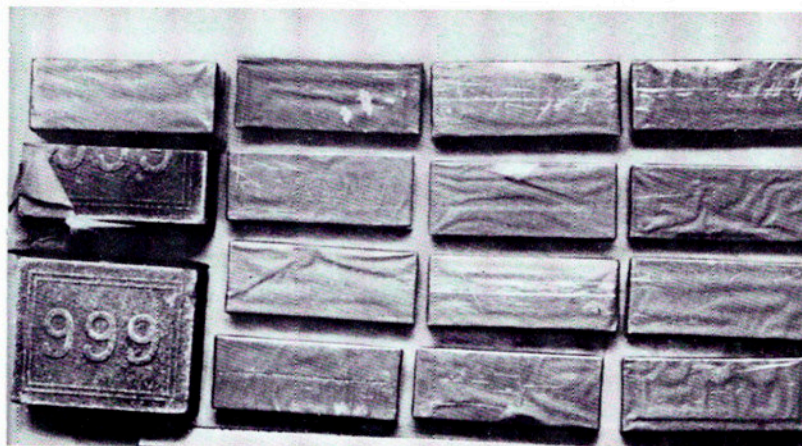
Tot aquest procés necessita d'una important inversió, que només poden finançar els grans grups mafiosos, que en aquest producte, a diferència dels derivats del *cannabis*, sí tenen molts guanys. Tradicionalment, els grups marselesos i turcs van dominar el mercat europeu de l'heroïna. Aquests compraven l'opi a les plantacions d'orient i el transportaven a laboratoris clandestins del Mediterrani o de les grans ciutats europees, on el refinaven convertint-lo en heroïna, que després era adulterada per aconseguir-ne més rendiment. Però en els darrers anys han aparegut molts grups i grupuscles que han proliferat en el negoci de l'heroïna: corsos, holandesos, alemanys... i no és estrany tampoc que persones a títol individual s'arrisquin a fer operacions de correu pel seu

compte. Una de les parts més complicades és la distribució de la mercaderia, que normalment es fa a través de correus llogats. A les comarques de Girona caldria destacar dos casos. El primer es remunta a l'octubre de 1987, quan foren detingudes sis persones a Banyoles i Terrassa, a les quals es trobaren 1.396 grams d'heroïna, que era enviada per correu des de l'Índia, amb un valor que superava els 41 milions de pessetes. El segon cas és més especial, ja que es va detenir un veí de Figueres a l'aeroport de Bangkok, el febrer de 1995, amb dos quilos d'heroïna a sobre. Només la declaració de culpabilitat el va salvar que el condemnessin a mort. Li permutaren la pena per la de cadena perpètua. Però a més d'ell hi ha un altre figuerenc i 13 ciutadans més de l'estat espanyol empresonats a

De l'adormidera o cascall, molt corrent als boscos mediterranis, hom n'extreu productes opiacis d'ús farmacèutic i mercaderia preuada pels contrabandistes.

73

Tailàndia per tràfic d'heroïna. I és que aquest país, juntament amb els seus veïns, va declarar la guerra total als narcotraficants, que han esdevingut un veritable poder a l'ombra capaç d'enderrocar governs i decidir sobre l'economia de molts països.

Paquets de morfina elaborats en forma de lingots per facilitar-ne el seu camuflatge. Els tres 9 estampats indiquen l'excel·lent qualitat del producte.

COCAÏNA

30

74

El tràfic de cocaïna va esdevenir en qüestió de 15 anys un dels negocis il·legals més rendibles. El seu consum era minoritari arreu del món fins els anys 60, però va ser sobretot a partir de principi dels 80 quan va augmentar espectacularment. Aquesta droga s'ha associat sempre a un alt nivell de vida, atès el seu preu elevat (un gram pot oscil·lar entre les 10.000 i les 30.000 pessetes segons la qualitat al mercat negre) i al fet de relacionar-la amb el món de les finances i dels executius que van imperar en l'ideal de triomfador que va dominar al llarg de la dècada dels 80 arreu d'Occident.

La cocaïna prové de la coca, la fulla de la planta del mateix nom

Anunci d'un vi tònic, en què la dama de la dreta pregunta a l'altra quin és el secret per mantenir-se tan bonica, i aquesta li respon que beu cada dia Coca dels Inques.

que pràcticament només es cultiva a les grans altituds dels Andes per pagesos colombians, bolivians i peruans, que tradicionalment han mastegat la fulla per resistir les baixes temperatures i la manca d'oxigen de les altituds. Però a part d'aquestes finalitats, el cultiu de la fulla de coca es destina en un 98 % a l'elaboració clandestina de cocaïna, restant només el 2 % per a l'elaboració farmacèutica. La cocaïna s'obté a través d'una elaboració química que refina la fulla i la converteix, mitjançant un

procés de combustió, en cristalls i en cocaïna pura que posteriorment serà adulterada amb altres substàncies com barbitúrics, que li resten pursa.

El tràfic de cocaïna és semblant al de l'heroïna: després de muntar el laboratori (no tan difícil, ja que molts es construeixen al costat mateix dels camps de cultiu) el producte surt per ser comercialitzat sobretot a Europa i als Estats Units. En aquest darrer país arriba via aèria fins a Mèxic, des d'on passa la frontera i es

distribueix a través de petits correus. I per arribar a Europa segueix un camí semblant: molts turistes aprofiten el viatge per portar alguna quantitat o per establir contactes que els enviaran la mercaderia per correu, (s'han trobat casos de paquets de mig quilo que havien arribat a diferents oficines de correus -Blanes, Girona, juny de 1985- i allà han estat interceptats. Un altre cas és muntar una gran xarxa de distribució, com és el cas dels clans de les rieres gallegues (el clan dels Charlines, per exemple) que estan directament vinculats a un dels grups més poderosos i influents que operen a Colòmbia: el càrtel de Cali, molt més poderós i influent que qualsevol organització que trafiqui amb heroïna o qualsevol altre grup de pressió; un poder que arriba fins a instàncies del govern de Bogotà, on s'ha descobert fa poc que la campanya política del

Una de les formes més originals de transportar cocaïna va ser descoberta el febrer de fa tres anys: es camuflaven petites boles d'aquesta substància com si fossin fesols.

president actual Ernesto Samper fou parcialment finançada per aquest grup.

Però uns dels casos més sonats fou la desarticulació l'octubre de 1985 d'una xarxa de traficants amb ramificacions al Perú, Barcelona, Eivissa i Palamós. En aquesta localitat va descobrir-se un laboratori clandestí que sintetitzava la fulla de coca provinent del Perú en cocaïna de gran puresa. El laboratori estava situat a una casa d'estiueig propietat de la família de cineastes Balcázar, a la Fosca. A més d'abundant material de laboratori es van requisar 5 quilos de cocaïna, valorat tot plegat en uns 200 milions de pessetes. L'operació va culminar amb la detenció del funcionari de duanes del Perú que deixava passar els paquets amb fulles de coca premsades, de dos peruans més que supervisaven l'operació i de tretze persones més d'aquí que

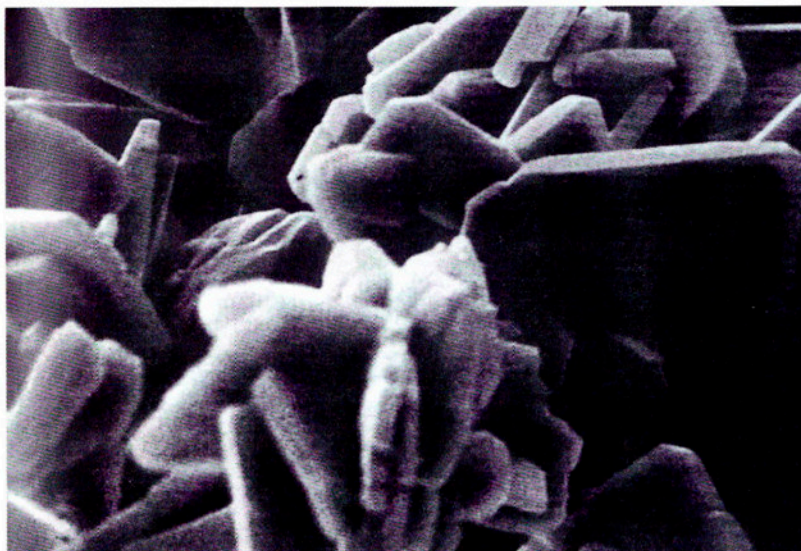
La fulla de coca ha estat consumida tradicionalment (mastegant-la) pels habitants dels altiplans andins per suportar la manca d'oxigen provocada per les alçades.

s'encarregaven de l'elaboració i distribució del producte.

D'altres casos a destacar són els 8 quilos que s'interceptaren el març de 1991 a Olot i que provenien de Vigo, enviats per l'empresa de paqueteria Seur. Van ser amagats al bosc, des d'on es distribuïen; o els 195 quilos de cocaïna colombiana que es trobaren a Girona el juny de 1992 i que foren valorats en més de 1.000 milions de pessetes. Finalment cal destacar un cas recent, els 774 quilos trobats a Tordera i provinents del càrtel de Cali, el gener de l'any 1997. Tot plegat és un negoci massa temptador per a qui li interessa el diner fàcil.

DROGUES SINTÈTIQUES

31

Aquesta fotografia mostra la composició en cristalls del MDMA o èxtasi amb un microscopi electrònic de 410 augments.

76

Aquest tipus de droga es pot considerar diferent de les anteriors, no ha tingut una continuïtat en el temps i és de molts tipus diferents, de consum més reduït i, fins i tot, més marginal respecte a les altres substàncies. En aquest sentit és un mercat molt esporàdic i mòbil, molt lligat a les modes i als corrents estètico-musicals. El seu moment àlgid va ser durant els anys 60, amb l'arribada de la contracultura i sobretot de la psiquedèlia, quan apareix una nova visió del món i de la realitat inspirada en l'LSD 25, un potent alcaloide al·lucinogen d'elaboració química, amb uns principis actius semblants al *yagué* o el *peiot* (drogues d'origen natural utilitzades per pobles indígenes americans).

Els principals avantatges d'aquesta droga són que amb molt poca quantitat es poden obtenir moltes dosis (amb 90 grams d'LSD pur s'obtenen unes 450.000 dosis amb un preu que oscil·la entre les 1.000 i les 3.000 pessetes per dosi) i que la seva elaboració és molt econòmica. Només es necessita un bon químic i un distribuïdor encarregat d'aconseguir el material i repartir-lo després. Però tot i això, tradicionalment la seva elaboració i distribució mai no han interessat als grups mafiosos. Sempre ha estat un mercat dominat per petites bandes, tal vegada per la diferència d'efectes sobre el cos que s'experimenten i perquè ha estat un material de consum relativament nou.

Aquesta situació, però, sembla que va canviar a partir de final de la dècada dels 80, quan va aparèixer un nou fenomen musical i estètic (ja hem dit que ambdós elements anaven molt units) als clubs de Gran Bretanya que recuperava aquesta substància, que esdevindrà, entrats els anys 90, de consum massiu entre la joventut d'arreu d'Europa, vinculada d'una manera o d'una altra a l'aparició del moviment *tecno*. A partir d'aquests moments, i

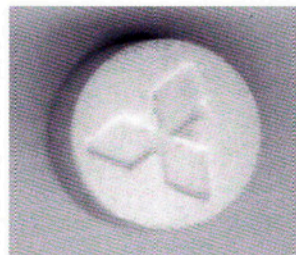
això es veu clarament reflectit a la premsa, augmentaren els decomissos de pastilles i el descobriment de laboratoris clandestins que elaboraven aquestes substàncies de manera molt ràpida i sempre canviant-ne lleugerament la composició (no els efectes) per despistar la policia. I a més d'això, el recorregut dels contrabandistes esdevingué invertit, en el sentit que es compraven les pastilles o s'encarregaven a un país productor com Holanda, Alemanya o Dinamarca i es distribuïen a la costa Mediterrània i a la Península.

Així, a Girona es van trobar petites quantitats d'aquestes substàncies durant els anys 80: 300 dosis d'LSD l'any 1984, 29 més durant el primer semestre de l'any 1987, 85 grams de

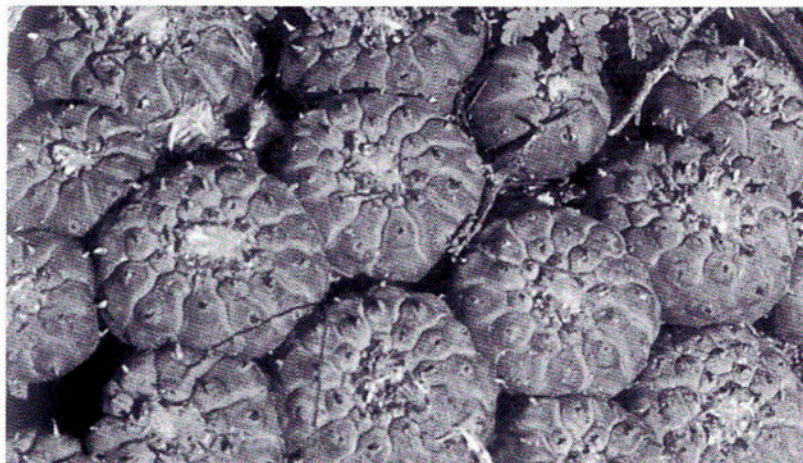
psicotròpics el maig de 1988, i ja el 1990 el primer decomís important: 20 dosis d'èxtasi l'abril i 197 pastilles el juny a Palamós. El gener de 1994 es decomissaren més de 500 dosis d'èxtasi a Girona a quatre joves que havien fet un viatge amb dos cotxes a Holanda, el març, més de 100. I així fins arribar a les 3.000 pastilles descobertes a Lloret de Mar el maig del mateix any o les 15.000 provinents d'Holanda descobertes a Blanes i Pineda i portades amb un cotxe el setembre. De fet, un informe de la Interpol de l'abril de l'any 1997 alertava sobre el perill que Europa pogués esdevenir un paradís de les drogues de disseny per la continuada producció i variació en la seva elaboració, fet que impedia a la policia dels diferents països actuar amb eficàcia.

La forma més popular de comercialitzar LSD ha estat a través de paper assecant al qual s'injecta una gota de la substància. Aquest paper pot prendre diferents formes i dibuixos.

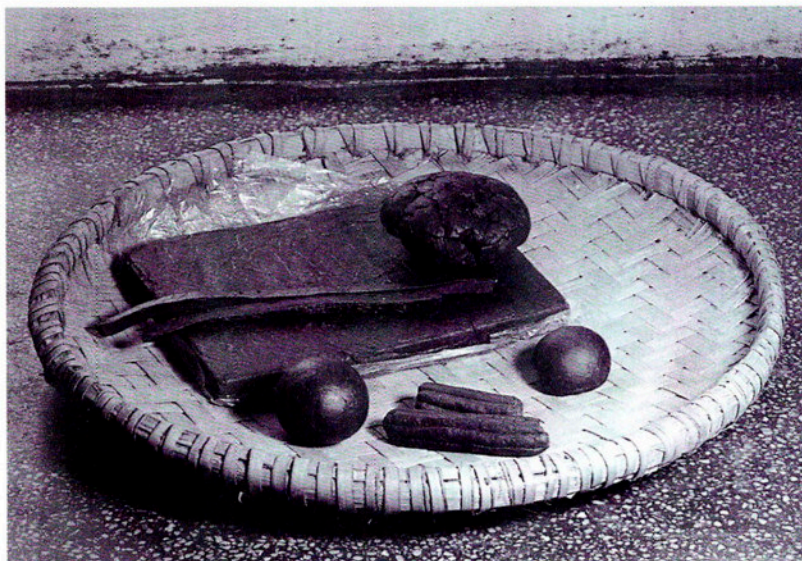
Les pastilles que es consumeixen adopten diferents formes i colors que les identifiquen fàcilment. A la fotografia es pot veure una d'aquestes pastilles amb l'anagrama de la marca japonesa d'automòbils Mitsubishi.

Fotografia del Lophophora williamsii o peiot en flor, que es cultiva de manera silvestre en els deserts d'Amèrica Central.

UN VIATJANT

32

A la fotografia es poden apreciar diferents formes de presentació del haixix en funció de la conveniència del traficant per al seu transport.

78

L'entrevista transcrita a continuació va ser realitzada durant l'estiu de 1998 en una població de la costa catalana a un cuiner de 35 anys. Si bé ell mateix no es considera contrabandista, sí que es té per un comerciant: "el que he fet ha estat mercadejar amb un producte que està prohibit, no sé per què, i que aporta uns diners."

L'Ignasi R. P., va començar a mercadejar amb productes il·legals des de molt jove. Des de mitjan anys setanta anava d'amagat a les ruïnes d'Empúries i feia "excavacions arqueològiques personals". Sostreïa petites àmfores o peces de ceràmica que s'havien extret, per vendre-les als turistes, francesos sobretot. Això li va fer

veure que era molt més fàcil guanyar diners fent activitats delictives que no pas havent de treballar. I com que amb pocs anys ja va haver de "buscar-se la vida" va tirar per aquest camí.

Amb el pas del temps i en fer-se gran va descobrir les drogues il·legals i les possibilitats que oferien per guanyar diners. Primer va començar venent una mica d'haixix als turistes i als companys per poder aconseguir-ne ell de franc. I més endavant va veure la possibilitat de mirar més amunt, "d'ajudar a guanyar-me la vida, cony!". I així va ser com amb un amic van decidir anar per primera vegada al Marroc. "A baixar al moro a pillar costo", com deia ell. Recordava la primera vegada com la millor i la

pitjor. La millor, perquè va descobrir tot un món de gents i costums diferents, i la pitjor per la por que va passar quan va creuar la frontera ceutí. Aquesta primera vegada va portar poca cosa: "només per als amics i per a mi. Però vaig pagar-me el viatge i encara em van sobrar calés." I la manera de portar-ho va ser molt senzilla i clàssica: la nit abans de marxar van preparar el haixix que havien d'emportar-se, van moldejar petites boletes ben compactades que van recobrir

amb plàstic d'aliments per aïllar-les, i seguidament van fondre cera i la van tirar fosa a les boletes, de manera que aquestes van quedar totalment recobertes per un líquid que ben aviat es va solidificar. "Donava la sensació que eren caramels d'anís". Aquest procediment s'utilitza quan s'ha d'ingerir l'haixix, cosa que es fa moments abans de creuar la frontera, perquè així s'allotja a l'estòmac sense perill per a la salut. El risc rau en el fet que alguna boleta es trenqui i l'haixix es dilueixi a l'estómac, fet que causaria una seriosa intoxicació.

Després d'aquesta primera vegada en van venir moltes d'altres, i el sistema podia variar. Algunes vegades ho portava dissimulat dins unes maletes de doble fons, altres vegades ho amagava al dipòsit de gasolina de la moto.

Finalment va fer un parell de viatges "forts" que li van servir per viure una temporada. El que va fer va ser el següent: va anar a passar l'estiu a la zona del Rif, les muntanyes del nord del Marroc on es cultiva el kif, d'on surt l'haixix, i allà es va dedicar a treballar per al propietari dels camps de cultiu, que estava emparat per la policia. Un cop feta la recol·lecció i tot el procés d'elaboració, el pagament, en lloc de fer-se en efectiu, es feia amb material: "Treballaves unes

32 PUNT DIVERS EL PE

NARCOTRÀFIC

TROBALLE D'HAIXIX A LA COSTA BRAVA

Barca d'arrossegament
Han de pescar en una fondària mínima de 50m.

Roses
Palamós
Zona de pesca
Les barques poden pescar fins a 60 milles de la costa
1 milla = 1.652 metres

Fins avui s'han lliurat, a la Guàrdia Civil i al Servei de Vigilància Duanaera, 716 quilos de haixix.

► Estiu del 1993 Una llanxa que és perseguida per una embarcació de la policia benca en agües de la Costa Brava un carregament d'haixix.	► 27 de gener Una embarcació del port de Roses n'embarxa 160 quilos més, al golf de Roses.	► 22 de febrer Un vaixell d'arrossegament de Roses en pesca 56 quilos, a quatre milles de les illes Medes.
► 24 de gener de 1994 Una embarcació del port de Palamós agafa amb les sares 400 quilos de droga, a unes 10 milles d'Empuriabrava.	► 10 de febrer Novament una embarcació rosinca treu del mar una saca que conté 40 quilos d'haixix, a la badia de Roses.	► 24 de febrer Una embarcació de pesca enganxa dos feixos d'haixix d'un total de 60 quilos, en agües de Palamós.

JOSEP DUTEXANS

quantas setmanes i llavors et pagaven amb el costó pur, del més bo, i llavors tu t'havies d'espavilar a passar-lo i vendre'l. I clar, no hi havia cap intermediari i tot el guany era per a tu." Aquesta vegada la fórmula va ser camuflar tot el material a dins un cotxe, els detalls del qual es va estalviar d'explicar. Un cop a Espanya, només va haver de treure-ho i preparar les quantitats.

Però l'episodi més curiós del relat va venir quan explicava els ardis i trucs per passar la frontera sense despertar sospites: "El que feia era passar un dia assenyalat,

Les troballes d'haixix a la Costa Brava són freqüents. Molts traficants opten per llançar la droga abans no els agafin un cop han estat descoberts.

el dia de les Forces Armades o el dia de la Guàrdia Civil. Llavors sí que era fàcil. O encara era millor passar quan jugava el Madrid alguna final: llavors els "polis" sí que passaven de tu! Ah!, i si hi havia algun problema, jo sempre portava aquí, a la tanca del rellotge, l'àguila franquista amb la bandera espanyola. Això t'obria totes les portes!"

CONNEXIONS INTERNACIONALS

33

L'or ha estat des de sempre, pel seu alt valor i facilitat de camuflatge, una mercaderia molt preuada per als contrabandistes. A la fotografia, lingots d'or camuflats en una armilla.

80

El sistema operatiu de les organitzacions dedicades al contraban ha experimentat una evolució al llarg dels segles que ha anat paral·lela a l'esdevinguda en la societat. En aquesta evolució hi ha uns trets que s'han mantingut inalterables al llarg dels anys, mentre que d'altres han variat i s'han adaptat a les noves circumstàncies.

D'entre els primers caldria destacar-ne alguns que segueixen fidels a uns patrons més o menys originals; l'única variació experimentada ha estat un refinament i un major perfeccionament en les formes. Seria el cas de l'organització interna de les bandes. Aquesta organització ha passat de ser

estrictament de caire familiar a convertir-se en una veritable empresa multinacional amb sucursals arreu del món i amb unes connexions que arriben a tots els àmbits de la societat. Les grans xarxes de contrabandistes han passat a ser unes organitzacions capaces de decidir sobre l'economia de diferents països. Però el que s'ha mantingut inalterable ha estat l'anomenat "nucli dur" de l'organització; és a dir, un grup molt reduït de persones, generalment unides per vincles familiars, que controlen tota l'organització. Aquest nucli es caracteritza bàsicament per uns lligams i una lleialtat absoluta que fan possible la confiança imprescindible per a mantenir

una organització que opera al marge de la llei. Aquest nivell d'exigència és més acusat quan es tracta de contraban de productes il·legals. I aquí cal parlar de les diferències entre les diverses organitzacions de contrabandistes.

Cal tenir present que no és el mateix mercadejar amb productes legals que amb il·legals. Amb els primers, com

per exemple l'or, els diamants o les obres d'art, el delictes consisteix a no declarar els productes quan canvien de mans i/o de països, fet que suposa un frau fiscal o aranzelari. Mentre que en el segon cas, com seria el tràfic d'armes i drogues, bàsicament, el delictes és més greu per tractar-se de productes il·legals: no hi ha control fiscal i, és clar, el benefici és més gran.

En ambdós casos es parla de contraban, però el sistema organitzatiu de les bandes diferirà sensiblement. Mentre en un cas es tractarà únicament d'un intercanvi no declarat de productes (moltes vegades

robats) en l'altre es tracta de controlar la producció, l'elaboració, el transport i la distribució de la mercaderia, sobretot en el cas de les drogues il·legals. En aquest cas l'organització ha de ser molt complexa, amb connexions que contemplin tot el procés.

Però hi ha un parell d'elements en què ambdues tipologies coincideixen: l'un és el coneixement i ús dels diferents mitjans de transport per traslladar la mercaderia, i l'altre és la reconversió dels beneficis obtinguts en diner net lliure de sospita davant el sistema fiscal i policial dels estats. I en això els contrabandistes tenen

avantatge: les fronteres no són cap obstacle, de manera que actuen a qualsevol país sense limitacions, cosa que les institucions encarregades de controlar-los no poden fer, malgrat que s'hagin creat organismes com la Interpol que treballen a escala internacional i que les policies de diferents països actuïn coordinades, com el cas de la DEA dels Estats Units i les diferents policies de l'Amèrica Llatina en el cas del control de la producció de cocaïna.

Així doncs, les grans organitzacions de contraban s'estructuren a partir d'un nucli que controla totes les parts del procés, des de l'obtenció del producte fins a la seva comercialització i blanqueig del diner obtingut. Es converteixen en un engranatge precís en el qual les parts implicades no coneixen més enllà d'una part per damunt d'elles, de manera si es produeix una fallida en una part no afecti l'estructura general. El sistema s'activa i es desactiva segons els moments, i pot utilitzar persones de totes condicions socials, tantes com calguin: necessita de comptables, d'advocats, d'experts en armes i en viatges (bàsicament en avions i vaixells), de financers i d'empreses paral·leles que facin de tapadora del comerç clandestí.

Juan Ramon Matta, un cap hondureny del càrtel de Medellín, condemnat a cadena perpètua als Estats Units, va realitzar negocis i contraban de cocaïna amb el narco gallec Sito Miñanco.

TRÀFIC DE DROGUES

Les comarques de Girona han esdevingut, per la seva ubicació geogràfica, un important corredor d'estupefaents. Si tenim present la seva situació en el mapa s'observa que tant la seva part costanera com el fet de ser una terra fronterera amb un altre estat en fan un territori idoni per al tràfic i distribució d'aquesta mercaderia. No és cap secret que nombroses organitzacions mafioses hagin establert a la Costa Brava el seu centre d'operacions. Però si bé aquest fet era irrellevant fa uns vint anys, a partir de la dècada dels vuitanta i endavant es posa de manifest un canvi en aquest aspecte. Repetidament i amb més assiduitat es realitzen importants decomisos de tot tipus de substàncies, cocaïna, haixix, heroïna o èxtasi, que entren de diverses maneres i per diferents llocs i que revelen la creixent importància d'aquestes contrades en les rutes de distribució de drogues. En aquest sentit, cal tenir present que el fet de l'existència de la frontera de la Jonquera fa que aquests decomisos siguin més notoris: és teòricament el lloc obligat per on han de passar les trameses i on es realitzen les inspeccions i controls de les mercaderies.

Però no tota la droga que circula per les comarques gironines té altres destinacions: molta es queda aquí i no és redistribuïda. I tant en aquest tipus d'operacions com en les esmentades anteriorment apareixen des de petits traficants que operen individualment fins a grups mafiosos que compten amb una infraestructura ben organitzada. En el primer dels casos es tracta de persones que actuen de forma esporàdica, aprofitant un viatge als llocs productors, ja sigui per treure'n un benefici o per aconseguir les substàncies que consumeixen de millor qualitat i a un més bon preu. El segon cas és molt diferent, tractant-se d'organitzacions que operen al marge de la llei però que mobilitzen una gran quantitat de persones, diners i material que els permet moure grans quantitats de gènere, que els reporta enormes beneficis. A les comarques gironines hi ha exemples d'ambdós casos.

Les campanyes en contra de la producció, tràfic i consum de marihuana i haixix van començar a final de la dècada dels 30, data de la publicació d'aquesta il·lustració.

Un dels casos que més es recorda de tràfic individual, per ser dels primers en importància, va ser el descobert el gener de 1994, quan foren detinguts quatre joves de Girona que havien fet un viatge a Holanda i de tornada venien amb més de 500 pastilles d'èxtasi, 140 dosis d' LSD i 400 grams d'haixix. És un cas important perquè va demostrar que el consum d'aquest tipus de drogues "de disseny" s'estava disparant i perquè s'invertia el sentit del tràfic: de nord a sud, del centre productor al centre consumidor. El mètode utilitzat va ser senzill: dos cotxes feien el viatge, un d'ells anava davant per obrir camí i l'altre anava al darrera amb el material amagat a la roda de recanvi (cal recordar el poc volum que ocupen aquestes substàncies), fins que un control policial els va fer parar i va descobrir la mercaderia, no se sap si de casualitat o perquè ja ho sabien prèviament.

Un altre cas important i molt més recent va tenir lloc a final de febrer de 1998, quan dos veïns de la comarca de la Selva van ser detinguts acusats de traficant amb 3,5 quilos de cocaïna. La importància d'aquest cas no rau en la quantitat de droga (que tindria un valor aproximat d'uns 30 milions al mercat negre) sinó pel fet que va ser enviada per correu d'una manera molt enginyosa: la droga va ser modelada simulant grans de cafè i fesols, barrejada al mig de cafè i fesols autèntics, cosa que dificultava molt la seva identificació; però la policia estava alertada de l'enviament d'un paquet provinent de Colòmbia amb cocaïna i va muntar un dispositiu per detectar-lo.

Però també hi ha els casos de tràfic de droga organitzats per grups mafiosos. Un dels exemples més coneguts i sonats és el del grup del *Gran Corso* Jacques Cannavaggio, que per tres vegades va ser detingut en relació a grans decomissos d'*haixix* entrats per mar a la Costa Brava.

El primer cas va tenir lloc el març de 1981, quan una patrullera de la Guàrdia Civil amb base a Sant Feliu de Guíxols va descobrir l'operació de descàrrega d'*haixix* del vaixell *MY Orion*. Aquest vaixell va ser contractat per l'home de Cannavaggio a Catalunya, J. P., que va viatjar en el vaixell fins el Marroc, on el gener del mateix any van carregar el material que havia de ser entregat a tres ciutadans holandesos. En total, 2.500 quilos que s'havien de desembarcar mitjançant llanxes *Zodiac* a una finca de Torre Valentina, amb l'encobriment del vigilant i de dos guàrdies civils. Però l'operació va fracassar i tots els implicats foren empresonats.

El segon cas es remunta al juliol de 1988 i va ser molt més espectacular, tant per la quantitat decomissada com per les instal·lacions de què disposaven els narcotraficants. En aquest cas es tractava d'una banda dirigida pels mateixos Cannavaggio i J. P., que construïren un *zulo* a un

xalet de Cala Morisca digne d'una pel·lícula. L'amagatall era una gruta artificial que tenia la seva entrada a una cala on es descarregava l'*haixix*, dissimulada amb matolls. Un cop a dins hi havia una cinta transportadora que portava el material fins a unes vagonetes que sobre uns rails feien un recorregut de 50 metres fins arribar a un dipòsit amb un muntacàrregues. Després una part de la càrrega era transportada a la granja de porcs que J. P. tenia a Maçanet de la Selva i des d'allà només s'havia de carregar als camions frigorífics i ser distribuïda a Europa. Els camions frigorífics, per les seves especials característiques i material de transport, són escorcollats menys a fons i per tant són més adequats per transportar droga. Durant la primavera del mateix any el vaixell de Cannavaggio *Jamuste* va carregar al Líban nou tones d'*haixix* que van ser descarregades per una *Zodiac* en aigües internacionals davant la Costa Brava i portades a l'amagatall de cala Morisca i a la granja de Maçanet. En total es descobriren les nou tones (amb un valor aproximat de 9.000 milions de pessetes) i abundants armes i municions, així com camions i material de transport i emmagatzematge. Tota una operació d'envergadura que va ser aturada a temps. Els responsables foren detinguts i empresonats un altre cop. Però després de sortir de la presó reprengueren les seves activitats fraudulentas per tercera vegada. El *Gran Corso* i el seu home de confiança a Catalunya muntaren una nova operació per introduir *haixix* (aquest cop del Marroc). Aquesta vegada, però, optaren per un sistema diferent: la mercaderia va ser descarregada per un vaixell a les costes gallegues i d'allí portada a Catalunya amb camió, concretament fins a Martorell, on foren trobades sis tones en unes naus industrials el juny de 1997. Com es pot veure, tota una vida dedicada al contraban d'*haixix*, per més que les operacions fracassessin. I és que molts personatges d'aquest món ja s'identifiquen ells mateixos com a contrabandistes i com a tals fan la feina que els pertoca.

CONVIVÈNCIA

34

La quotidianitat de la vida del contraban a la vila de Cadaqués i els seus voltants ha estat ben relatada en el llibre de Firmo Ferrer Contraban a Portlligat.

84

En els petits pobles de la costa gironina on el contraban era una activitat arrelada i practicada habitualment fins fa només unes dècades, es respirava un ambient singular. El contraban era considerat per la població una activitat legítima, gairebé com un ofici més. En els pobles mariners hi havia qui es dedicava a la pesca, alguns a l'agricultura i la ramaderia i altres al contraban. Molts, però, combinaven més d'una feina al mateix temps. D'aquesta manera, tot i que ningú no es considerava contrabandista, aquest era com un segon ofici en l'anonimat. El contraban era rebut com un bé de la terra que calia aprofitar. Si alguns indrets eren agraciats per l'existència de minerals en el

subsòl, per l'abundància d'aigua o per disposar d'unes terres més fèrtils, els municipis de la costa gironina aprofitaven la proximitat de la frontera i la complicitat del mar per institucionalitzar una activitat de la qual només ells podien gaudir.

Aquesta acceptació social del contraban contrastava amb l'interès de l'autoritat estatal per reprimir-lo i eradicar-lo. Per lluitar contra el contraban molts nuclis de costa tenien casernes de carrabiners. Aquest era un cos que havia de vetllar per abordar les accions de contraban. D'aquesta manera, en un mateix espai físic convivien una població que es dedicava al contraban i un cos d'agents que tenien per missió eradicar una activitat que

era practicada per una part important de la població. Aquesta situació era a la base de la singular atmosfera que vivien alguns municipis del litoral. Els carrabiners destinats a cada població eren un grup reduït, amb mitjans minsos i sovint poc coneixedors del territori i la realitat social de cada municipi. Amb aquests condicionants havien de vigilar una població que mantenia un pacte de silenci i una complicitat col·lectiva que feia molt difícil la tasca dels carrabiners.

L'activitat del contraban en un municipi exigia inevitablement la participació de moltes més persones a part de les que es dedicaven al transport de mercaderies exclusivament. Hi havia els intermediaris que tancaven operacions d'acord amb les directrius que marcaven els seus superiors, i també cal parlar de les persones que eren utilitzades com a correu per a enunciar les operacions. Sovint s'hi veien implicades les botigues o els establiments (bars, restaurants, hotels) de la zona que s'encarregaven de vendre i col·locar la mercaderia. En d'altres casos calia transformar la matèria primera en producte. És el cas dels tallers clandestins que ocupaven persones de la població i que elaboraven cigars a partir de tabac de contraban. Un cop els

cigars estaven llestos ja es podien introduir en el mercat.

Un altre tipus de relació també prou complexa era la que s'establia entre colles i grups de contrabandistes. Sovint, en una població o una àrea determinada, actuava més d'una colla. Això originava conflictes entre elles pel control de les mercaderies, les rutes i les persones implicades. Aquestes relacions de competència podien portar a situacions molt tenses que derivaven en episodis violents. En aquesta atmosfera sovintejaven les denúncies, traïcions i posteriors represàlies.

En alguns pobles de la Costa Brava l'agricultura, la ramaderia i la pesca es combinaven molt sovint amb el contraban, una activitat que teòricament no existia.

Els representants del Govern a Girona i a Figueres sabien que a Cadaqués es feia contraban. Les nombroses comunicacions, en aquest sentit, que hi ha a l'Arxiu Municipal ens ho confirmen. Parlen de sal, seda, tabac, cacau i d'altres productes que es venien a la vila o que hi eren de trànsit per a anar més lluny. Però malgrat que ho sabien i ho comunicaven als seus subordinats de la vila, el frau no s'aturava. Hi havia persones que n'havien fet la seva professió. I d'altres que, si no en vivien, també hi sucaven.

Jo penso que per a poder mantenir aquesta activitat clandestina sense caure en mans dels representants de la llei, els ajudava molt la configuració de la costa, que coneixien pam a pam, la quantitat de racons i llocs que no podien ser vigilats alhora i també la connivència de la resta dels habitants, que no en parlaven amb els forasters i protegien el contraban amb un mur de silenci. També faig referència als carrabiners que guardaven les costes, i no voldria pas que la imatge que es podria desprendre d'aquest relat desfigurés la imatge real d'aquells esforços i sacrificats vigilants, molts dels quals deixaren extingir les seves vides aquí, a Cadaqués, davant d'aquesta mar que tenien la missió de vigilar.

Introducció al llibre *Contraban a Portlligat*, de Firmo Ferrer. Edicions del Brau, Figueres, 1999.

“**H**om arriba a la història d'aquell home intrèpid, encara fins ahir, que passava cada dia la frontera franco-belga, amb la seva bicicleta a la mà, sense que els duaners l'haguessin pogut atrapar per contravenció pels voluminosos fardams que transportava amb aquell vehicle. En el moment en què es va jubilar, se li va demanar si realment, durant els vint anys dels seus viatges, havia passat mai res de contraban. 'No', va respondre ell, 'però cada dia tenia una bicicleta nova'. La resta, el contraban i les seves variants” (Morineau, 1990).

De curiositats sobre el contraban en podríem citar moltes; tantes. que se'n podria

La cruïsa d'una guerra queda ben explícita en aquesta imatge. Alguns soldats com aquests van veure's obligats a fugir i travessar més d'una frontera per salvar la pell.

fer un recull més exhaustiu del que presentarem aquí. Són moltes les situacions curioses que se solen generar en una dinàmica de frau, que com ens diria Michel Morineau, que recull el cas de les bicicletes, pot materialitzar-se en una àmplia modalitat de formes de contraban.

El llibre de Llorenç Torrent *Tast de frontera* (1997), un anecdotari “de la història de la resistència i del frau als Pirineus orientals i a les comarques gironines”, recull dues situacions certament divertides de l'etapa 1939-1945.

Una primera podria ser aquell cas de Jaume Darné, que solia viatjar a Perpinyà amb el seu fill de mesos fingint que estava malalt, de manera que se suposava que la raó de la visita era per una finalitat mèdica. Arribats a l'adreça de destí, al nen li posaven una espècie de tela d'esparadrap al cos amb unes bosses que contenien quelcom que ambdós desconeixien. Temps després va saber que els “remeis curatius” aplicats al seu fill no eren una altra cosa que altímetres suïssos destinats a la RAF, l'aviació anglesa.

Hi ha un segon cas digne de ser remès als guionistes de sèries d'humor com l'*Escurçó Negre* o *Allô Allô*. El “Reseau Maurice era una filera de contraespionatge que, sortint d'Anglaterra, travessava França i creuava l'Espanya franquista per finalment arribar al nord d'Àfrica”, de manera que la ruta es realitzava sempre en els dos sentits. René Fàbregas, integrant d'aquesta organització, era propietari de l'establiment Canyellas, del Portús, que “presentava la

peculiaritat de tenir l'entrada en territori francès i la sortida al vessant espanyol", de manera que "era un lloc de passatge clandestí habitual. Quan una persona entrava a l'establiment amb una ampolla de vidre buida a la mà demanant en francès si tenien oli d'oliva, ja se sabia que les pretensions eren unes altres: fugir vers l'estat espanyol. D'aquesta manera s'asseguraven que els contactes venien de bona font. Llavors es convidava l'interessat a entrar dins la casa, on el traspàs de frontera era ja un fet". El cas curiós es va produir el dia del casament de René amb la Maria Lluïsa, l'abril de

1942: "la cerimònia es féu al poble on residia la núvia. En aquells dies el rector parroquial no hi era. Per aquest motiu, la superioritat eclesiàstica envià un altre sacerdot per tal d'oficiar la cerimònia religiosa. Per l'escassetat en què es vivia a França, els convidats amb el capellà inclòs foren obsequiats amb un àpat familiar al Portús. A l'hora de tornar el sacerdot va entrar a l'establiment Canyelles. (...) Va deixar la indumentària de capellà als serveis sanitaris de la casa i s'escapolí, acompanyat per un jove del mas Rius, per Cantallops fins a Figueres". El capellà no era altra cosa que un militar dels aliats disfressat.

Imatge d'un bombardeig dels aliats prop de Berlín el mes de desembre de 1943. Peces d'aquests avions havien estat objecte de contraban i havien passat ben a prop de les nostres contrades.

87

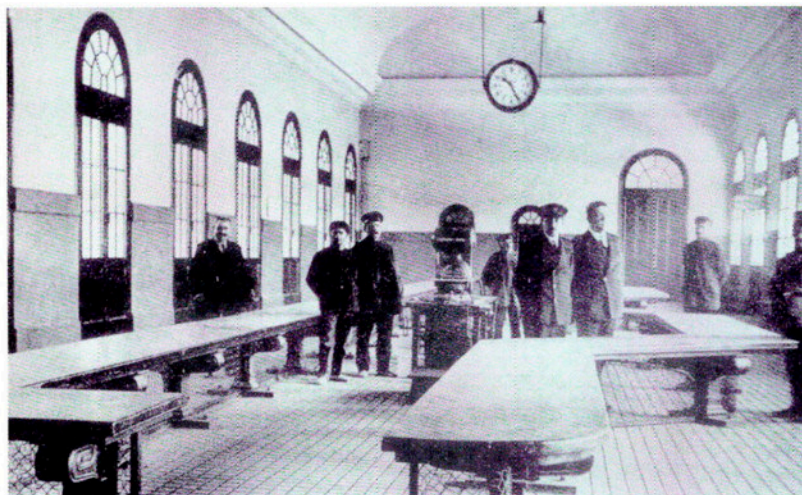

Perpinyà és una de les ciutats on durant els anys d'entreguerres varen coincidir persones que vivien unes condicions tràgiques i difícils. A la imatge, un dels símbols de la ciutat.

LES FRONTERES

36

Portbou és una de les ciutats que més va patir la desaparició dels serveis duaners basats en el control del trànsit ferroviari.

88

L'origen de la frontera actual entre França i Espanya data de 1659, quan el Tractat dels Pirineus va fixar la delimitació que s'ha mantingut vigent fins a l'actualitat. Amb el Tractat dels Pirineus els francesos aconseguïen modificar l'anterior línia fronterera i van envair una part important de la conca de la Muga, a més d'assegurar-se la defensa de Sant Llorenç de Cerdans.

La imposició d'aquesta frontera va trencar els tradicionals lligams entre les comarques gironines i el Vallespir i va donar peu a l'aparició del contraban, fenomen íntimament lligat a l'existència de les fronteres.

El dia 1 de gener de 1993 va entrar en vigor l'Acta Única Europea, per la qual s'establí la desaparició de les fronteres interiors entre els estats membres de la Unió Europea. Aquesta fita històrica dins el procés de construcció europea va comportar un fort impacte per a aquells territoris que havien tingut una relació molt lligada a la frontera i n'havien fet una forma de vida. Municipis com la Jonquera i Portbou van patir les conseqüències d'aquests canvis i van haver de reorganitzar la seva estructura econòmica, que durant molts anys va anar lligada a les funcions duaneres. L'Acta Única Europea establí la lliure circulació de mercaderies dins

el territori comunitari. Així, les mercaderies de caràcter comercial van passar a ser despatxades en el lloc de destinació i podien circular lliurement pels punts fronterers. Se suprimien, així, els controls fiscals a les fronteres i l'activitat de les agències de duanes quedava reduïda només al transport amb destinació o procedent de països de fora de la Comunitat Europea.

Tot i que l'Acta Única representava la fi de les fronteres entre els països europeus i, per tant, s'havien d'impulsar unes noves relacions transfrontereres molt més cordials i intenses entre ambdós costats, la veritat és que continua perdurant una ferma frontera psicològica entre la població i entre els mateixos estats nacionals, que no volen perdre un dels elements bàsics de la seva autonomia i hegemonia territorial. Per intentar trencar aquesta situació, la Unió Europea sovint posa com a condicions per accedir a subvencions l'establiment de projectes comuns entre municipis i territoris d'ambdós costats de la frontera. Un dels

més importants és el programa INTERREG, destinat a iniciatives transfrontereres dins el territori de la Unió. D'altra banda, també s'han impulsat els agermanaments entre municipis, que només han tingut alguns efectes puntuals, però no han generat relacions més aprofundides.

Tot aquest nou context territorial i geopolític ha tingut un impacte sobre el contraban. La desaparició de les fronteres ha comportat una disminució dels controls duaners i una retallada dels mitjans de repressió sobre el tràfic de mercaderies. Una de les principals conseqüències és la reducció dels agents encarregats de vetllar per la

seguretat de les fronteres i l'abandonament de les antigues casernes. Precisament les casernes són un patrimoni que els municipis volen recuperar per a destinar-les a altres usos.

Per tant, en aquest nou context, hi ha una major facilitat per a la introducció de mercaderies a una i altra banda de la frontera tot i que sovint es produeixen decomissos de substàncies prohibides. Pel que fa a les relacions entre els petits municipis situats a banda i banda de la frontera, la seva desaparició ha d'actuar necessàriament fent reduir l'interès pel contraban, ja que la inexistència de la frontera significa disminuir el risc i el valor afegit dels productes de contraban. Es pot dir que els productes de contraban han perdut el valor que havien tingut en temps passats.

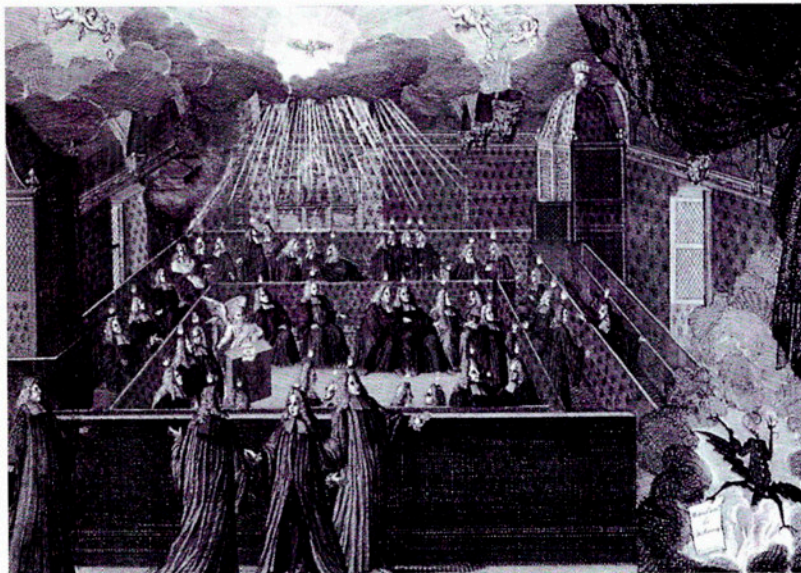
89

Amb la desaparició de les fronteres interiors de la Unió Europea van deixar de funcionar gran part dels serveis duaners, cosa que va comportar una reestructuració de l'activitat econòmica dels municipals fronterers.

S'ACABARÀ EL CONTRABAN?

37

Processos del jansenisme de 1730. El jansenisme va ser un moviment herètic de l'Església catòlica amb influència a França i Holanda durant els segles XVII i XVIII.

90

La definició estricta de contraban fa referència a la introducció furtiva de mercaderies prohibides o per les quals hom no ha pagat els drets d'entrada. És, doncs, el règim fiscal de cada estat el que determina quina tipologia de productes entren a formar part del repertori de l'acció del contrabandista.

Possiblement la imatge actual de la figura del contrabandista es relaciona directament amb una activitat delictiva, on l'objecte de l'acció està directament condicionat a l'aspecte lucratiu i econòmic. Però la realitat és que aquesta imatge també es veu condicionada pel tipus de mercaderia objecte de comerç il·lícit, sobretot si entra en

contradicció o posa en qüestió aquells valors ètics i morals consensuats socialment. La introducció de grans quantitats de diferents tipus de drogues, d'armes o el tràfic il·legal d'immigrants en són exemples prou il·lustratius.

Fora d'aquests casos concrets però, la visió històrica que s'ha tingut del contraban s'ha tenyit d'una aurèola de simpatia, tolerància i complicitat pel fet d'esdevenir un recurs de subsistència per a moltes famílies d'aquest i molts altres països. L'obtenció d'una llarga llista de productes alimentaris al mercat negre o la simple trampa de no declarar-ho tot han estat respostes socials a períodes de precarietats econòmiques, que

tanmateix, també han arribat a ser el context a partir del qual s'han creat fortunes, de manera que s'han produït canvis puntuals a l'escala social.

Per altra banda, hi ha encara la visió d'una altra perspectiva. Tradicionalment una de les vies a través de les quals s'han establert contactes i intercanvis culturals ha estat a través de les activitats comercials, independentment del que després hagi pogut passar. Ja Montesquieu considerava el factor del comerç com una forma

de contrarestar les passions: "Si vols evitar una guerra, fes que dos pobles comerciïn entre ells".

Lligada de manera implícita a l'activitat comercial, la figura del contrabandista es pot veure com a portadora de cultura i d'idees progressistes. És sovint a través d'aquesta figura que ens arriben llibres o quadres de la Il·lustració, lligats als moviments calvinistes i jansenistes de l'Europa del segle XVIII, en un moment de màxima esplendor de l'absolutisme borbònic a la monarquia hispànica.

Per tant, en funció de la realitat històrica de cada moment el contraban i els seus agents poden ser vistos a través de prismes diferents. Però el fet és

que és una activitat que sembla no tenir aturador, precisament per actuar darrera una cortina legislativa pròpia dels estats contemporanis que sembla donar-li un espai i una raó de ser.

És obvi que la lluita contra el contraban és aparentment activa. Les proves són la capacitat sancionadora que té l'estat davant de qualsevol tipus de frau, amb la mobilització i especialització de cossos de seguretat en la seva investigació de manera permanent, amb les campanyes propagandistes apel·lant a la ciutadania quant a la necessitat de declarar tots els seus béns, i donant una imatge de l'estat com a marc incorrupte que vetlla pels interessos dels seus habitants.

L'Enciclopèdia, obra cabdal del racionalisme del segle XVIII, fou coordinada pel matemàtic D'Alembert i l'autor literari Denis Diderot, i va comportar vint anys de treball. A la imatge es pot observar un gravat d'una edició alemanya.

Una mesura per tal de contrarestar les activitats fraudulent es pot apreciar en un simple control d'equipatges que es realitza en un aeroport.

Però, malgrat tot, l'evolució històrica del fenomen mostra la seva capacitat de reproducció i d'adaptació als diferents sistemes de control i vigilància que els estats van desenvolupant en funció del coneixement i recursos que utilitzen aquells que es dediquen al contraban. Els diferents canvis legislatius apunten en aquesta direcció, ja que continuament s'estan posant al dia a mida que apareixen nous productes o modalitats de frau.

En Josep Pla va escriure unes quantes històries de contraban. Les va viure de veritat? Se les va inventar? La literatura del jo és un gran misteri...

92

El fenomen del contraban ha merescut, al llarg de la història, l'atenció de diversos escriptors de les nostres comarques. L'olotí Marià Vayreda presenta alguns personatges que viuen del contraban a la seva novel·la més coneguda, *La punyalada* (1898), i Carles Bosch de la Trinxeria, un altre escriptor del Pirineu, fa referència a aquest fenomen social en diverses ocasions al llarg de la seva obra. Però si hi ha algun escriptor que es destaca pel seu coneixement del món del contraban i per la precisió amb què l'analitza i el descriu, és Josep Pla.

Al llarg de la seva obra, Pla tracta el tema del contraban en

diverses ocasions, tant des de l'anàlisi històrica com des de la vivència personal (encara que aquest concepte, en l'obra de Pla, convé considerar-lo amb una certa prudència). El fet, però, és que presenta al lector descripcions vivíssimes de personatges i escenaris relacionats amb el món del contraban. Apareixen en relats com *Un de Begur*, *Contraban o Pa i raïm*, que es troben al volum *Contraban i altres narracions* de les Millors obres de la literatura catalana (1978), o bé al volum *Aigua de mar*, de l'Obra completa (1966).

A *Contraban*, l'autor descriu en primera persona la travessia que fa de Cadaqués als estanys de Leucata a bord d'un quillat

mallorquí, per descarregar en terra rossellonesa uns mallats d'oli de Cadaqués i carregar, amb destinació a Cadaqués, una petita càrrega de peces de bicicleta. En aquesta narració, Pla fa un retrat fidel del contrabandista, de la seva manera de parlar, de vestir i de menjar, dels seus temors i les seves esperances.

En canvi, a *Pa i Raïm* l'autor analitza el conflicte que neix entre dos homes dedicats al contraban, en Pa i Raïm i el Gras Verdera. Aquest relat és

interessant perquè mostra les rivalitats que s'han produït sempre en el món del contraban entre homes o colles de procedència i interessos diferents. En el fragment que presentem a continuació, Pa i Raïm explica les causes de la rivalitat que manté amb el Gras Verdera: "Em digué que des de feia molts anys es dedicava al contraban i que dirigia una colla que operava en el litoral de la península de Cap de Creus (el fet era públic i notori). Afegí que gràcies als seus treballs, s'havia fet pràcticament l'amo del país en aquesta classe d'afers (això també era un fet). Digué que la seva colla era admirable de sagacitat, coneixement i arrelament al país. Ell era un agent d'una companyia mallorquina que obtenia la mercaderia d'Alger. Aquesta companyia tenia davant una

forta competència formada per una altra companyia mallorquina que treballava amb Gibraltar i Tànger. Un dels elements de la competència era el Gras Verdera. El Gras Verdera, que havia patronejat pailebots que feien la travessia del golf, era coneixedor del país, i com a tal havia estat encarregat d'aquest litoral. Havia tractat d'introduir-s'hi, però no havia assolit cap resultat. Les col·laboracions que havia trobat havien resultat ineficients. El Gras Verdera havia arribat així a la conclusió que l'única solució, per al seu negoci, era disposar de Pa i Raïm. S'hi posà en contacte. Aquells dos homes feia molts anys que es coneixien. El Gras li féu unes proposicions avantatjoses amb l'intent de forçar-lo a deixar l'altra companyia. Pa i Raïm s'hi nega de pla, no en volgué saber res".

Els cadaquerins, de sempre, han gaudit de fama de tabaquers, contrabandistes i lladres. Conta la tradició que portaven les relíquies dels sants Abdó i Senén des de Roma a Arlés de Tec, posades dintre barrils d'aigua a fi que ningú no sabés de què es tractava i que, pel camí, ningú no intentés robar-les. La nau que les portava, a causa del mal temps, hagué d'aturar-se a Cadaqués i, malgrat el gran secret que hom guardava sobre el transport de les relíquies, el poble ho sabé i de nit van buidar un dels barrils i van prendre una petita relíquia; des d'aleshores els cadaquerins es guanyaren el qualificatiu de lladres i passafraus".

Joan Amades, *Folklore de Catalunya. Rondallística*. Editorial Selecta, 1982.

93

En el contraban marítim de totes les èpoques, disposar d'una embarcació ràpida i manejable ha estat un requisit imprescindible per embranchar-se en qualsevol negoci.

Bibliografia

ANGUERA, P. *El primer carlisme a Catalunya*. Revista l'Avenç núm. 154, desembre de 1991.

ARTÍS-GENER, A. *Viure i veure 1*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1990.

BARBAZA, YVETTE. *El paisatge humà de la Costa Brava*. Ed. 62, Barcelona, 1988

COMAS, D. I PUJADAS, J.J. *Andorra, un país de frontera*, Altafulla, Barcelona, 1997.

COMPTE, A. *La Jonquera*, Quaderns de la Revista de Girona, Diputació de Girona, 1990.

DDAA. *El comerç alternatiu, corsarisme i contraban*, VIII Jornades d'Estudis Històrics Locals. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1990. (Autors citats: Joan Bibiloni i Morineau).

DOSTOIEVSKI, FEDOR. *Recuerdos de la casa de los muertos*. Ed. Bruguera. Barcelona (1981).

DOSTOIEVSKI, FEDOR. *El jugador*. Ed. Salvat. Barcelona, 1988.

ENCICLOPEDIA UNIVERSAL ILUSTRADA. Espasa Calpe. 1919.

ESCOHOTADO, ANTONIO. *Para una fenomenología de las drogas*. Ed. Mondadori. Madrid, 1992

FERRER, FIRMO. *Contraban a Portlligat*. Edicions Brau. Figueres, 1999

FITTKO, L. *Le chemin des Pyrénées, souvenirs 1940-1941*, Maren Sell & Cie, París, 1985

FURST, PETER. *Alucinógenos y cultura*. Fondo de Cultura Económica. Méjico, 1980

GREEN, TIMOTHY. *El mundo del contrabando*. Ed. Noguer. Barcelona, 1971

GUILLAMET, JOAN. *Tots hem fet l'estraperlo*. Ed Columna. Barcelona, 1995

MALLÓ, O. *La revolta dels quixots*, Empúries, Barcelona, 1997.

SALES, N. "Bandoliers espagnols" i guerres de religió franceses. Revista l'Avenç núm 82, maig de 1985.

TERMES, JOSEP. *De la revolució de setembre a la guerra civil*. Volum VI de la Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar. Ed. 62, Barcelona, 1987.

TORRENT, L. *Tast de frontera*, Grup Cultural i Esportiu Passabigues, Santa Pau, Olot, 1997.

UCELAY DA CAL, E. *La Catalunya Populista (1931-1939)*, Edicions La Magrana, Barcelona, 1982.

Agraïments

Aquest treball ha comptat amb les valuoses aportacions de gent que s'ha avingut a explicar les seves vivències i coneixements. Els autors volen agrair la informació facilitada per Pere Fernández, Jaume Viñas, Josep Ros Casadevall, Maria Coloreu Pla i en Rufaques, la paciència del personal de l'Arxiu Històric de Girona i de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona, i la col·laboració de Santi Viñas.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Són de Xavier Turró les fotografies de les pàgines 10,11,12, 14,16, 17, 31 (inferior), 69 (superior). Són de Pere Duran les fotografies de les pàgines, 8, 21 (inferior), 26, 34, 35, 52, 56, 57 (inferior), 58, 59 (inferior), 68, 87 (inferior). És de Mili Boada la de la pàgina 44.

Les fotos de les pàgines 17 i 92 han estat extretes de la revista *l'Avenç*, núm 104, la de la pàgina 20 de *l'Avenç* núm 75. Foto pàgina 60 de *l'Avenç* núm 203, i la pàgina 61 (superior) de *l'Avenç* 82. Foto central pàgina 67 de *l'Avenç* núm. 191, foto pàgina 72 *Avenç* núm 223.

Foto de la pàgina 7, de llibre *Cap a la Generalitat*, Eva Algarri et al.

Foto pàgina 9 (superior) Les millors obres de la literatura catalana, Edicions 62. Foto pàgina 9 (inferior) del llibre *La España del estraperlo (1936-1952)* de José Martí Gómez.

Foto pàgina 15, 49 (inferior), 86, de *Lo mejor de la revista LIFE*.

Foto pàgina 18 del llibre *Les armes de foc de Ripoll* d'Eudald Graells. Il·lustració de la pàgina 19, portada de la Constitució Espanyola.

Pertanyen a la Història Universal d'Edicions 62 les fotos de les pàgines 21 (superior), 24, 25 (superior), 87 (superior), 90, 91 (superior).

La foto inferior de la pàgina 25 prové de *Biografia del Passeig de Gràcia*, de L. Permanyer.

Foto pàgina 28 del llibre *Le Jeu. Guide Mondiale* de Peter Arnold.

Fotos pàgina 29 (superior i inferior) del llibre *Alfonso XIII: de Primo de Rivera a Franco*, de Miguel Platón.

Foto pàgina 32 del llibre *Los vencidos y el exilio* de Eduardo Pons Prades.

Les fotos de les pàgines 36, 39 (inferior) i 40 s'han extret del volum V de la *Història de la vida privada* de Philippe Ariès

La foto de la pàgina 38 és del llibre *La pesca en agua salada*. La imatge de la pàgina 41 és d'un prospecte de la casa Peugeot; la de la pàgina 42, d'un anunci de Longines.

Foto pàgina 43 de Música Rock.

Són de l'Arxiu d'imatges Emili Massanes i Burcet de la Diputació de Girona les fotografies següents: 13, 22, 23 (superior), 27, 30, 31 (superior), 37 (superior i inferior), 39 (superior), 46, 49 (superior), 51, 55 (inferior), 57 (superior), 59 (superior) 84, 85, 88, 89, 91 (inferior), 93.

La foto de la pàgina 23 (inferior) és de la web del Castell de Sant Ferran.

Foto de la pàgina 65 (inferior) de l'Arxiu Imatges de l'Ajuntament de Salt.

El llibre vell de la pàgina 45 és de S. Ipert, *Restauración de libros*.

Foto pàgina 47 (superior) de la revista *Presència*. Foto pàgina 47 (inferior) *El Partit Únic*, de Josep Clara.

La foto de la pàgina 48 l'hem tret d'*Andorra*, de M. Palau.

La foto de la pàgina 54, de *75 anys de Girona*, de R. Alberch i N.J. Aragó. La foto de la pàgina 55

(superior) és del *Diccionario mundial de actores*.

Foto pàgina 61 (inferior) és de *Viure i veure* d'Avel·lí Artís Gener.

Foto pàgina 62 de la *Història Gràfica de la Catalunya Autònoma* d'Edmón Vallès. Foto pàgina 63 (inferior) del llibre *Le Chemin des Pyrénées* de Lisa Fittko. Foto pàgina 63 (superior) del llibre *Hitler* de Ian Kershaw.

Fotos pàgina 64 i 65 (superior) del llibre *Sabaté: Guerrilla urbana en España* de Antonio Téllez.

Foto pàgina 66 del llibre *Violencia vasca*, de Joseba Zulaika. Foto pàgina 67 (superior dreta) de la revista *Presència* i 67 (inferior) del llibre *Terra Lliure* de Jaume Fernández.

Foto de la pàgina 69 de la Revista de Girona número 206.

Fotos pàgines 70, 73 (superior), 75 (superior), 76 (superior), 77 (inferior), 78, del llibre *Para una fenomenología de las drogas* d'Antonio Escohotado.

Fotos pàgines 74, 77 (superior), 82, del llibre *Historia General de la Drogas*, d'Antonio Escohotado.

Fotos pàgines 71, 75 (inferior), 79, diari *El Punt*.

Fotos pàgines 73 (inferior), 80 del llibre *El mundo del contrabando* de Timothy Green.

Foto pàgina 77 (mig), pàgina web *ecstasy.com*

Foto pàgina 81, del llibre *La operación Nécora +*, de Felipe Suárez.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Figueres
per A. Romero i J. Ruiz

Crespjà
per J. Busquets

Lloret de Mar
per Joan Domènech

Banyoles
per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà
per Sebastià Bossom

Begur
per Lluís Costa

Viladrau
per M. Feliu, I. López, X. López i Ll. Pagespetit

Camós
per M. Duran

Camprodon
per Sílvia Planas

Maçanet de la Selva
per El Taller d'Història

Sant Jordi Desvalls
per S. Planas i N. Puigdevall

Ribes de Freser
Per Miquel Sitjar

Salt
per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les Abadesses
per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya
per J. Murlà Giral

Capmany
per A. Egea i M. Roig

Gualta
per Ramon Alberch

Platja d'Aro
per Pere Barreda

La Vajol
Albert Juanola

Vilobí d'Onyar
per Dora Santamaria

Vilafant
per J. M. Bernils

Osor
per F. Bruguera i N. Ramió

Maçanet de Cabrenys
per Pere Roura i Sabà

Santa Coloma de Farners
per J. T. Grau, J. Mestre i R. Puig

Riells i Viabrea
per Jordi Collell i Carme Escudé

Siurana d'Empordà
per Antoni Egea i David Pujol

Les Lloses
per J. Gordí i R. Llimós

La Vall de Campmajor
per Joan Fort

Santa Pau
per Salvador Reixach

Jafre
per R. Alberch i J. Viñas

Llançà
per Josep Clavaguera

Llanars
per Agustí Dalmau

Llívia
per R. Garriga, M. Vilaseca i J. Vinyet

Riudellots de la Selva
per Elvis Mallorquí (coord.)

Boadella d'Empordà
per David Serra i Busquets

Vilanant
per Pere Borrat i Antoni Egea

Bàscara
per Albert Riera

Guies

Darrers títols publicats

Els estanys eixuts
per Josep Matas

El món del suro
per S. Hernández

El Ter
per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets
per Josep Clara

Canvistes i banquers
per Narcís Castells

Màgiques, pors i supersticions
per Carme Vinyoles

Els volcans
per Josep M. Mallarach

Els indians
per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós
per Josep Clara

Cristians de Girona
per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles
per M. Coma i J. Gratacós

Els relotges de sol
per M. Gil

Els maquis
per J. Clara

Els monuments megalítics
per J. Tarrús i Júlia Chinchilla

El pessebrisme
per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica
per Andreu Bover

La farga
per Jordi Mascarella

Castells vius
per C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao

La pesca
per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia
per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants
per Josep Clara

La tramuntana
per J. M. Dacosta i X. Febrés

El Montseny
per J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat
per M. Pous i J. Callol

El periodisme
per Lluís Costa

Els glacials
per Jordi Fernández

L'excursionisme
Per Jordi Dalmau

La Girona dolça
per J. V. Gay i N. Puigdevall

Les campanes
per Carles Sapena

La Ciutadella de Roses
per C. Díaz, H. Palou i A. M. Puig

El Teatre
per Pep Vila

Els Museus
per G. Alcalde i J. M. Rueda

Els refugiats
per Mercè Borràs

Per les Esglésies
per J. M. Marquès

Les Guilleries
per Emili Rams i Josep Tarrés

El Modernisme
per Pilar Soler

El contraban ha estat des de sempre una activitat singular. Els sistemes de control instituïts pels estats i l'habilitat dels contrabandistes per esquivar-los han donat peu a nombroses situacions i llegendes que la literatura i la història oral han recollit. Aquesta monografia presenta una aproximació al fenomen del contraban a les comarques gironines. S'analitza la seva evolució i adaptació a les circumstàncies socials, econòmiques i culturals de cada moment històric, fent especial incidència en la segona meitat del segle XX. Els autors s'han centrat en la vessant més humana, quotidiana i vivencial d'una activitat singular.

Marc Agullar Coris, Josep Maymí Rich (antropòleg), Josep Ros Nicolau (antropòleg) i Xavier Turró Ventura (geògraf) s'han dedicat a l'estudi i la divulgació de la història contemporània més recent de les comarques gironines: temes com la Guerra Civil, les drogues i el turisme.

GUIES

Diputació
de Girona

Caixa de Girona